

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka 31/VII

Jesenice, 24. marca 1977

VENCELJ PERKO

STANJE PRED OBČINSKIMI VOLITVAMI 6. DECEMBRA 1936, PRIPRAVE IN ZMAGA NA VOLITVAH IN BES NASPROTNIKOV ZARADI PORAZA

5. Splošne politične razmere pred občinskimi volitvami leta 1936

Preden osvetlimo priprave in potek občinskih volitev, ki so bile leta 1936 na Koroški Beli, se nam zdi potrebno, da vsaj bežno orišemo stanje in nekatera važnejša dogajanja pred volitvami, ki so dala volitvam svoj pečat.

Po petomajskih parlamentarnih volitvah leta 1935 je Jefličev režim zamenjala 24. junija 1935 Stojadinovičeva – dr. Koroščeva vlada. Ta ni izpolnila dane volilne obljube, da bo razpisala tajne volitve v parlament in v občinske odbore. Rajši se je naslonila na poslance, izvoljene na listi JNS, in na občinske odbore, ki so bili izvoljeni poleti leta 1933, ko je vladala v Jugoslaviji direktorska vlada dr. Milana Sršića.

Po spremembi režima se tudi stanje v jeseniški železarni ni spremenilo. Kranjska industrijska družba je kršila določila kolektivne pogodbe, samovoljno spreminjala mezdne pogoje in akorde, ni upoštevala intervencij delavskih zaupnikov, na njihove pritožbe ni odgovarjala, dosledno je odklanjala sprejem delavcev iz socialističnih družin in zavedne delavce postavljala na slabša delovna mesta. Vodstva sindikalnih organizacij niso imela prave volje do ostrejših akcij poti podjetju. Mlajši tovariši v SMRJ – tako imenovana opozicija – so zahtevali odločnejši boj za pravice delavstva. Zaradi takih razmer je 12. julija 1935 izbruhnila splošna stavka na Javniku, 15. julija pa tudi v obratih na Jesenicah, ki jo je vodila opozicija. Šele pozneje so se ji pridružila tudi sindikalna vodstva. Med stavko so delavci zasedli

IZ NAŠIH BOJEV V OBČINI KOROŠKA BELA

2.

tovarno in ostali v njej do konca. Po sedmih dneh je bila stavka v glavnem uspešno končana. Največji uspeh te stavke je bil v ustvarjeni medsebojni solidarnosti in enotnosti v boju proti skupnem sovražniku medsebojni solidarnosti in enotnosti v boju proti skupnem sovražniku ne glede na različne ideološke nazore.

Vzdušje enotnosti med delavci in solidarnost drugih slojev z bojem delavstva lahko smatramo za začetek ljudsko frontovskega gibanja v jeseniškem revirju.

Med tem, ko je bilo delavstvo v veliki večini pripravljeno za dosledni boj in za nadaljno krepitev enotnosti, pa so nekateri odgovorni funkcionarji, ki so bili na čelu strokovnih organizacij, še vedno imeli pasiven odnos do boja za obrambo delavskih pravic in nasprotovali enotnim akcijam in združevanju sil.

Tako stanje je bilo posebno močno v naši vodilni socialistični sindikalni organizaciji SMRJ. Vsi poskusi komunistov, da bi prišlo do enotne usmeritve boja in s tem do notranje pomiritve med oportunističnim in neaktivnim vodstvom in levo opozicijo, so propadli. Za volitve delavskih zaupnikov za leto 1936 smo se komunisti zavzemali za enotno listo vsega delavstva. Toda vodstvo našega sindikata je bilo proti temu, še več, kršilo je tudi sklep plenuma in nekatere kandidate – levičarje črtalo z liste SMRJ. Tako smo bili prisiljeni postaviti še eno – to je, četrto listo z nazivom »lista vsega delavstva«. Ta lista je dobila največ glasov. S tem smo levičarji dobili potrdilo, da stoji velik del delavstva za nami. Posledica tega je bila, da smo na občnem zboru marca 1936 prišli tudi v vod-

stvo sindikalne organizacije. Na občnem zboru smo se trudili, da bi prišlo do enotnih pogledov in do enotnega vodstva. Toda takratni predsednik in večina članov iz sekcije martinjarjev, ki so bili pod njegovim vplivom, so predlog odklonili in se občnega zbora sploh nisó udeležili.

Spremembe v vodstvu SMRJ so dobile odmev tudi v ostalih sindikalnih organizacijah (JSZ, NSZ). Poživili smo delo v sindikatu in svojo aktivnost prenesli na širše področje. To, kar nam prej ni uspelo v lastni organizaciji, smo uspeli z drugimi sindikalnimi organizacijami. Na našo pobudo je bil formiran skupen odbor vseh treh sindikalnih organizacij z imenom MAO (medstrokovni akcijski odbor). MAO je izdelal enoten akcijski program s političnimi poudarki proti fašizaciji sindikatov, za svobodo delavskega gibanja, za graditev delavske enotnosti in za odločilen boj proti izkoriščanju in okrnjenju delavskih pravic. Z dogovorom o ustanovitvi MAO so bile postavljene organizacijske oblike dela in delitev funkcij. To je bil drugi pomemben korak v nastajanju ljudsko frontovskega gibanja na Jesenicah.

MAO je takoj začel z akcijami. Pripravljala je skupno proslavo 1. maja, katero pa je sresko načelstvo prepovedalo. Na pobudo komunistov in ob sodelovanju MAO smo se na Jesenicah vključili v akcijo za zgraditev ljubljanske klinične bolnice in drugih bolnic. V ta namen smo organizirali akcijski odbor, v katerem so bili predstavniki vseh družbenih organizacij in slojev. Ta odbor je priredil 14. junija 1936 pred

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR – glasila delovnega kolektiva SOZD ŠZ ŽELEZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

(Nadaljevanje na 2. strani)

železniško postajo na Jesenicah veliko zborovanje, na katerem so govorili predstavniki delavcev, kmetov, obrtnikov in inteligence. Na zboru so bili udeleženci z Jesenic, Savske doline, z območja Radovljice in vse do Bohinja. Zbor je sprejel pomembne politične resolucije in jih poslal na odgovorna mesta sreza, banovine in vlade v Beograd. To zborovanje je bilo prva širša ljudsko-frontovska akcija na Jesenicah.

Komunisti smo računali, da se KID ne bo pomirila z odstopi, ki jih je morala storiti med stavko in da bo poizkušala udariti nazaj. Zato smo preko MA oblikovali zahteve delavstva v 20 točkah in jih poslali na direkcijo podjetja. S tem smo hoteli paralizirati protitudar KID, predvsem pa krečiti borbena vdušje in delavsko enotnost. V avgustu 1936 smo slavili 30-letnico obstoja socialistične sindikalne organiziranosti na Jesenicah. Na proslavo smo povabili kovinarje in druge delavce iz vse Slovenije. Povabili smo tudi kovinarje iz Francije in Češkoslovaške. Poleg kovinarjev so prišli še stavbinci iz Ljubljane in tekstilni delavci iz Kranja, Škofje Loke in drugih krajev. To je bila mogočna manifestacija borbenega razpoloženja in akcijske enotnosti velikega dela slovenskih delavcev. Ta proslava je bila po celjskem zletu Svobod leta 1935 ena najmočnejših delavskih manifestacij v tistem času.

Ob času proslave so na Jesenicah in okolici tudi stavkali stavbinski delavci. Stavko smo organizirali in ji dajali vso potrebno oporo jeseniški komunisti in organizacija SMRJ. Zato je bila morala stavkajočih še vedno visoka, stavko je mogla zlomiti samo nasilna intervencija žandarjev.

Vse te akcije, borbeno razploženje delavcev in naraščajoče težnje po enotnosti, predvsem pa rast moči in vpliva komunistov in levo usmerjenih delavcev so pognali strah v kosti našim razrednim in političnim nasprotnikom. Zato se te sile združujejo in začno izvajati silen pritisk na naše vrste, posebej pa na nas, komunste. Proti nam so začeli delovati izdajalski elementi v samih sindikalnih organizacijah in se hlapčevsko vključevali v delo protidelavskih sil.

Udarci proti nam so se vrstili eden za drugim. Naj naštejem najbolj bistvene: - Dosežen je sporazum med upravo podjetja in JRZ, oziroma s politično oblastjo, da se začne z ostrimi represalijami proti nosilcem revolucionarnega gibanja. Oblast postavi na Jesenicah policijski komisariat, podjetje pa da komisariatu potrebno stavbo, opremo prostorov in nekatera materialna sredstva za uslužbenec komisariata.

- Na predlog podjetja in priporočila banske uprave je ministrstvo za socialno politiko znižalo število delavskih zaupnikov od 33 na 16.

- Na predlog podjetja je banska uprava vzela mandat nekaterim levo usmerjenim zaupnikom, nekaj borbenejših delavcev pa je železarna odpustila iz službe.

- Desni elementi v NSZ in klerikalni v JSZ organizirajo s pomočjo duhovščine stavkokaze, da ob pomoči žandarmerije zlomijo stavko stavbinskih delavcev na Jesenicah.

- Ban izda naredbo in z njo bistveno omeji pravico in svobodo do stavke, policija pa takoj začne izvajati odredbe nad stavkajočimi stavbinci.

- Podjetje sporoči delavstvu v odprtem pismu, da odklanja vložene zahteve MAO; napove odpoved obstoječe kolektivne pogodbe in ostro napade razdiralne elemente (komuniste) med delavci.

- NSZ izda pismeno obvestilo, s katerim v nekem smislu soglaša z nekaterimi stališči odprtega pisma podjetja in opo-

zarja delavce pred trojkami (komunističnimicelicami), češ da je njihovo delo v nasprotju z interesi delavstva.

- Centralna uprava SMRJ v Beogradu pod vplivom zagriženega antikomunista in poznejšega narodnega izdajalca zahteva od vodstva podružnic SMRJ na Jesenicah, da izstopi iz MAO, da umakne vložene zahteve za KID in da plačujejo višjo sindikalno članarino.

- Ker se nismo uklonili zahtevi centralne uprave SMRJ, je ta razrešila oba podružnična odbora na Jesenicah in na Javorniku.

- Banska uprava je razrešila socialistično upravo v občini Koroška Bela.

Vse to in še vrsta drugih manjših pritiskov se je izvršilo v kratkem času pred občinskimi volitvami, v času med avgustom in decembrom leta 1936. Čeprav smo bili organizacijsko oslabiljeni, je borbeno vdušje ostalo in duh o nujnosti enotnosti delavstva je ostal. Zato smo se te udarce samozavestno prenašali in nismo klonili. Vedeli smo, da je večina poštenih delavcev na naši strani in da naš boj uživa simpatije tudi pri drugih slojih prebivalstva. To so nam pozneje potrdile tudi občinske volitve, na katerih se je velik del volilcev kljub vsestranskemu pritisku in javnim volitvam odločil za naše frontovske liste. Zavedali smo se, da nismo sami, da pod vodstvom partije bijemo boj skupno z ostalimi slovenskimi in drugimi delavci. Na naše borbeno razpoloženje pa so tokrat vplivali tudi razvoj in uspehi ljudske fronte v Franciji kakor tudi boj španskih rodoljubov proti fašizmu, kamor je odšlo tudi nekaj naših tovarišev z Jesenc, mnogim se pa to ni posrečilo.

V tem obdobju je narastla številčna in organizacijska moč partije. Njen vpliv se je čutil v vseh pomembnejših akcijah, saj so bili na čelu teh v pretežni večini komunisti. Prav ti so se še prav posebno prizadevali ustvariti široko ljudsko fronto za boj proti fašističnemu režimu, za priznavanje političnih svobod in demokratizacijo družbenih odnosov. To je nam, komunistom, dajalo legitimacijo, da smo lahko odločno stopili v boj pri občinskih volitvah in za zmago in naš vpliv na občini. Tega vpliva niso imeli komunisti pri občinskih volitvah leta 1927 in 1931, sedaj pa smo si ga zopet pridobili ter nam je omogočil, da smo lahko aktivno stopili v volilni boj.

V takih notranjih razmerah in v takem splošnem vdušju smo se začeli pripravljati na občinske volitve, ki so bile v občini Jesenice dne 25. oktobra, na Koroški Beli pa dne 6. decembra 1936. leta.

2. Razpust občinskega odbora

Razumljivo je, da je bilo režimu JRZ še prav posebno do tega, da si osvoji občino Koroška Bela, to, doslej neosvojljivo delavsko trdnjavo. Poleg raznih ukrepov pritiska in groženj je bilo potrebno še kaj najti, kar naj bi prepričalo občane, da socialisti ne znajo gospodariti, da se s položajem na občini osebno okoriščajo. S tem so hoteli odvrniti volivce od kandidatne liste, na kateri bi kandidirali socialisti. V ta namen je banska uprava odredila revizijo občinske uprave, ki je trajala od 25. avgusta do 5. septembra 1936. Osemnajstega septembra je podban dr. Majcen že izdal odločbo, s katero je razrešil 4 člane občinske uprave in 6 občinskih odbornikov. V utemeljitvi je očital županu Šoberlu, da je predložil v izplačilo ponarejen račun in vidiral ponarejeno mezdno polo, da je Franc Mohorič napisal neko pobotnico za 640 din, ki jo je podpisal nekdo drug, ne pa tisti, na katerega se je glasila. Franc Dolinar je bil razrešen zato, ker je ponarejeno mezdno polo za 3.433 din z vednostjo priklučil občinskemu obračunu. Tomazu Noču je očital, da je predložil ponarejeno mezdno polo, Ivan Jenko je bil razrešen zato, ker je baje utajil 6.130 din šolskega denarja. Ostali odborniki pa so bili razrešeni, ker so za

občino opravljali razne storitve s prevozi in dobavami. Jenko je dvomil, da pri njegovem delu res ni kaj narobe. Zato je na seji 19. 9. 1936 odstopil kot občinski odbornik in predsednik gradbenega odseka ter kot blagajnik šolskega odbora.

Večina očitanih prekrškov je bila posledica primitivnega poslovanja, ne pa osebnega okoriščanja. Tako je, npr., napravil Noč novo mezdno polo, ker je bila originalna preveč zamazana in raztrgana. Da bi dokazali poneverbo, so nekatere delavce, ki so jih izplačali po sporni mezdni poli, poklicali v župnišče, kjer so pod pritiskom izjavili, da mezdne liste niso podpisali, medtem ko so pozneje priznali, da so denar v redu prejeli. Neutemeljenost očitanih prestopkov se vidi tudi v tem, da so bili pri sodni razpravi pred Stolom sedmerice v Zagrebu vsi odborniki oproščeni vsake krivde, le župan Šoberl je bil zaradi neplačanih 150 din na kolekih kaznovan z enim dnevom zopora in še to le pogojno za eno leto ter povrnitev sodnih stroškov v znesku 344 din.

Kaplan Anton Duhovnik, ki je bil glavni iniciator postopka proti občinski upravi, je bil tesno povezan z občinskimi uslužbenci in dobro obveščen o vseh občinskih zadevah. Po volitvah in po sodni razpravi je odkrito povedal za pravi namen revizije. Takole je rekel Tomazu Noču: »Nekaj smo morali najti, da smo lahko razrešili vso upravo, čeprav niste bili ti in ostali nič krivi.« Franc Dolinarju pa je izjavil: »Mi smo vas vsekakor nameravali razrešiti in smo to tudi storili, dasi smo vedeli, da niste goljufali.« Ta kaplan, ki je bil stalni dopisnik jeseniškega krajevnega lista JRZ »Na mejah«, pa je 1. oktobra 1936 napisal takole:

»Občinski odbor na Koroški Beli je g. ban razpustil zaradi nerednosti in poneverb v občinskem gospodarstvu. Dosedanja uprava občine je bila vsa v rokah marksistov. Zopet se je izkazalo, da takim ljudem javnih blagajn zaupati ne smemo in ne moremo. Novočasno upravo bo vodil do prihodnjih volitev krščanski socialist g. Erlih (Janez — op. pisca), katerega iskreno poštenost in smisel za občo blagajno še vsi poznamo iz časov njegovega nekdanjega županovanja.«

V naslednji številki »Na mejah« je bil objavljen popravek k članku z dne 1. oktobra, v katerem nekateri razrešeni odborniki pojasnjujejo neutemeljene ugotovitve pri reviziji. Ker bi bil ta popravek utegnil oslabit učinek revizije, je uredništvo pripisalo k popravku pripombo:

»Citatelji naj primerjajo popravek z dekretom kraljevske banske uprave.«

Kot smo videli, se razrešitveni dekret celo pred njihovim sodiščem ni mogel uveljaviti. Značilno za odločbo banske uprave o razrešitvi občinskih odbornikov je tudi to, da sta bila med devetimi razrešenimi dva odbornika, ki nista pripadala večini na občini. Eden je bil nekdanji klerikalni župan in njihov odbornik kmet Jožef Mulej s Potokov, drugi pa odbornik z liste JNS Anton Lipovec, kmet s Koroške Bele. Razrešena sta bila zato, ker sta za občino opravljala prevoze in dobave. Mulej je bil pač že star in zanje ni več dosti pomenil. Verjetno so hoteli s tem ustvariti med občani vtis, da je bil postopek oblasti res nepristranski.

3. Priprave na volitve

Na klubski seji dne 12. maja 1936, ko socialistični odborniki še slutili niso, kaj jim pripravljata JRZ in banska uprava, so govorili o bodočih občinskih volitvah in o pripravah zanje. Izvolili so pripravljalni odbor, v katerega so prišli Franc Mohorič kot predsednik, Franc Dolinar kot blagajnik ter člani Anton Noč, Martin Jeram in Janez Mur. Sklenili so tudi, da bodo sklicali v začetku julija sestanke, na katerih naj bi člani občinske uprave poročali o svo-

jem delu v mandatni dobi. Dvanajstega julija je bila sklicana širša klubska seja, na katero so bili povabljeni poleg odborov še razni zastopniki: za SMRJ Alojzij Znidar in Jože Pristov, za »Enakost« Rudolf Vehar, za splošno gospodarsko drugo Koroška Bela Leopold Kovačič. Te seje se je udeležilo tudi več volivcev, tako da je bil to bolj politični sestanek kot pa klubska seja. Obravnavali so dosedanje delo, bodoče naloge in volitev v pripravljani in volilni odbor. K debati sva se oglašila tudi jaz in Ignacij Kralj ter sva kritično obravnavala delo občinske uprave in ji očitala, da odborniki doslej volivcem niso poročali o svojem delu. Viktor Stražišar je menil, da je bilo delo sicer dobro, le odseki bi bili morali bolj delovati in biti med seboj bolj povezani, da bi se tako tudi mlajši in neizkušeni odborniki bolje izvežbali.

Po tej debati je bil izvoljen nov pripravljani odbor, ki naj bi se po razpisu volitev preosnoval v volilni odbor. V pripravljani odbor smo bili izvoljeni Ignacij Kralj, Ciril Grintov, Rudolf Brelih, Jakob Gričar, Pavel Štravs, Lovro Albreht, Janko Noč, Anton Rekar, Jože Lukič in jaz.

Ta odbor je bil bistveno drugačen od tistega, ki je bil izvoljen 12. maja, saj so prišli vanj skoro v celoti mlajši tovariši, levičarji, med njimi tudi trije organizirani komunisti.

Izvolitev novega, v bistvu popolnoma drugačnega odbora nam odkriva težnjo po široki enotnosti delavskih množic. Pobudniki tega so nedvomno bile Partija in mlajše sile, ki so se že krepko uveljavile v kulturni in sindikalni organizaciji. Prvi in drugi pripravljani odbor sta pomenila v bistvu tudi dve različni politični taktiki, še več, dve politični liniji. To ugotovitev nam potrjuje tudi zapisnik o skupni seji kluba socialističnih občinskih odbornikov in pripravljalnega odbora, ki je bila 26. julija pri Konjčicu na Javorniku. Od kluba občinskih odbornikov je bilo navzočih sedem (Mohorič, Tomaž Noč, Anton Noč, J. Štravs, I. Jenko in Franc Dolinar), od pripravljalnega odbora pa šest članov (Ignacij Kralj, Rudolf Brelih, Ciril Grintov, Lovro Albreht, J. Lukič in jaz). Na seji je bilo govora o tem, kako in s kom naj bi šli na volitve. Nato je bil izvoljen izvršilni odbor pripravljalnega odbora. Na dnevnem redu te seje je bila tudi točka: sestava programa za bodoče občinsko delovanje. Razprava s te seje je deloma in skopo ohranjena v zapisniku kluba. Ta zapisnik nam nudi le medlo sliko razprave, vendar pa tolikšno, da si lahko ustvarimo podobo o tem, kakšna gledanja so se pojavljala v socialističnih vrstah ob teh volitvah. Kralj in jaz sva poročala, da na zadnji seji niso bili storjeni nikakršni sklepi. Nadalje smo razpravljali o tem, kako bi šli na volitve. Mnenja so bila deljena. Člani kluba (socialisti) so se zavzemali za samostojen nastop, medtem ko so bili člani pripravljalnega odbora (levičarji) za skupen nastop z naprednimi demokratičnimi skupinami. V živahno razpravo so posegli vsi člani kluba. Ti so zagovarjali svoje stališče, češ da ne zaupajo v odkritosrčnost ljudi v nasprotnih skupinah in se zato boje razočaranja, ako bi se zvezali z njimi. Vendar se je pa treba prizadevati z vsemi silami za to, da pridobimo male kmete in ostalo delavstvo, kakor tudi male obrtnike, ki danes še niso opredeljeni in pri vsakokratnih volitvah podpirajo vladajoči režim. Pri zagrizenih pristaših iz raznih skupin pa ni upanja, da bi bilo kaj uspeha, čeprav bi začasno pristali na naš program. Nato je Kralj, član pripravljalnega odbora, pojasnil najprej pomen občinskih volitev. Zavzemal se je za program, s katerim naj se povabijo vsi napredno misleči v naše vrste in potem naj se tudi prizna primerno zastopstvo, ako pristanejo na program.

Enako stališče sem zagovarjal tudi jaz. Razprava je bila živahna, nastopili so vsi člani kluba. Kralj je bil izvoljen za predsednika odbora, jaz za člana.

Volilci! Občinske volitve za občino Koroška Bela, 6. decembra 1936, bodo odločile, kdo naj vodi v bodoče našo občino. Zato smo se odločili, da bomo glasovali za listo slovenskega delovnega ljudstva, katere nosilec je

PERKO VENCELJ

Naloge našega bodočega dela v občini so sledeče:

1. Gradnja učilnice (širavilnice).
2. Gradnja novega pokopališča.
3. Razširitev šolskega posojila.
4. Razširitev sodovrednega osvetljenja in kanalizacije.
5. Znižanje davkov. Obdavki naj se ne ločuje in določijo za vsako hišo.
6. Za politično in gospodarsko vzgojo Slovencev.
7. Za vzpostavitev mirnega in zdravljivega občinskega reda.
8. Za izboljšavo prave, socialno obrabene t. i. d.
9. Za varstvo in pravico v javnem služanju.

Borili se bomo pa pravi:

1. Rušenju slovenskega gospodarstva.
2. Izrabljanju javnih posestev na škodo slovenskega ljudstva.
3. Pravi politično-kulturnemu zatujanju.

Vsek politično demokratično mišljajoči volilci in kandidati za listo slovenskega delovnega ljudstva, katere nosilec je

PERKO VENCELJ

KANDIDATI:	Z njih sodobnejši:	NABAVITELJI:
1. PERKO VENCELJ, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	1. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	1. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
2. MOHORIČ, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	2. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	2. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
3. BRELIH, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	3. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	3. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
4. GRINTOV, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	4. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	4. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
5. ŠTRAVS, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	5. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	5. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
6. ALBREHT, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	6. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	6. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
7. LUKIČ, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	7. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	7. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
8. JAZ, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	8. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	8. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
9. REKAR, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	9. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	9. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
10. ZNIDAR, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	10. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	10. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
11. PRISTOV, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	11. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	11. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
12. VEJAR, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	12. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	12. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
13. KVAČEK, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	13. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	13. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
14. GRČAR, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	14. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	14. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
15. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	15. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	15. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
16. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	16. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	16. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
17. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	17. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	17. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
18. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	18. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	18. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
19. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	19. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	19. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
20. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	20. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	20. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
21. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	21. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	21. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
22. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	22. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	22. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
23. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	23. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	23. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
24. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	24. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	24. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
25. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	25. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	25. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
26. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	26. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	26. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
27. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	27. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	27. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
28. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	28. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	28. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
29. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	29. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	29. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.
30. ŠTAMBERG, nos. del. in poslanec, Koroška Bela.	30. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.	30. NOV JAVZ, Amer. Koroška Bela.

Volilni letak liste SDL za občinske volitve leta 1936.

naprednih sil v Franciji in Spaniji. »Podobno bo treba začeti tudi pri nas, kajti edino po tej poti sta danes mogoča napredek in svoboda. Omenil sem tudi, kako je uspelo graditi enotnost v stavki, v medstrokovnem akcijskem odboru, pri akciji za ljubljansko bolnico in pri drugih akcijah. Ker po dolgotrajni vsestranski debati ni prišlo do soglasja, so glasovali o posameznih predlogih. Za Dolinarjev predlog, da nastopimo v naši občini na volitvah s samostojno listo in povabimo vse socialno misleče, naj sprejmejo program, ki ga bo izdelal ožji odbor, in glasujejo za našo listo, je glasovalo 6 odbornikov. Za moj predlog, da bi se pri volitvah združili z vsemi naprednimi demokratičnimi občani, je glasovalo 5 članov. Dva naša člana, ki sta bila sicer ob začetku seje prisotna, sta morala še pred glasovanjem oditi v službo.

Na koncu te seje je bilo na Mohoričev predlog sklenjeno, da se pripravljani odbor razširi z vsemi člani kluba občinskih odbornikov ter da se izvoli izvršni odbor. Vanj so prišli Franc Mohorič, Anton Noč, Franc Dolinar, Ignacij Kralj in Jože Lukič, jaz pa kot ekspert samo s posvetovalnim glasom. Na naslednji širši klubski seji, ki je bila 2. avgusta 1936, so občinski odborniki obširno poročali o delu občinskega odbora, Mohorič pa o tem, da so na zadnji seji pripravljani odbor razširili in izvolili izvršilni odbor. Dr. Ivo Štempihar, ki je bil navzoč na tej seji, je omenil, da posnema iz te razprave, da vladajo v tej občini še ozke razmere in prav lokalno gledanje. Poudaril je potrebo po enotnem nastopu z opozicijo proti režimu. Kralj je izjavil k Mohoričevu poročilu, da se ne strinja s sestavo ožjega (izvršilnega) odbora, ker v njem ni razmerja 3:3, to je, tri mesta za občinske odbornike in tri za levičarje.

Razprave in sklepi zadnjih klubovih sej jasno kažejo sliko medsebojnih odnosov. Očitno so bila prizadevanja prejšnjih odbornikov usmerjena v to, naj ostane volitve le ozka lokalna zadeva, da se pri volitvah orientirajo le na dosedanji krog volivcev ter da ponovno zasedejo mesta v občini. Zato so ovirali mlajše, naprednejše tovariše, ki so se ob izkušnjah, pridobljenih v splošni stavki in v medstrokovnem akcijskem odboru, prizadevali ustvariti široko, demokratično ljudsko fronto. Zato tak odpor proti skupnemu nastopu, zato tudi žongliranje s pripravljanim in izvršnim odborom in funkcijo eksperta.

K poslabšanju teh nesoglasij pa je poleg načelnih razlik pripomogla tudi nestrpnost nas, mlajših, ki je pogosto prešla v ostre osebne spore in medsebojne obračunavanje. Pri tem je zlasti močno izstopal Kralj.

To je bil tudi delni vzrok, da pozneje ni postal nosilec naše liste, ker so temu močno nasprotovali zlasti stari odborniki in drugi desni socialisti.

Te »razprtije« sta nenadoma presekala revizija in odlok o razpisu občinske uprave. S tem so bili neposredno prizadeti prav občinski odborniki, ki so sedaj spremenili svoje stališče, seveda bolj iz osebne prizadetosti, ker ne bodo mogli kandidirati, kot pa z načelnih razlogov.

Ko gledamo danes nazaj v te razmere, se nam nujno vsiljuje vprašanje, ali bi bila zmagala naša lista, ko ne bi bilo revizije in odločbe o razrešitvi. V tem primeru bi bila notranja nasprotja ostala in bi se bila pri sestavi volilnega programa in kandidatne liste verjetno še zaostri. Z dekretom banke uprave pa je notranje nezdravo vzdušje prenehalo. Tako sta imeli revizija in razrešitev prejšnjega odbora obraten učinek in pomagali k naši razlagi.

Te volitve niso bile samo lokalna zadeva, marveč so bile, kot je izjavil tudi sam dr. Korošec, politične volitve, barometer moči posameznih političnih skupin.

To je bil tudi globlji smisel naših prizadevanj, namreč, da se ustvari široka demokratična fronta proti fašizaciji države. Na Jesenicah se je posrečilo sestaviti enotno listo z nosilcem dr. Alešem Stanovnikom.

Jeseniške izkušnje so nas opozorile, da bo borba huda in da se je treba nanjo vsestransko pripraviti. Na našo pobudo ter po sklepu pripravljalnega odbora smo se pogajali z nacionalisti in krščanskimi socialisti na Koroški Beli, da bi ustvarili skupno fronto in sestavili enotno kandidatno listo.

4. Naša prizadevanja za enotno listo vseh naprednih sil

V imenu pripravljalnega odbora sva se pogajala Kralj in jaz. Ker so tako na eno kot na drugo skupino pritiskali oblast, favorž in podjetje, so pogajanja propadla, čeprav so bili v njunih vrstah, zlasti pri nacionalistih, mlajši, napredni ljudje, ki so zagovarjali skupen nastop proti JRZ. Nacionalistom ni bilo všeč ime kandidatne liste »Lista slovenskega delovnega ljudstva«. Zahtevali so večje število mandatov, kot jim je pritakalo po številu njihovih pristašev, in naposled jim tudi ni bilo všeč, da bi na skupni listi kandidirala Kralj in jaz. Krščanski socialisti pa so odklonili skupen nastop s pretvezo, da zato ne grejo z nami, ker smo se razgovarjali z nacionalisti. Napredne sile v obeh skupinah so bile še preslabe, zlasti pa ni bilo med njimi moč-

(Nadaljevanje na 4. strani)

nejših tovarišev, ki bi jih vodili v teh prizadevanjih. V ozadju pogajalcev iz vrst NSZ je stal Lovro Humer, ki je imel navodila predsednika upravnega odbora KID Avgusta Praprotnika. Ta je naročil, naj se združijo z JRZ, da občine ja ne bi dobili v roke marksisti. Za pogojalci iz vrst JSZ pa sta bila zastopnik KID in predstavnik JRZ Avgust Kuhar in koroško-belski kaplan Anton Duhovnik.

Neuspeh pogajanj smo morali volivcem pojasniti, ker smo bili globoko prepričani, da je naša pot do zmage le v skupni fronti vseh naprednih ljudi. Zato smo v svojem 6. volilnem letaku volivcem povedali, zakaj naša prizadevanja za skupno listo niso uspela. Zaradi svoje pomembnosti navajam ta letak v celoti:

»Delavci, kmetje, obrtniki, nameščenci, marksisti, resnično narodni in napredni občani, pošteni krščanski možje!

Zaradi polnega upoštevanja naše zavesti težkih časov, v katerih živi delovno ljudstvo občine in okraja in v katerih doživlja prebivalstvo vedno večje družbene in gospodarske nevednosti, smo volivci liste slovenskega delovnega ljudstva hoteli, da bodi ta lista izraz skupnosti, vseh pošteno mislečih volivcev v občini, ki so za program splošnega socialnega napredka občine in prebivalstva ter ljudskega gospodarstva v državi. Toda to namero so nam onemogočili odgovorni predstavniki onih, ki si nadevajo značaj nacionalistov, in onih, ki se štejejo med krščanske socialiste na Koroški Beli.

»Nacionalisti« so odklonili sodelovanje z utemeljitvijo, ker jim ni bilo všeč ime naše liste kot preveč na globoko zajemajoča misel in ker jih gotovo preveč spominja na njihovo dvomljivo zvestobo proti slovenski ljudski misli. Mi priznamo namreč »slovensko vprašanje«, kar pomeni, da postavljamo zahtevo po taki ureditvi države, da bomo Slovenci kot samostojen narod na svojih tleh sami gospodarili in po lastnem preudarku urejali razmerja do drugih narodov v sosesčini tako, da bo tudi za nas najboljše. »Nacionalistom« se je tudi zdelo, da imajo pravico na večje število mandatorov na listi, kakor jim pripada po številu njihovih volivcev, kakor tudi, da imajo pravico, da oni izbirajo tiste, ki jim smejo zaupati naši volivci.

Krščanski socialisti na Koroški Beli so pa utemeljili odklonitev sodelovanja s tem, da ne bi smeli ponuditi sodelovanja tudi »nacionalistom«, in so se kar na slepo upregli v politični voz ZRJ, v voz stranke, ki v naših očeh samo v še poostreni meri izvršuje vse ono, kar je v zakonih njene strankarske diktature zgradila JNS za sebe. Samo eno prednost ima uprega v voz JRZ za posameznike izmed krščanskih socialistov (ne za njihovo gibanje, ki ga skuša razbiti z »Združenimi delavci«), namreč, to, da je politično podpiranje JRZ ta hip, dokler še vlada JRZ, najbolj komodna stvar na svetu.

Misleči krščanski socialisti bodo pa — o tem smo vsi prepričani — računali z resnico, da so voditelji JRZ kaj hitro zatajili vse objube, ki so jih trosili, ko so bili še v vrstah slovenske opozicije in ko so se šli nekateri tudi »pregnances«. Le-tem krščanskim socialistom pač ne bo všeč igra ostalih, ki se ženijo s tako stranko. Mi razumemo sicer tudi one, ker vemo, da je lažje stati ob vladajoči JRZ, kakor pa se boriti proti njej in njenim prevaram, toda za ljudske koristi. Boli nas pa, da se s svojim zadržanjem ob strani JRZ borijo tudi proti lastnim tovarišem krščanskim socialistom na Jesenicah in drugod in hkrati proti osnovni črti Delavske Pravice in pravega krščanskega socializma.

Kakor pa se naša namera široke ljudske skupnosti ni posrečila, se zbirajo pod slovensko zastavo naše liste vendarle vsi, ki se tudi danes ne skrivajo in ki imajo tudi na-

sproti JRZ pogum povedati resnico. Vsi, ki se hočejo brez ozira na težave in žrtve boriti za samostojnost Slovenije, za avtonomno slovensko občino, za splošno tajno in proporcionalno volilno pravico obeh spolov v vse javne zastope v državi, za odpravo vseh socialnih in gospodarskih krivic, torej proti vsem političnim nezvestobam in klotufam, ki jih daje lastnim tovarišem in vsem volivcem vodstvo krščanskih socialistov na Koroški Beli, klevetajoč nas s »komunizmom«, ker se borimo za enotnost delovnega ljudstva, za javno poštenje in pravico. Radovedni smo, kam sebe štejejo, ko razbijajo enotnost in sami ponujajo bič kapitalizmu! — Za nas je opozicija proti taki stranki, kakor je JRZ, samo po sebi umevna zahteva časti. Pregon naših funkcionarjev, razrešitve izvoljenih delavskih zaupnikov od dolžnosti (ob istočasnem skrivanju spisov in ovaditeljev!) ni mogoče pozabiti na nobenem bojnem polju.

V našem prizadevanju za enotno listo in v samem volilnem boju smo imeli močno oporo pri tovariših z Jesenic, pri tistih, s katerimi smo skupno gradili ljudsko fronto in ki so pri občinskih volitvah na Jesenicah v oktobru že ustvarili enotno listo. Pri tem naj omenim predvsem dr. Aleša Stanovnika in dr. Iva Štampiharja, ki sta si neumorno prizadevala, da bi uresničila to enotnost.

Glavni namen JNS, JRZ in KID je bil, da iztrgajo občino Koroško Belo iz rok marksistov. Predsednik upravnega odbora KID Avgust Praprotnik je konec oktobra omenil tehničnemu direktorju ing. Dostal in Lovru Humru, da bi bilo dobro, ko bi se JNS in JRZ med seboj sporazumeli.

Takoj po razrešitvi občinskega odbora so se začeli neuradni, pozneje pa uradni razgovori med pristaši JNS in JRZ. Prvi so zahtevali zastopstvo na listi v razmerju 1:1 in podžupana, drugi pa so nudili le razmerje 1:3, seveda v svojo korist. Ker se niso mogli sporazumeti in so se nacionalisti poleg tega še bali, da bi v primeru, če pristanejo na predlog JRZ, precejšen del njihovih pristašev volil marksiste, ki so jim bili bližji kot JRZ, so se tudi ta pogajanja razbila. JRZ pa je bila prepričana, da bo s sredstvi, ki jih ima v rokah, lahko sama zmagala.

Pri teh pogajanjih sta sodelovala za JNS Lovro Humer, za JRZ pa Avgust Kuhar. Z nami pa so se pogajali krščanska socialisti Rudolf Gerdej in Valentin Smolej ter nacionalisti Jože Svetina in Vinko Praprotnik, ostalih imen se ne spominjam več.

Tako so bile pri občinskih volitvah leta 1936 na Koroški Beli tri liste: lista JRZ, lista JNS in lista Slovenskega delovnega ljudstva SDL. Lotili smo se izdelave volilnega programa in sestave kandidatne liste.

5. Volilni program liste SDL

Zaradi enakih teženj in podobne družbene strukture kakor na sosednjih Jesenicah, kjer so za občinske volitve že sestavili listo Slovenskega delovnega ljudstva, smo določili tudi mi skoro enak program, le da smo ga dopolnili s specifičnimi gospodarskimi in družbenimi potrebami naše občine. Obsegal je 14 točk.

Program, ki je bil natiskan v obliki letaka, nam odkriva razmere in probleme, s katerimi smo se morali takrat spoprijeti, rabi nam pa tudi za to, da nam bo jasno, zakaj je zmagala lista Slovenskega delovnega ljudstva, in da laže razumemo delo njenih izvoljenih kandidatov v občinski upravi.

»PROGRAM

1. Smo zavedni, svobodoljubni in demokratični Slovenci. Smo po svojem prepričanju in hočemo biti pri svojem delu načelni nasprotniki jugoslovanskih unitarističnih strank itd.

2. V smislu tega našega načelnega gladišča, smo bili pripravljani na sporazum z vsemi demokratičnimi mislečimi skupinami, v svrhu skupnega gospodarskega dela v občini. Toda strankarsko politična naziranja, ki so se trenutno pokazala za važnejša kot delo in prospeh naše občine, so nam to zamisel onemogočila.

3. Trdno odločeni, da gradimo naprej za celokupnost naše občine, vas pozivamo, da bo mogoče občinske, gospodarske in vse javne stvari voditi le, če bomo vsi složno in pogumno nastopali za izboljšanje položaja najbolj potrebnih prebivalcev, in za nujne potrebe posameznih delov občine. To mi hočemo.

5. Trdno smo odločeni, da se bomo dosledno, vztrajno in pogumno borili za samoupravo naše slovenske občine.

6. Prepričani smo, da so javne volitve za Slovence neprimerne in za človeško dostojanstvo ponižujoče. Vkljub temu pa nas pred njimi ni strah! Zavedamo se naše moči, ki jo bomo javno pokazali.

7. Svoboda prepričanja, govora, združevanja in zborovanja ter tajna in proporcionalna volilna pravica v vse javne zastope za vse svobodne moške in ženske državljane so naša načela.

8. Za delo v občini smo napravili gospodarski načrt, ki obsega za prihodnjo poslovno dobo predvsem:

a) graditev prepotrebne ubožnice (hiralnice),

b) graditev novega pokopališča,

c) izvršitev povečanja osnovne šole,

č) razširitev vodovodnega omrežja in kanalizacije,

d) ureditev občinskih potov in javne razsvetljave,

e) skrb za brezposelne in za občinske ubožce,

f) še v večji meri bomo nadaljevali s podpiranjem revnih šolarjev z nabavo brezplačnih učil in knjig, skrb za higieno in izboljšanje zdravstvenih razmer šolarjev,

g) redno vpeljavo šolskih svetov, kjer bodo lahko tudi roditelji delovali na izpolnitvi našega šolstva,

h) skrb za vajence vseh otrok in pažnja nad izvajanjem socialne zaščitne zakonodaje,

i) podpiranje prosvetnih, strokovnih, dobrodelnih, športnih in vzgojnih društev in organizacij.

9. Znižanje davčnih doklad, vendar nam bo v davčni politiki glavno načelo, da se davkoplačevalci sorazmerno obremenjujejo po gospodarski moči. Posredne davščine, predvsem trošarina, naj ne obremenjujejo gospodarsko šibkih, temveč gospodarsko močne, t.j. predvsem kapital in luksuz.

10. Hočemo voditi gospodarstvo brez posojil. Gospodarski načrt hočemo izvajati postopno in premišljeno.

11. Dosledno se bomo borili za ohranitev in prospeh industrije v Sloveniji. Prav tako dosledno se hočemo boriti za priborjene delavske pravice in se prizadevati za njih izboljšanje.

12. Voditi moramo v borbi in delu za slovensko narodno čast, za njegovo svobodo in posebej za potrebe slovenskega delovnega ljudstva. Naša določitev naj bo zato Slovincem vzgled in znamenje pogumnega koraka iz dosedanjih razmer.

13. Vse naloge, ki nas doletijo pri upravi občine preko okvira tega programa, hočemo reševati tako, da bo rešitev v korist našemu delovnemu ljudstvu.

14. Z vsemi močmi se bomo borili za v tem programu določene naloge.

Iz vsebine letaka, na katerem je bil natiskan program, vidimo, da manjka četrta točka. To in še nekaj drugih stavkov je črtala cenzura. Tako je črtala v prvi točki od besede »unitarističnih« dalje vse besedilo, ki se glasi:

»in centralističnih strank kakor tudi katerihkoli jugoslovanskih fašističnih orga-

nizacij in diktatorskih stremeljenj, ker obsojamo sistem in delovanje teh strank in organizacij ter njih podpornikov.«

Četrta točka tega programa, ki jo je cenzura v celoti črtala, pa se glasi:

»4. Odločno stojimo na stališču, da mora biti slovenski narod svoboden in da mora imeti popolno pravico samoodločbe v vseh političnih, gospodarskih, družbenih in kulturnih vprašanj svoje celokupnosti. Zaradi tega priznavamo, da obstoji slovensko vprašanje, in se hočemo takoj lotiti njegove rešitve. To je vprašanje, na katero mora svobodno in složno odgovoriti ves narod, ki ne potrebuje diktatorjev, varuhov in opričnikov, ampak zavednih slovenskih moči, pravice, svobode in kruha.«

V sedmi točki je bilo črtano od besede »načela« dalje:

»... ki nam ne smejo nikoli ovita s kakorkoli prikritim nasiljem.«

V točki dvanajsti pa so za besedo »razmer« črtali:

»k svojemu pravnemu ozemlju jugoslovanske državne zveze — k svobodni združenosti Sloveniji.«

Iz programa se vidi, da smo pripisovali tem volitvam mnogo širši pomen preko lokalnih zadev in tudi te bi se lahko uspešno reševale le s predhodno rešitvijo širših družbenopolitičnih vprašanj. Program pa je imel tudi tako široko osnovo, da je v njem lahko vsak pošteno misleči volivec dobil razlog za svojo odločitev.

Volilni program JRZ pa je obsegal naslednje:

»poštenje v občinskem gospodarstvu, pametno organizirano socialno delo, nepristranost in uslužnost v občevarstvu z občani,

zaščito domače industrije in obrti, zaščito in podporo našim kmetom, vpliv vseh stanov na javno upravo, urejeni gradbeni razvoj Koroške Bele in Javornika,

zmanjšanje stanovanjske stiske, premetitve naše občine kot celega okraja v prvi druginjski razred, pritegnitev banovine in države k socialnim napravam,

zaposlitev domačinov v obratih KID, gradnjo mostu na Javorniku, ki nam ga ni mogel doslej priskrbeti noben napreden zastopnik v sreskem cestnem odboru, za katerega pa so naši zastopniki v tekočem letu dali na razpolago potrebne kredite, napeljava elektrike v Javorniški Rovt, ki je edina vas v srezu brez elektrike, gradbo nove šole itd., itd.

Volimo listo JRZ, da bo zavladal red v naši občini, da bo zavladalo v njej poštenje in nepristranost, da bomo s tem tudi mi doprinesli svoje k notranji ureditvi države, kakor si jo zamišlja sedanja vlada. Zato, da bo konec raznih komunističnih in marksističnih šlagerjev, ki kriče o osvoboditvi, a sami njeni največji zatiralci, kar nam dokazuje današnji svet.«

Nekatere točke volilnega programa je le treba nekoliko osvetliti. Prva točka je bila rezultat gonje proti prejšnji občinski upravi, kateri so očitali nepošteno delo. Točka, ki govori o urejenem gradbenem razmerju itd., izhaja iz kritike bivše uprave, češ da je po njeni krivdi nastalo neurejeno novo naselje na Javorniku, zato so objubljali več reda v nadaljnjem razvoju. Obljuba, da se občina in celoten okraj opredelita v prvi druginjski razred, je zgolj volilna parola, saj so bili prav JRZ in kaplana Duhovnik in Križmar tisti, ki so pomagali zlomiti stavko stavbincev. Stavbinci pa so stavkali predvsem zato, da se jim prizna plača prvega druginjskega razreda. Zahtevo volilnega programa o zaposlitvi domačinov v obratih KID pa so tako izvajali, da so pomagali domačim delavcem, ki niso bili njihovega prepričanja, metati iz tovarne, nove pa so priporočali duhovniki in drugi klerikalni veljaki z obvezo, da se bodo vključili v njihove organizacije. O tem je bil ob analizi

Franc Dolinar, dolgoletni socialistični občinski odbornik.

volitev zelo jasen Avgust Kuhar, kar bomo videli še pozneje.

Za izgradnjo mostu čez Savo je JRZ trdila v letakih, da so zagotovljena denarna sredstva v višini 2.300.000 din. Kako je bilo s temi obljubami in kako so branili tiste točke svojega programa, ki so se skladale s prizadevanji socialistične večine na občini, bomo videli kasneje.

Program liste JNS — ta je imela uraden naziv »Narodno-delavska gospodarska lista« — je obsegal le 4 točke in to:

— da hočejo v občinski upravi pošteno gospodarstvo,

— da v občinski upravi nočejo politike, temveč delo v korist vseh občanov,

— da hočejo, da se občinska naročila obdajajo vsem obrtnikom, trgovcem itd.,

— da želijo, da bo imela občina dobro organizirano socialno skrbstvo za brezposelne in revne.«

Tudi program liste JNS govori v prvi točki o poštemem občinskem gospodarstvu in beži od političnih vprašanj urejanja odnosov v občinski samoupravi. Bolj kot program pa nam za njihovo opredelitev pove ime njihove kandidatne liste, ni se imenovala lista NJS, temveč so ji dali ime »Narodno-delavska gospodarska lista«. Ker program zelo medlo ali skoraj nič ne odraža vsebine naziva liste, je očitno, da je bilo tako ime potrebno zato, ker je bila NJS že preveč v slabi luči med občani in dejansko v občini brez pomembnega vpliva.

6. Sestava kandidatne liste

Pri sestavi kandidatne liste smo morali upoštevati takratne krajevne razmere, naše notranje odnose in zahtevo, da morajo biti predlagani kandidati le take osebe, katerih delo v občinski upravi bo odločno v skladu z volilnim programom. Ob starih občinskih odbornikov jih je spet kandidiralo sedem za odbornike in dva za namestnika. Od celotne kandidatne liste iz leta 1933 pa je na tej listi kandidiralo 17 tovarišev od skupno 48. Med kandidati za odbornike nas je bilo sedem mlajših, ki še nismo bili v občinskem odboru in tudi nismo imeli nobenih izkušenj v delu v občinski upravi. V tem času sva bila med kandidati samo dva organizirana komunisti: Edi Giorgioni in jaz. Skoro vsi novi, zlasti mlajši tovariši, ki so bili v veliki večini, so bili pristaši levice. Od starih odbornikov pa so levo smer zastopali Franc Sirc in Ludvik

Benedičič. Tak sestav kandidatne liste je obetal močno večino na občini.

Težje kot sestavljanje kandidatne liste je bilo vprašanje, kdo naj bo njen nosilec. Ta je moral imeti ustrezne politične kvalifikacije, moral je poznati občinsko gospodarstvo in imeti smisel zanj. Zlasti pa je moral biti toliko poznan občanom, da so mogli presojeti, ali bo ustrezal njihovim težnjam. Takrat ni prišel od starih odbornikov nihče v poštev, pri mlajših pa se je izbira ustavila pri Ignaciju Kralju in meni. Kralj je bil dolgoleten funkcionar v delavskem kulturnem društvu, najprej pri Svobodi in nato pri Enakosti ter v sindikatu. Bil je delavski zaupnik in v letih 1935 in 1936 glavni delavski zaupnik za obrate na Javorniku. Bil je dober govornik in vztrajen bорец za delavske pravice. V veliki stavki 1935. leta je igral eno od vodilnih vlog tako v vodstvu stavke kot pri pogajanjih s podjetjem. Podobno pot sem imel tudi jaz za seboj. V letu 1935 in v začetku leta 1936 sem bil glavni delavski zaupnik za vse obrate KID na Jesenicah in na Javorniku ter za Elektrodno tovarno na Dobravi. Posebno poznan sem postal med stavkami železarjev leta 1935 in stavbincev leta 1936, kot iniciator in organizator ter kot predsednik MAO, kot predsednik akcijskega odbora za ljubljansko bolnico, a tudi po drugih javnih nastopih. Na sestankih pripravljalnega odbora, na katere so bili vabljeni tudi drugi naši vidnejši pristaši, so mnogo razpravljali o tem, kdo naj bo nosilec liste.

Naposled so določili mene za nosilca kandidatne liste. Mojo kandidaturo so podpirali tudi stari odborniki, medtem ko so Kraljevi kandidaturi nasprotovali.

Jaz osebno sem se branil prevzeti mesto nosilca liste in to iz dveh razlogov. Prvi je bil ta, da sem bil tedaj predsednik sindikalne podružnice SMRJ železarne. To mesto sem prevzel kmalu po občnem zboru, ko smo levičarji prevzeli tudi sindikalno organizacijo. Prav takrat je stal sindikat pred težkimi nalogami: od podjetja smo zahtevali boljše mezdne in delovne pogoje; tovarna je pripravljala odpoved kolektivne pogodbe; razrešeni so bili nekateri delavski zaupniki in naposled je tovarna grozila z odpustom nekaterih delavskih funkcionarjev. Moje stališče je bilo, da se bom v primeru izvolitve za župana moral odpovedati predsedniškemu mestu v sindikatu, ker sem menil, da ne bi mogel v redu opravljati dveh tako odgovornih funkcij. Zaradi tega so bili prvotno tudi v sindikatu proti temu, da prevzamem mesto nosilca liste. Po treh sestankih o tem vprašanju na Javorniku in enem v saveznem svetu na Jesenicah je grozila nevarnost, da zaradi vprašanja, kdo naj bo nosilec liste, ne bomo mogli sestaviti kandidatne liste. Zato sem po sklepu Partije in po pristanku zaupniškega zbora SMRJ pristal in prevzel mesto nosilca.

Drugi razlog, da sem odklanjal kandidaturo, pa je bil ta, ker sem imel občutek, da zaradi nezadostnih izkušenj ne bom sposoben uspešno opravljati funkcije župana.

Tako so bila glede teh volitev rešena naša notranja vprašanja. Sedaj je stala pred nami težka borba za volivce, za zmago na volitvah v občinski odbor na Koroški Beli in za načela, ki smo jih zapisali v svoj volilni program.

7. Borba za volivce

Oblast nam ni dovolila nobenega volilnega sestanka ali shoda, medtem ko so naši nasprotniki smeli zborovati.

Mi smo prijaviли sreskemu načelstvu šest volilnih sestankov s temo: »Občinska gospodarska politika«. Kot govorniki smo bili prijavljeni Franc Dolinar, Ignacij Kralj in jaz. Na našo prijavo smo dobili naslednji odgovor:

(Nadaljevanje na 6. strani)

»Sresko načelstvo v Radovljici, dne 24. novembra 1936.

Št. 1322:1
Koroška Bela 119

Gospod Dolinar Franc, tovarniški delavec

Ker je namen z gornjo vlogo prijavljenih volilnih sestankov pretresanje političnih vprašanj in vršitev politične akcije, se opozarjate: da se smejo prijavljeni volilni sestanki vršiti le v primeru, če bo sresko načelstvo najkasneje 24 ur pred časom, ko naj bi se vršili sestanki, sestanke izrecno dovolilo.

Če pa se to dovoljenje ne bi izdalo, morate smatrati, da so sestanki prepovedani in da se ne smejo vršiti (paragraf 31 zakona o društvih, shodih in posvetih).

Sreski načelnik: Dr. Vrečar»

Ker nismo dobili za nobenega od prijavljenih sestankov dovoljenja, smo v smislu obvestila razumeli, da so prepovedani. Tak način onemogočanja sestankov je imel namen sklicatelja do zadnjega obdržati v negotovosti, ali bo sestanek dovoljen ali ne, tako da ni mogel, oziroma ni imel osnove, da bi kakorkoli drugače ukrepal.

Poleg tega nismo imeli nobenega časopisa, razen »Ljudske pravice«, ki bi nas podpiral. JRZ je imela poleg Slovencev in Domoljuba še svoj lokalni list »Na mejah« ali, kakor smo ga mi zaradi laži, obrekovanj in napihovanj imenovali, »Jesenica trobilo«. Nismo imeli mecenov, da bi nas bili denarno podprli.

KID je naslovljena na vse zaposlene delavce pismo, v katerem je jasno odgovarjala na zahteve strokovnih organizacij, hkrati pa opozarjala delavce, naj bodo pametni, če hočejo sebi dobro. Žandarmarija je preiskovala hiše naših ljudi. Z odlokom banske uprave z dne 28. oktobra so bili razrešeni delavski zaupniki Ignacij Kralj, Jože Čelesnik in Viktor Stražisar, kar je pomenilo, da so bili trije sedaj brez zaščite in da jih je podjetje lahko odpustilo. To se je pozneje tudi zgodilo. Podobno kot podjetje na delavce je pritiskal režim tudi na državne uslužbence. Direktor direkcije JDŽ Ljubljana dr. Fatur je dal na železniških postajah na Jesenicah in na Javorniku izobesiti posebno objavo, v kateri je po navodilu banske uprave grozil in zahteval, da morajo železniški uslužbenci voliti listo JRZ: Citiram:

»Jugoslovanske državne železnice —
Direkcija Ljubljana
Št. 23483-I.1936

Ljubljana, dne 22. oktobra 1936
OBJAVA ŠTEV.

Predmet: Občinske volitve
Vsem službenim edinicam!

Kr. banska uprava Dravske banovine sporoča, da so pri občinskih volitvah, ki so se vršile že v tem letu, nastopili nekateri uslužbenci območja ljubljanske direkcije proti JRZ, podpirali opozicijo, za njo agitirali, celo na njenih listah kandidirali in ponekod polnoštevilno za nje glasovali.

V smislu navodil, prejetih od kr. banske uprave, opozarjam podrejene uslužbence, da smatra kr. banska uprava tako postopanje kot nepravilno pojmovanje o stališču državnega uslužbenca napram sedanjemu političnemu redu v državi. Državni uslužbenec mora obstoječi politični red vedno in povsod podpirati, ne sme pa proti njemu delovati. V sled tega se pričakuje, da se slučajni, kakor so uvodoma omenjeni, ne bodo več ponavljali.

Vsemu osebju v vednost in upoštevanje.

Direktor:
Dr. Fatur l. r.»

Nasprotna propaganda, zlasti še JRZ, je bruhala na nas žveplo in ogenj. Najbolj so napihovali ugotovitve revizijske komisije o delu prejšnje občinske uprave. Posameznim našim odbornikom so očitali in jim podtikovali razne osebne nepravilnosti in okoriščanja. Da bi volivce prestrašili pred posledicami, ko bi volili našo listo, so nas javno označevali za komuniste, našo listo pa komunistično. Ker proti meni niso imeli drugega razloga, so mi očitali, da sem premlad, da se sicer na politiko razumem, pač pa nisem gospodar, kar je za občino važnejše. Na vso to propagando jim tudi mi nismo ostali dolžni. Volilnih sestankov sicer nismo mogli imeti kot oni, zato pa je bila močnejša naša osebna agitacija od človeka do človeka, kakor tudi propaganda s tiskano besedo. Izdali smo velik tiskan plakat in tiskan letak s kandidati in volilnim programom. Poleg tega smo razmnožili dvanajst raznih letakov in jih mimo cenzure delili med volivce. V teh letakih smo razlagali naša načela in program ter razmere delavstva. Osebnost je naša propaganda omenjala le nosilca Erlaha zaradi njegove preteklosti in župnika ter kaplana Duhovnika kot organizatorja stavkokazov za zlom stavke stavbincev v tem letu.

Poleg tega smo razmnožili za vsakega volivca posebno vabilo, ki je imelo na naslovni strani naziv liste, volišče, na katerem bo volivec volil, in številko, pod katero je vpisan v volilni imenik. Na drugi strani pa so bili navedeni kandidati in naš volilni program.

Propagandni material smo pisali v dr. Štempharjevi pisarni, razmnoževala pa ga njegova žena Mira.

Za dan volitev smo imeli pripravljen širok krog agitatorjev, ki so vplivali na kolebajoče volivce, da so šli voliti. Ze prej smo na podlagi volilnih imenikov (še ne dokončnih) razporedili volivce po njihovi politični pripadnosti in tako točno vedeli, kje so rezerve glasov za našo listo.

Analiza o pripadnosti volivcev nam je dala naslednjo sliko:

Po volilnem imeniku I za Javornik je bilo vpisanih 761 volivcev. Od teh smo zanesljivo računali na 241 volivcev za našo listo, 70 pa je bilo manj zanesljivih. Po volilnem imeniku II za Koroško Belo je bilo 327 volivcev. Od teh smo računali na 90 zanesljivih in na 20 manj zanesljivih glasov. Tako smo od skupnega števila volivcev 1088 z gotovostjo računali na 331 glasov, medtem ko je bilo 90 volivcev negotovih. Tem smo posvetili posebno skrb. Skupno smo računali na 421 volivcev, ki naj bi glasovali za nas. Poleg tega smo usmerili našo agitacijo tudi na demokratično usmerjene občane v drugih skupinah volivcev.

Računati smo morali tudi z drugimi težavami, npr., da nam bo že pri predložitvi kandidatne liste kdo od predlagateljev ali od kandidatov pod pritiskom odpovedal. Zato smo si pripravili potrebno rezervo s predhodno urejenimi formalnostmi. Tako smo namesto 50 zahtevanih predlagateljev imeli kar 14 več, to je, 64 predlagateljev. Za kandidate pa smo imeli 4 tovariše za rezervo. To nam je prišlo prav, ker sta 2 kandidata za namestnike občinskih odbornikov tik pred vložitvijo odpovedala kandidaturu. Vendar sta potem oba volila našo listo.

8. Potek in izid volitev

Volilni odbor, ki je sedaj vodil predvolilno kampanjo, so sestavljali naslednji tovariši: Ignacij Kralj, Edi Giorgioni, Virgil Šoberl, Franc Mohorič, Franc Dolinar, Tomaž Noč, Anton Noč, Jakob Rajner, Franc Sirc in jaz. Za predstavnike liste so bili določeni: za volišče I na Javorniku jaz in kot namestnik Edvard Giorgioni, za volišče II na Koroški Beli Franc Dolinar in kot namestnik Anton Noč. Predsednik volilne komisije na volišču I je bil Avgust Kuhar, zaupnik JRZ na Jesenicah in urednik »To-

varniškega vestnika«, predsednik volilne komisije za volišče II pa je bil Jakob Gospodarič, funkcionar JRZ in učitelj na Jesenicah.

Da bi bila naša centralna volilna pisarna o poteku volitev na tekočem, smo predstavniki liste na posebne formularje sproti beležili, kdo in koga je volil, njegovo številko v volilnem imeniku, kakor tudi zaporedno številko in čas, ko je volil. Ko je bil formular poln, ga je eden od naših volivcev odnesel v volilno pisarno. Tako so tam vedeli, kateri volivci še niso prišli voliti in jih opozorili na njihovo dolžnost.

Ob 9. uri nam je predsednik volilne komisije Avgust Kuhar prepovedal pošiljati podatke o poteku volitev. Proti temu sem protestiral in mu očital, da predstavnikom JRZ to dopušča. Mi smo poročali še naprej pošiljali, a nam s silo tega ni preprečil.

Potek volitev je bil zelo dramatičen, zlasti proti koncu. Do devete ure zjutraj je vodila lista JRZ, od 9. do 11. pa naša. Po enajsti uri pa do pol petih popoldne je prišla za nekaj glasov v vodstvo Erlahova lista, toda le v skupnem rezultatu, medtem ko smo na volišču Javornik od 8.30 do konca vodili mi. Tako smo imeli na tem volišču ob zaključku 103 glasove več kot Erlahova lista. Na volišču Koroška Bela pa je vodila ta lista in imela ob koncu 74 glasov več kot mi.

Tak potek volitev je silil obe glavni stranki, da se borita za vsakega volivca posebej. Ker je bil deževen in mrzel dan, smo starejše in bolne volivce privražali na volišče. Nekaj naših pripadnikov je podleglo pritisku JRZ in podjetju ter volilo Erlaha, medtem ko so mlajši pripadniki nacionalistov začeli voliti našo listo. Kaplan Duhovnik je s svojim štabom hodil od hiše do hiše, rotill in grozil volivcem, da naj volijo njihovega kandidata. Ker je bilo ob pol petih popoldne že jasno, da ob normalnem poteku volitev lista JRZ ne more več zmagati, se je celo župnik Matej Žbontar ponižal in šel prosit nosilca nacionalistične liste Svetlina, naj vpliva na svoje pristaše, da volijo Erlaha, sicer bodo dobili občino komunisti v svoje roke. Ta župnikov korak je imel ravno nasproten učinek. Prav zadnji volivci za našo listo so bili nacionalisti, med njimi Janez Baraga, upokojeni šolski nadzornik in bivši starosta Sokola na Javorniku. Ko je na volišču izjavil, da voli listo Venclja Perka, sta prisotna Avgust Kuhar in Janez Erlah kar onemela. Na Kuharjevem obrazu sem bral neukročen bes in presenečenje. Ta Kuhar, ki je bil pri pogajanjih z nacionalisti tako bahav in samozavesten, ki je s svojo prisotnostjo na volišču posebej opomin in grožnje KID in Koroškega režima tistim, ki bi volili komunistično listo, ta je moral gledati in uradno protokolirati zmago naše liste, liste Slovenskega delovnega ljudstva na Koroški Beli.

V naših vrstah je zavladalo neizmerno veselje nad doseženo zmago. Velika množica občanov se je zbrala zvečer pri Konjiču, kjer sem imel krajši nagovor in se v imenu izvoljenih zahvalil za izkazano zaupanje. Še isti večer smo izdali prvi volilni letak z naslednjo vsebino:

»KLUB SLOVENSKEGA DELOVNEGA LJUDSTVA NA KOROŠKI BELI

Koroška Bela — Javornik,
6. decembra 1936

Volivci in občani!

Pri današnjih občinskih volitvah smo prepričevalno zmagali. Našo relativno večino, ki je leta 1933 znašala 318 glasov, smo povečali za 109 glasov, na 427 glasov. Od tega števila smo dobili 101 glas na volišču za Koroško Belo, 326 pa na volišču za Javornik. V občinski odbor pride z naše liste 16 kandidatov; upravni odbor občine je v celoti v rokah naših kandidatov, naš je tudi prvi kandidat, ki bo naš bodoči župan PERKO VENCELJ.

Hvala vam, volivcem in vsem sodelavcem, ki ste se tako požrtvovalno izkazali v tem volilnem boju! Hvala tudi onim, ki so prelomili s preteklostjo in dali z oddanim glasom za Perka Vencija dokaz upravičenosti zaupanja v novo delovanje v občinskih zadevah.

Župan Perko nam je na pozdrav in čestitke, s katerimi smo ga obkročili po volitvah, s svojo jasno in iskreno besedo potrdil, da hoče pri svojem delu na občini poznati samo občane in prebivalce občine, ne pa strank. Da mu bo v tej smernici sledil vsak izmed naših kandidatov, se razume samo po sebi! In z delom po taki smernici bodo naši kandidati podali tudi najboljše odgovor vsem nasprotnikom, zlasti pa nasprotnikom z liste JRZ in njihovim, prav na dan volitev tudi nedostojnim podpornikom, ki so s pomočjo vseh činiteljev pritiska na voljo volivcev skušali izsiliti nenaravno zmago in v resnici masikaterega volivca iz drugih taborov zlomili, da je oddal glas za listo JRZ.

Z volitvami, kakor so se izšle po zaslugi zavednosti večine volivcev v občini, je odbit sramotni in z neizbirčnimi sredstvi strankarskega fanatizma izvedeni napad na občino. Ni pa končano naše delo! Nasprotno: z delom šele pričenjamo! In pri tem delu sporočajo novoizvoljeni župan Perko in ostali odborniki z liste slovenskega delovnega ljudstva trdno voljo, da hočejo ostati zvesti najvišji nalogi:

SLUŽITI POVSOD IN BREZ OKLEVANJA ŽELJAM IN POTREBAM SLOVENSKEGA DELOVNEGA LJUDSTVA! V tej najvišji nalogi so obvežene prav vse točke našega delovnega načrta. Zavedajo se svoje odgovornosti pred volivci in bodo zato organizirali nameravano delo tako, da bo postavljeno na kar najbolj široko podstavo in pod kar najbolj učinkovito nadzorstvo volivcev. Poskrbeli bodo predvsem tudi za to, da bodo volivci vsakokrat in popolnoma po resnici obveščeni o vsem, kar je v zvezi z delom danes ustanovljenega **KLUBA SLOVENSKEGA DELOVNEGA LJUDSTVA NA KOROŠKI BELI**.

Se enkrat: Hvala vam in čast! Družnost in naš slovenski pozdrav!

ŽUPAN: Vencelj Perko

Volilni odbor liste slovenskega delovnega ljudstva na Koroški Beli

Vodstvo volilne borbe za listo slovenskega delovnega ljudstva na Koroški Beli

V tem volilnem boju so glavno breme nosili komunisti in drugi, levo usmerjeni delavci, ki so zvesto sledili politiki partije in so kljub vsestranskemu pritisku in ob grožnjah podjetja, oblasti in drugih sovražnikov stali na čelu tega boja. Če rečem komunisti, ne mislim s tem le člane partije, katerih je bilo takrat okrog 28, temveč štejem mednje tudi številne borce, ki so že dolga leta zvesto sledili partiji in se vključevali v njen boj, pa čeprav formalno niso bili člani partije.

Naša zmaga je imela v takšnih razmerah še poseben pomen, saj je bila dokaz, da delavski razred tudi pod takim razrednim pritiskom lahko zmaguje, če oslanja svoje sile na široke delovne množice. Zato so se naše zmage veselili tudi naši tovariši drugod v Sloveniji. Ta zmaga je bila še ena potrditev takratne partijske linije, ki je svoja prizadevanja usmerjala na graditev široke fronte demokratičnih sil proti skupnemu sovražniku.

K tej zmagi so nam čestitali tudi naši tovariši iz Ljubljane. Tovariš Franc Leskovšek mi je v imenu strokovne komisije za Slovenijo poslal naslednjo brzojavko:

»K tvoji zmagi pri občinskih volitvah vsi iskreno čestitamo.«

Od 1167 vpisanih volivcev je dobila naša lista 427 glasov in 16 odbornikov, JRZ 398

in 7 odbornikov, Svetlinova pa 113 glasov in enega odbornika; 229 občanov pa ni volilo.

Kot bomo videli iz statističnega poročila, so za Erlahovo listo glasovali štirje volivci, ki po zakonu niso imeli volilne pravice. To sta bila dva delavca zidarskega mojstra in banovega osebnega prijatelja Belcijana, ki sta imela stalno bivališče v Komendi; en volivec ni mogel biti vpisan, ker je še premalo časa živel v občini, medtem ko je bil četrti pod skrbstvom in zato brez volilne pravice. Ko bi odšteli te štiri glasove, bi imela JRZ enega odbornika manj.

Iz posameznih krajev v občini pa so občani volili takole:

Kraj	za SDL	za JRZ	za JNS
Javornik	326	223	94
Koroška Bela	82	139	15
Javorniški rovt	7	25	1
Potoki	12	11	3
Skupno	427	398	113

Ti podatki nam povedo, da je imela JRZ močnejše pozicije v vaseh Koroška Bela in Javorniški Rovt, kjer je bil še sorazmerno številen kmečki in polkmečki živelj in ta je bil še pod močnim vplivom farovža. Nasprotno smo pa mi močno prevladovali na Javorniku, kjer so živele skoro same delavske družine.

9. Primerjava z občinskimi volitvami na Jesenicah

Zaradi primerjave navajam tudi rezultate občinskih volitev na Jesenicah, ki so bile 25. oktobra 1936. Kot na Koroški Beli je bila tudi tu skupna lista Slovenskega delovnega ljudstva. V volilni borbi so nasprotniki poleg splošnega pritiska, kakor smo ga doživljali na Koroški Beli, izvajali še poseben pritisk na krščanske socialiste, ki so imeli tu nosilca liste dr. Aleša Stanovnika. Njega in Alojzija Pukšiča, vnetega Stanovnikovega pristaša, so tik pred volitvami izključili iz Krekovega prosvetnega društva.

Da bi na volitvah skupno nastopili, so socialisti vseh smeri (a z odločilnim vplivom komunistov) in krščanski socialisti sklenili sporazum s programom, ki je bil v splošnih točkah podoben kot na Koroški Beli, s tem da je bila že izjava, »da ohrani vsaka skupina popolno samostojnost glede svetovnega nazora«.

Volilni sestanki so bili tudi tu prepovedani. Zato se je glavna propaganda izvajala z letaki in osebnim prepričanjem. Izid volitev je bil naslednji:

Lista JRZ z nosilcem Valentinom Markežem je dobila 636 glasov in 20 odbornikov, lista Slovenskega delovnega ljudstva 618 glasov in 6 odbornikov in lista JNS z dr. Rekarjem na čelu 479 glasov in 4 odbornike. Od 2167 volivcev je volilo 1733 občanov. Stanovnikova lista je dobila le 18 glasov manj. JRZ je z vsemi sredstvi pritiskala na volivce, zmago pa si je zagotovila z glasovi delavcev, ki so bili z njenimi priporočili na novo sprejeti v KID, glasovi ciganov, ki so jih pridobili z vabljenimi obljubami, in z glasovi volivcev iz vrst JNS.

Zaradi nepravilnosti je klub odbornikov SDL zahteval, da se volitve razveljavijo in razpišejo nove. Na uspeh take intervencije pa v tedanjih razmerah ni bilo računati.

Ta primerjava obeh volitev pa nam odkriva še nekaj drugega. Velik del krščanskih socialistov na Jesenicah je dokazal napredno preusmeritev v ostrem spopadu s klerikalno reakcijo, medtem ko so njihovi tovariši na Koroški Beli podlegli vplivu JRZ, ker niso imeli trdnega vodstva. Njihovi voditelji so se udinjali režimu ali pa se strahopetno umaknili borbi. JRZ listi pa so na Jesenicah pomagali tudi nekateri člani JNS, ki so se uklonili volji predsednika

Dr. Ivo Štampihar, odvetnik in eden redkih izobražencev, ki je tesno sodeloval s socialističnim občinskim odborom Koroška Bela.

upravnega odbora KID Avgusta Praprotnika.

10. Bes nasprotnikov nad porazom

Zmaga liste Slovenskega delovnega ljudstva na Koroški Beli je bila hud udarec za režim in njegovo stranko, zlasti še zato, ker se vse bahave napovedi kljub številnim izrednim ukrepom in pritisku niso uresničile. V osrednjem in v krajevnem glasilu je režim začel zlivati svoj bes in obrekovanja nad volivci, ki so glasovali za našo listo, ter z raznimi podtikanki po že znanih metodah poizkušali zmanjšati pomen naše zmage. Tako je »Ponedeljski Slovenec« št. 49 že drugi dan po volitvah, to je, dne 7. decembra, v poročilu z volišč takole opravičil poraz svoje liste na Koroški Beli:

»V Koroški Beli je slovenski in jugoslovanski glas prevladoval ves dan. Šele proti večeru, ko je bila zmaga naše prave narodne liste že skoraj zagotovljena, so se »nacionalistični« glasovi v toplem objemu združili s komunističnimi, so »nacionalista« rekli, da je treba iskati priležništva s komurkoli, samo da občina ne ostane v slovenskih in jugoslovanskih narodnih rokah. In se je potem zgodilo kar so hoteli, da je Koroška Bela poslala glas, ki se ne ujema z glasom slovenskega ljudstva. Toda to nas ne boli. Tudi izjeme so potrebne, da slovensko ljudstvo ne bi mislilo, da je njegovih nalog konec. Še bo treba ponekod čistiti, še bo treba zavihati rokave, tako dolgo, da bo sleherna občina prišla v tabor, ki mu načeljuje dr. Korošec in nad katerim vihra zastava nove Jugoslavije.«

Svoj »sijajni nastop« na Koroški Beli člankar JRZ brani tudi v članku »K občinskimi volitvam na Koroški Beli«, objavljenem v 283. številki »Slovenca«, z dne 10. decembra, in ponatisnjem v krajevnem listu »Na mejah«, z dne 15. decembra 1936. Takole piše člankar:

»DOMAČI ODMEVI – K OBČINSKIM VOLITVAM NA KOROŠKI BELI

Volitve na Koroški Beli niso prinesle samo rezultata, ki tvori podlago za sestavo novega občinskega odbora, nego so pokazale važne pojave, katerih do danes nismo

(Nadaljevanje na 8. strani)

imeli prilike tako očitno videti. Sijajni nastop volivcev slovenskega ljudstva je zbral na listi JRZ do sedaj najvišje število glasov v tej občini in je lista b. SLS napredovala za 136 glasov od zadnjih volitev. Od 262 glasov iz leta 1933 je napredovala na 398 pri sedanjih volitvah. Tako se uveljavlja slovenski narod tudi v tej občini, ki je bila od prevrata vsa leta v nasprotnih rokah (podčrtal pisec), in čas, ko bo slovensko ljudstvo zagospodovalo tudi tukaj, ni več daleč — le 29 »darovalnih« glasov je rešilo socialiste, da niso podlegli že sedaj.

Pri vsem poteku je značilno to, da so vrste nacionalistov padle od 182 glasov iz leta 1933 na 113 glasov sedaj. Ta padec ne gre na račun državnih uradnikov, ki jih tu skoraj ni in ki pod sedanjim režimom svobodno (podčrtal pisec) volijo, nego izpričuje nekaj, kar nekim ni všeč. Večerni kliči »Živijo rdeči Sokoli...« niso bili zastoj, saj so na volišče prikorakali znani »naprednjakarji« in oddali glasove za Perkota, predstavnik levičarjev. Tudi stari in znani napredkarji ter dolgoletni starosta Sokola (nadučitelj Janez Baraga — op. pisca) je oddal glas za levičarje, ki so se mu potem zahvaljevali z vzkliki »naprednim levičarjem«. JNS je postavila svojo listo le še s par idealisti-nacionalisti, ni pa mogla več krotiti leve fronte, ki se je nenadoma pojavila v njenih vrstah in prešla v levi tabor, kar na javnih volitvah. Takih pojavov je vedno več in stari sokoli se vprašujejo, kako je to mogoče. Leva fronta pa je vesela, da ima v tem taboru krasno zavetišče za svojo prejo.

Fronto slovenskega ljudstva veseli samo to, da raste iz dneva v dan, in bo prišel čas, ko levičarjem ne bodo pomagali nobeni »naprednjaški« priveski več pred zmago pristašev slovenskega naroda. Delavstvo na Javorniku je pod vodstvom g. Smoleja korporativno stopilo v vrste slovenskega ljudstva in nosi velik del zasluge na tako sijajnem napredku.

Prva očitna laž v članku je trditev, da so državni uradniki svobodno volili, saj smo videli poziv direktorja državnih železnic dr. Faturja.

Članek denuncira sokole in daje, kakor bomo pozneje videli, tudi lekcijo KID, češ da ni dobro, če sprejema tovarna nove delavce iz vrst nacionalistov.

Članek opozarja na posebno vlogo Valentina Smoleja (Miševca), funkcionarja krščanskih socialistov, ki je bil proti skupnemu nastopu delavcev pri teh volitvah in ki je bil glavna opora JRZ pri volitvah in žal tudi še pozneje.

Po slogu sodeč in v primerjavi z njegovim poročilom Praprotniku, smo domnevali, da je članek napisal Avgust Kuhar. S tem je skušal opravičiti zaupanje, ki so mu ga za te volitve naklonili veljaki JRZ. Očiten poizkus, da s člankom napravi iz poraza zmago.

Na take razlage o poteku in izidu volitev smo morali odgovoriti. Sestavili smo in poslali v objavo »Slovenec« in »Jutru« naslednji sestavek:

»Statistika o 'Priležništvu' na Koroški Beli

Pred volitvama Koroški Beli je krajevno trobila JRZ »Na mejah« napovedalo, da bo zmagala lista JRZ »zaradi učinka odkritij o marksističnem gospodarstvu in še zaradi marsičesa drugega«. Po izidu volitev se je pa pokazalo drugače: lista SDL z nosilcem Vencljem Perkom je dobila 427 glasov, lista JRZ z nosilcem Ivanom Erlahom 398 glasov, lista JNS z nosilcem Jožetom Svetlinom pa 113 glasov, medtem ko od 1167 vpisanih volivcev ni volilo 229 oseb. Za listo Ivana Erlaha so oddali glas tudi štirje volivci, ki jih je dal na novo vpisati v imenik gerent Ivan Erlah proti predpisom zakona o volilnih imenikih.

Izid volitev je vzbudil med sicer tako vernimi radikali kar največjo jezo in zdra-

mil v njih številne slabe človekove lastnosti, kakor npr. denunciantoško žilico, maščevalnost in pretepaštvo. Njihova trobila »Ponedeljski Slovenec« z dne 7. decembra 1936, »Slovenec« z dne 10. decembra 1936 in prva po volitvah izšla številka krajevnega trobila »Na mejah« so se razpisala o »družbi, ki se je znašla in je s svojimi veleizdajniškimi glasovi, ki so se jim pridružili še komunistična, preglasovala slovenski in jugoslovanski glas, v sramoto domovine in v sramoto tistih, ki gojijo priležništvo s sovražniki nacionalne države«. Na Koroški Beli je slovenski in jugoslovanski glas (to je, za JRZ oddani glas) prevladoval ves dan, šele proti večeru, ko je bila zmaga naše prave narodne liste (to je liste JRZ) že skoraj zagotovljena, so se nacionalistični glasovi v toplem objemu združili s komunističnimi itd., itd.

Ne glede na to, ali je napisal gornje vrstice človek, ki iz prakse pozna, kakšni utegnejo biti v normalnem življenju objemi, smo zbrali številčne podatke, ki pravijo:

1. Za »pravo narodno listo« Ivana Erlaha je glasovalo 39 nacionalnih, 263 krščansko-socialističnih in radikalnih, 54 neopredeljenih ali negotovih in 42 socialistov. Med zadnje nismo šteli gospoda Erlaha, čeprav je bil svoje dni celo zastavonoša rdečih zastav, to pa zato ne, ker bi smeli šteti samo njegovo tretjino med socialiste, in to ni mogoče.

2. Za listo slovenskega delovnega ljudstva z nosilcem Vencljem Perkom je glasovalo 34 nacionalistov, 2 krščanska socialisti, 5 neopredeljenih ali negotovih in 386 socialistov. Za to listo je glasovalo torej manj nacionalistov, kot za listo Ivana Erlaha. Po logiki trobil JRZ bi smeli zaradi tega očitati listi JRZ večji komunizem, toplejšje priležništvo, kakor trobila JRZ očitajo listi SDL.

3. Za listo JNS z nosilcem Jožetom Svetlinom je glasovalo 106 nacionalistov, 1 krščanski socialist in 6 socialistov.

4. Glasovalo ni 49 nacionalcev, 21 krščanskih socialistov, 45 socialistov in 114 neopredeljenih ali negotovih, skupaj 229 volivcev oziroma vpisanih. Od teh je bilo najmanj 50 odstotkov odsotnih, recimo 114. Od ostalih 115 štejeemo med nacionalce 25 oseb, med krščanske socialiste 11 oseb, med socialiste 23 oseb, med neopredeljene pa 56 oseb.

Na tej podlagi je na Koroški Beli in Javorniku: 457 socialistov, 277 krščanskih socialistov in radikalov, 204 nacionalcev vseh inšče, 115 neopredeljenih in negotovih, 114 odsotnih, vseh skupaj 1167 volivcev.

5. V volilni pisarni liste SDL se je med volitvami zgledilo 24 oseb, ki niso mogle voliti, ker niso bile vpisane. Številka 457 se mora povišati za 24 na 481.

6. Ob enajstih dopoldne je po številu volivcev vodila lista SDL in ne JRZ. Pač pa je vodila slednja lista od tedaj do pol petih popoldne, ko je lista SDL pričela spet voditi (z enim glasom večine nad Erlahovo). Ob petih se je pojavil pred nosilcem liste JNS osebno župnik Matej Zbontar in mило prosil, naj nacionalci posodijo določeno število glasov. Prav ta korak vidnega pripadnika JRZ je sprožil med nacionalci spontano reakcijo, da so šli glasovat za listo SDL.

To statistiko pošiljamo med drugim tudi »Slovenec« in »Jutru« s prošnjo za objavo. »Slovenec« sme pri objavi tudi poudariti, da je število radikalov nasproti letu 1933 naraslo od 262 na 263, število marksistov pa od 318 na 481.

Odgovoren:

Klub SDL na Koroški Beli

Koroška Bela — Javornik na Gorenjskem, 10. januarja 1937.

Seveda teh naših podatkov nista objavila niti »Slovenec« niti »Jutro«. Naj k tem

podatkom dodam še to, da je za Erlaha glasovalo 7 kandidatov s Svetlinove liste, 4 kandidati s te liste pa so glasovali za nas. Eden od naših kandidatov za namestnika pa je volil listo JRZ.

12. Kuhar in Humer polagata obračun vltve pred svojimi gospodarji.

Kot pred svojimi strankami tako je bilo potrebno pojasniti poraz tudi pred drugim gospodarjem — pred KID. Tako sta bila Avgust Kuhar od JRZ in Lovro Humer od JNS tudi pred upravnim svetom KID odgovorna, da občina ne bo več v marksističnih rokah. Ohranjeni sta poročili Kuharja in Humra, v katerih razlagata in pojasnjujeta, zakaj tak neuspeh pri volitvah in kje so krivci, da so komunisti zmagali. Zaradi ilustrativnosti citiram poročili v celoti:

»A. Kuhar:

Poročilo o volitvah na Koroški Beli — Javornik z dne 6. decembra 1936

To poročilo prejmejo: Gospodje A. Westen, Celje, A. Praprotnik, ban dr. Natlačen in dr. Korošec.

1. Rezultat: Perko Vencelj, Kralj Ignac s pomagačema, dr. Stanovnikom in dr. Štempiharjem so dobili občino Koroška Bela v svoje roke. To so naredili na Javorniku, da bi KID mogli na vrat.

2. Krivda leži v tem, ker Nacionalisti niso uvideli potrebo, boriti se proti komunistom, še celo so jim pomagali.

a) Cela vrsta Sokolov in celo nekdanji starosta Sokola na Javorniku so glasovali za Perkota. Minimum tistih, ki so nacionalne vrste zapustili in prešli h komunistom je bilo pribl. 50 mož.

b) Kljub temu, da so uvideli, da je odveč njihove glasove šteti, so v pozni uri volili tretjo listo in s tem k zmagi komunistom pripomogli.

c) Na kak kompromis niso hoteli pristati, oziroma so tega hoteli pol na pol, kar pa je bilo nemogoče, ker je bilo pristašev Erlaha najmanj trikrat več. Večina ni mogla iti na polovico, ker je ta grupa mala, se od dneva do dneva manjša s prestopi h komunistom.

3. Boj proti komunistom je grupa dr. Korošca vodila čisto za sebe, ki je tokrat zelo pridobila, vendar skupnemu boju komunistov in nacionalistov še ni dorasla. Grupa dr. Korošca, ki je tokrat pridobila in še nikdar ni dobila toliko glasov kakor sedaj ter bo v kratkem času prekosila komuniste.

Pri tej priložnosti se ta grupa zahvaljuje KID, ki je uvidela komunistično nevarnost in je veliko novo sprejetih delavcev sprejela iz vrst dr. Koroševih pristašev. Tisti, ki pridejo v tovarno pod masko NSZ, jih gre večji del v tabor komunistov, kar se je ravno tu izkazalo. Kljub večjemu številu sprejetih iz vrst NSZ na Javorniku, vedno manj pristašev.

Rezultat volitev zadnjih let kažejo:

volitve v letu	komunisti	dr. Korošec	nacionalisti
1933	318	262	182
1936	427	398	113
	+109	+136	-69

Komunisti so pridobili 109, pristaši dr. Korošca pa 136 glasov. Nacionalisti pa so izgubili 69 glasov, akoravno je bilo od te stranke sprejetih več pristašev kakor pa stranke dr. Korošca.

4. Pregled in primerjava zaupniških volitev 1936.

Komunisti so dobili 423 glasov, sedaj pa skupno 427 glasov. To se pravi, da so vsi volivci komunistov delavci KID, izven nje nimajo glasov.

Nacionalisti so takrat dobili 159 glasov. To se pravi, da nacionalisti nimajo tistih glasov, ki so jih imeli, vse gre za komuniste.

Dr. Korošec je takrat dobil 185 glasov in je porast glasov zadovoljiv.

Pripomba: Demonstracije za Perkota so se vršile celi dan. Na volišče so hodili v grupah pod vodstvom Federla, Mohoriča, Kralja in drugih. Volili so demonstrativno in izzivalno, kakor bi hoteli z gnusom demonstirati proti nam. Vtis, ki ga pri teh neumnih množicah dobiš, je, da ne smemo več slabo igrati, da nam komunisti ne pridejo na vrat. Borba bo težka, vendar bomo gledali, da komunisti občine in KID ne bodo mogli raztrgati. Prizadevali si bomo dobiti vzroke (povezava komunistov s centralo) in jih razpustiti. KID naj bi se v bodoče ozirala na edinstveno fronto, ki je sposobna komuniste pregaziti. Pri sprejemih naj KID ne bi trenotnim nacionalistom verjela, ker se pod to firmo samo tako dolgo zakrivajo, da pridejo v tovarno, potem pa demonstrativno zapustijo nacionaliste in preidejo v rdeči tabor, kar dokazuje lepo primer nekdanjega starosta Sokola na Javorniku in mnogih drugih.

Demonstracije za komuniste in proti KID so bile še toliko večje, ker sem zasedal mesto predsednika volilne komisije. Mislim sem, da bomo na ta način dobili več glasov, vendar jih je bilo kvečjemu približno 10.

Za nas so glasovali: ing. Bandel, g. Brumat in večina mojstrov iz Javornika.

Kuharjevo poročilo je zelo jasno. Za poraz so krivi nacionalisti. Ker so usmerjeni h komunistom, zato naj v bodoče KID krepí JRZ s tem, da sprejema na delo le njene pristaše.

On trdi, da so za komuniste glasovali samo tisti delavci, ki so volili tudi njihove zaupnike v tovarni. Kako poenostavljen račun! Kuhar pri tem kar mirno prehaja preko dejstva, da je bilo takrat v obratih KID na Javorniku zaposlenih okoli 800 delavcev, da ti delavci niso bili samo iz občine Koroška Bela, ampak jih je bil več kot polovica iz drugih občin. Poleg tega pa je veliko število naših delavcev-volilcev delalo v jeseniških obratih in so volili obratne zaupnike tam in ne na Javorniku. Po teh ugotovitvah Kuharjev račun kar splashne.

Hujša je Kuharjeva pretnja, ki jo izreka na koncu poročila:

»Prizadevali si bomo dobiti vzroke (povezavo komunistov s centralo) in jih razpustiti.«

Tu se Kuhar postavlja v vlogo policista. Na koncu še njegovo priznanje, češ da bodo s tem, ker je bil on predsednik volilne komisije, dobili več glasov. Tu je povedal resnico. Marsikateri omahljivec je zaradi njega in morebitnih hudih posledic, ki jih je videl izza njega, glasoval za stranko, katere čuvar je bil Kuhar.

Humrovo poročilo je precej daljše. V svojem bistvu pa se v marsičem ne loči od Kuharjevega. On očita, da je za poraz kriva JRZ, ker ni hotela priznati enakopravnega položaja JNS. Iz njegovega poročila pa tudi izhaja grenko spoznanje, da v njihovih vrstah ni bilo posebnega navdušenja za JRZ in da se je precej njihovih pristašev nagibalo k marksistom. Humrova trditve, da so jim socialisti popujali polovico mandatov in celo župana, ne drži, kar smo videli že iz prejšnjih ugotovitev. Take trditve je Humer potreboval zato, da bi pred vodstvom KID opravičil zahtevo, naj si listi JNS in JRZ delita število mandatov na pol. S tem je med vrsticami povedal, da nacionalisti niso mogli pristati na drugačen sporazum, kakor so jim ga nudili socialisti.

Tudi Humer pojasnjuje z volilno matematiko, da bi bili socialisti zmagali v vsakem primeru, razen, ko bi bili imeli JNS in JRZ enako število kandidatov na skupni listi. Torej, kriv je bil Kuhar, ki ni pristal na tako delitev in se je bahal, da bo JRZ tudi sama zmagala.

Pa pogledjmo še Humrovo poročilo:

»Lovro Humer Jesenice

Jesenice, 16. 12. 1936

Poročilo o občinskih volitvah na Koroški Beli, dne 6. decembra 1936.

Koncem oktobra sem bil skupno z g. tehn. direktorjem ing. Dostalom pri predsedniku upravnega odbora KID Praprotniku v Ljubljani. Med drugim je bilo tudi govora o občinskih volitvah na Koroški Beli, za katere smo sicer vedeli, da se bodo vršile, toda še ne kedaj, to se pravi, da rok še ni bil odrejen. Gospod predsednik je bil takrat mišljenja, da bi bilo dobro, narediti sporazum med JNS in JRZ in sicer samo v svrhu, da se iztrga občino iz rok socialistov. Pri tej priliki sem poročal g. predsedniku, da se že vršijo tozadevni neuradni pregovori z JRZ, toda da sumim ako bo mogoče nekaj narediti, ker JRZ preveč zahteva, oziroma ni sprejela predlogov JNS. Istočasno sem poročal tudi g. predsedniku, da tudi socialisti nudijo JNS sporazum, ki je ugodnejši, kakor pa ta, ki bi se ga moralo sprejeti od JRZ. G. predsednik Praprotnik je bil mišljenja, da je treba vse podvzeti, da pride do sporazuma med nami in JRZ.

V letu 1933 so bile volitve pod režimom JNS, ki je bil gotovo kriv, da so na Koroški Beli zmagali socialisti. Režim JNS je bil v toliko kriv, ker je dovolil popolno svobodo zborovanja, ter na volilce ni bil izvajal noben pritisk. Ni se tedaj posluževal sredstev, ki jih današnji JRZ režim uporablja.

Kako so se vršila pogajanja?

Kakor hitro je bil razrešen občinski svet svojih dolžnosti, so takoj začeli neuradni pregovori in sicer najprej z osebnostmi iz JRZ. Mi sami smo bili zelo zainteresirani, da iztrgamo občino iz rok socialistov. Vedno smo govorili o tem, da naredimo sporazum s socialisti, ki so nam bližji po njihovem svetovnem naziranju, toda to se ne nanaša na Koroško Belo, ker so tamošnji socialisti preveč orientirani na levo ter se mi s takimi ljudmi ne bi mogli pogajati. Rekli smo si, da nas ne sme splošni politični položaj, s strani opozicije brigati ter da gre pri teh volitvah samo za lokalne interese Koroške Bele. To je bil predvsem razlog, da smo v prvi vrsti poizkušali kontakt z JRZ.

Neoficielno je pa rečeno našim ljudem, da bi bil mogoč sporazum na tak način, da bi obe stranki delili njihove mandate na enake dele. Takim neuradnim predlogom pa se ni prav preveč verjelo in tudi ne polagalo veliko važnosti. Po razgovorih z našimi ljudmi sem jim svetoval, da čimpreje stopijo v zvezo z osebnostmi iz JRZ v svrhu oficialnih in definitivnih pogovorov.

Stvarno je prišlo do tega sestanka ter je stavila JRZ svojo ponudbo. Ponudba se je glasila 1:3 ali JRZ od 16 gotovo izvoljenih članov — 11, JNS pa 5. Na take pogoje naši opolnomočeniki niso mogli pristati ter so stavili protipredlog: JRZ župana, JNS podžupana, ostali mandati pa sedem, torej na polovico. S tem so se pa razbila vsa pogajanja. Gospoda Kuharja sem posebno opozoril na to, da bodo socialisti zmagali, če ne pride do kompromisa. Rečeno nam je, da smo nesramni ter da nam dajejo za naše število še preveč. Opominjal sem nadalje, da število z ozirom na tehniko volilnega zakona ne igra nobene vloge, ker če manjka samo en glas se zmanjša celotni presežek na 13. Odgovorili so mi »Bomo šli pa sami in sami zmagali.«

Medtem so prišli s svojo ponudbo tudi socialisti. Istotako neoficielno so nam ponudili celo nosilca liste na mandate na polovico. Že pri prvem sestanku je prišlo do sporazuma in sicer 1:1, nosilec liste socialist, mi pa podžupana, program je spremenjen po naših predlogih, sploh kar smo zahtevali to smo dobili. Popolnoma naravno je, da je ta sporazum naših ljudi na Koroški Beli sprejet z velikim navdušenjem ter sem moral uporabiti vse moje moči in vpliv, da preprečim, da ni sporazum takoj na licu mesta podpisan in postavljena kandidatna lista. Opozoril sem moje ljudi, naj

še malo počakajo. Nič ni pomagalo. Končno sem vseeno uspel prepričati moje ljudi, da se bo nas vse smatralo za komuniste, če bomo to naredili. Tako je bil odrejen nov sestanek, na katerem so prišli naši ljudje s predlogom, ki ga pa socialisti niso mogli sprejeti, mi smo namreč zahtevali, da Perko in Kralj Ignac ne smeta biti na listi, na kateri so tudi naši ljudje. Naravno je, da socialisti na to niso pristali ter so se na ta način razbila tudi pogajanja s socialisti.

Pogajanja z JRZ so se razbila po njihovi krivdi, ta s socialisti pa po naši krivdi. Naši pristaši so bili že siti pogajanj in so začeli propagirati popolno abstinenco. Rekli so, naj se socialisti pretepajo s klerikalci, kolikor se hočejo, mi ostanemo doma. Kdor ne voli, da je naš pristaša. Taka ureditev vprašanja se mi je zdela nevarna, ker sem videl, da mnogim našim ljudem ni prav, da so se pogajanja s socialisti razbila. Izza mojega hrbtna je bilo mnogo kritike, češ »kaj nam Humer hodi tu na Javornik zapovedovat itd.« Na drugi strani sem bil prepričan, da je ideja abstinence izvirala pri socialistih, ki so hoteli v kalnem ribariti, računajoč, da bodo na ta način dobili absolutno in relativno večino in k temu še najmanj štiri mandate razen gotovo izvoljenih 16. In to vse brez sporazuma. Zopet sem moral zastaviti ves moj vpliv, da sem prepričal naše ljudi o pogumnosti takega namena in ker ni šlo drugače, sem jim sporočil željo in strikten nalog vodstva stranke, da se moramo volitev udeležiti, da moramo predložiti kandidatne liste in tudi če bi šteli samo posamezne glasove.

Na sestanku, ki je bil sklican v ta namen, je bilo navzočih mogoče okoli 50 ljudi. Z malo večino od devetih glasov, je sklenjeno na tem sestanku, da se gre samo z nosilcem liste Svetlin Jožefom v volilno borbo. Kakor je to pri postavitvi list in posebno še za nosilca list običaj, se je takoj pričelo z intrigami in nasprotno agitacijo proti nosilcu liste, kakor tudi ostalih kandidatov. V borbo se je šlo brez najmanjšega izgleda na uspeh, bilo je samo štetje glasov. Komaj smo stranko prepričali, da nam je dala nekoliko letakov in malo vsoto od din 400.—, kar je moralo zadostovati za vso borbo in priprave.

Nacionalistom se danes predbaciva, da so omogočili zmago socialistov. Mogoče je nekaj resnice na tem, toda po zapisniku volitev, ki sem ga mogel videti te dni, to ni tako. Toda vse to skupaj ni važno, ker bi socialisti tudi brez pomoči nacionalistov zmagali.

Ne sme se zameriti nekaterim našim ljudem, če so šli volit socialiste — ali naj bi volili JRZ? Zasedovanja učiteljev, ki so Sokoli, premetitve sodnikov, pensioniranja, »Sračja gnezda«, itd. gotovo niso bila na mestu, da vzbujajo pri naših ljudeh simpatije, zaradi izbire med JRZ in socialisti. Bilo jim je bolj simpatično voliti socialiste, ko so uvideli, da se z lastno listo ne da nič napraviti. K temu še odredba vodstva stranke, da vse mora iti volit in se združiti z opozicijsko listo, samo ne z listo režima. Našim ljudem, ki so šli na Jesenicah volit Markežovo listo, se jako zameri, ker so na ta način pripomogli tej listi k zmagi.

Kakor že omenjeno, niso imeli glasovi naših ljudi na Koroški Beli nobenega vpliva na rezultat volitev. Ne vem, če bi bil izid volitev drugačen, če bi šli naši ljudje skupaj z JRZ na volitve. Samo v slučaju ako bi se izvršila delitev mandatov na polovico, bi bil rezultat drugačen. Pri vsakem drugem sporazumu bi šlo mogoče iz strankarske discipline 50 do 60 ljudi volit v skupno listo, ostanek pa bi volil socialiste in bi bil končni uspeh isti, kakor je to tudi sedaj slučaj.

V letu 1933 je bilo razmerje pri občinskih volitvah sledeče:

(Nadaljevanje na 10. strani)

JNS	181 glasov
opozicija	264 glasov (klerikalni)
socialisti	318 glasov

Kakor že rečeno, smo takrat imeli mi režim v rokah ter smo navzlic temu dobili samo 181 glasov, čeprav so takrat naši ljudje listo kompaktno volili.

Koliko glasov smo mogli dobiti pri volitvah 1936?

V najboljšem primeru, brez da bi se izvajal teror od ene ali druge stranke, so računali največji optimisti s 150 glasovi; jaz sem rekel 170 glasov. Dobili smo pa samo 113 glasov. Razdelimo teh 170 glasov:

Po volilnem seznamu je dokazano, da so naši ljudje volili tako: Svetlin 113 glasov, za JRZ so dali naši ljudje skupaj 12 glasov (za JRZ so glasovali npr. 6 kandidatov, ki so bili na naši listi in pet predlagateljev liste); naši ljudje niso volili — 11 glasov (izrecno so abstinirali obrtniki, trgovci in gostilničarji, ki se niso hoteli zameriti niti eni niti drugi strani); po volilnem seznamu so dokazano volili socialiste — 26 glasov, k temu — 8 glasov; skupaj 170 glasov; JRZ je dobila 398 glasov, odbiti naše — 12 glasov je 386 glasov; socialisti so dobili 427 glasov, odbiti naših 26+8 34 glasov je 393 glasov.

Iz tega je razvidno, da bi socialisti tudi brez naše pomoči zmagali z večino sedmih glasov, da bi dobili v občini dvotretjinsko večino. Drugače bi pa bilo pri JRZ, če bi tam naši ljudje šli pomagati, kar pa je bilo po prej izloženem popolnoma nemogoče.

Na dan volitev je prišel iz Ljubljane dopolndne akademik Bučar od sekretariata JNS. Popolndne je vplival na naše ljudi, da niso šli več volit našo, temveč socialistično listo. S tem nam ni naredil prav nobene dobrote, ker nas je s tem pripravil ob enega ali dva mandata, socialisti bi pa brez tega tudi zmagali. Celo zadevo je zelo previdno organiziral ter niti jaz, niti nosilec liste Svetlin ali pa Karel Medja, ki je vodil celo volilno agitacijo, nismo vedeli za to. Vedel je, da bi mi trije nikdar ne dovolili volitev socialistov. Tudi Sokolu se predbaciva, da so njegovi člani volili socialistično listo. Pripominjam, da se vidi iz volilnih list, da je šest članov Sokola volilo listo JRZ, šest pa listo socialistov, dočim so vsi ostali volili našo listo. Sokol je pa organizacija, ki stoji nad političnimi strankami ter se nikomur ne more delati predpisov, koga sme voliti ali ne.

V »Slovenca« je bilo konfiscirano poročilo o volitvah. Konfiscirani del se glasi: Volil je tudi (od tukaj naprej konfiscirano) bivši dolgoletni starešina Sokola. S tem je bil mišljen bivši šolski inšpektor Baraga, ki je bil pred približno osmimi leti starosta Sokola na Javorniku. Takrat je zapustil Javornik ter se je vrnil pred dvema letoma kot star bolan možak, ki se je upokojen vrnil na Koroško Belo nazaj. Tudi on je volil socialiste — toda to iz razloga, ker je osebno sovražnik našega nosilca lista Svetlina.

To poročilo naj ne bo nobeno opravičilo, jaz poročam popolnoma objektivno po resnici o pripravah in poteku volitev na Koroški Beli. Ne bi rad videl, da bi nekoga brez krivice sumničil zaradi nekega nepravilnega dela. To poročilo ni namenjeno za vodstvo stranke.

Humer Lovro l. r. »

(se nadaljuje)

MIHA KLINAR

Vrni se vase

Vrni se vase
v teh hipih tesnobe
Vrni se vase
v najtišje zavetje
kjer motenj zunanjega hrupa
in zlobe
Vrni se vase
v spokojno zatišje
kjer se oddahneš
in kjer se spočiješ
Vrni se vase
k čistim izvirov
kjer žalost in blato
si z duše izmiješ
Vrni se vase ...
Ko v svet
se boš vrnil
(sleherni
— to veš —
se mora vrniti)
se boš začudil
zakaj te je zloba
zloba prostaška
sploh mogla
raniti

Mrtva pesem

Saj ni vredno besed:
nič posebnega
se ni zgodilo.
Samo neka drobna pesem
je umrla
droben
bel metulj, ki ga
ranila
je lepota rože
pa ni mogel
odleteti.

Saj ni vredno besed:
nič pretresljivega
se ni zgodilo
Bil je samo droben
neznaten metulj
in navsezadnje
nihče ni videl
njegove smrti
razen mene
in mesečine, ki
je bila
pri njegovem pogrebu.

Saj ni vredno besed:
neki drobn
neznatni metulj
je moral umreti —
Roža
pa je ostala
In pomlad
je ostala.
Nihče ni videl solz
ki jih jokala
je mesečina
na prazen list
Nihče
razen mene.

Pokopališče besed

Besede
ki jih poraja bolečina
z nemimi vzdih
Besede
ki se boje odpreti
zarjavela vrata
zapuščene koč
in se iztrgati smrti
Besede
ki se tihe skrivajo
za majhnimi zamreženimi okni
za sive zaprašene šipe
za pelargonije, ki žejne
so morale umreti
Besede
ki ihtijo neme v gluhi duši
in dehte po velih nageljih
in suhem rožmarinu
na slepih oknih
Besede
ki razpadajo v tišino
kakor mrlič
na mrtvaških odrih
Besede
ki jih čas je pahnil
v mrtvašnico brez sten
brez stropa
na mrtvaški oder
brezmejen kakor zemlja
in neizmeren
Besede
ki jih čas prižiga
v mrliške sveče
in ki v temi
jim videti ne morem
voščenih belih stebel
Samo plamenčke vidim
v plahem plapolanju
kakor bele zvezde
visoko pod črnim nebom
(ne morem jih prešteti)
Besede
ki v viharju brez odmeva
so morale umreti.

Dalila

Le objokuj nebo
solzno okno
v svoji ječi
Le objokuj nebo
sinjo solzo
mrtve pesmi
v srcu.
S sovraštvom
kujem te
na stene Niča
da se v Nič
razkrajša.
S slastjo Dalile
mučim tvoj ponos
in zloba
sladki ogenj zmagoslavja
nad tvojo moškostjo —
me uso preplavlja.
Večja sem
močnejša kakor pesem:
sem sovra tvo
in pošastn. ptica
v duši ti ubijam
za stihom stih.

VELIKA STVAR

Vojna leta so neusmiljeno premešala prebivalstvo mnogih naših mest. Marsikdo, ki se je rodil in se kot pobalin preganjal po Trati, se je vračal med znane in nekdanje domače hiše in vrtove kot tujec. Vsako stopnišče je poznal, vsak ulični kot in vsa skrivališča po dvoriščih, spominjal se je starcev in stark, mladih zakonskih parov, rajde otrok, ko pa se je vrnil, je srečaval le neznane obraze. Samo otroci, čeprav drugi, so bili kot nekdanji: nagajivi, jokavi, prikupni in navihani.

Koliko ljudi je moralo pred časom s sveta, za kolikimi je izginila sled in jih kot pobito divjačino pokriva ilovnata ruša po lagerjih, mahovje pod gostim smrečjem, skalovje v kamnolomih ali pa so jih snedle lisice ali ribe.

Tudi Frana Ivanuše in njegovih podnajemnikov se še komaj kdo spominja. Stanoval je v drugem nadstropju številca 13 na Trati — to ime je ostalo skupini ulic in hiš iz časov, ko je bila tam pred pol stoletjem res še trata. Tu je našel streho po prvi svetovni vojni, ko je pobegnul iz kraja, ki ga je zasedla Italija. Prišel je na Trato v najboljših letih, čvrst, samozavesten in zdrav, preskušen nasprotnik fašizma ter vnet za slovansko stvar. S seboj je pripeljal še mlajšo, lepo in veselo ženo ter komaj nekaj mesecev starega razgrajčka. Dan za dnem so ga videvali sosedje, kako zmeraj ob isti uri odhaja v urad, zmeraj z enakim počasnim korakom, ne da bi se dosti menil za okolico; kako se iz urada prav tako natančno vrača in kako odhaja z družinico ob nedeljah na sprehod. Napreduval je kot drugi smrtniki po uradih, čeprav bi lahko hitreje, ampak Ivanuša se je politike v novi državi kmalu naveličal. Dognal je, da je ostalo od vsega navdušenja in pričakovanja bore malo in da se še tista vera, kolikor je je bilo, izgublja v praznem beseđenju in v mrežah medstrankarskih spletk in prask. Zato se je umaknil iz javnega življenja in hotel ostati le še dober družinski oče in zvest narodnjak. Svojo življenjsko filozofijo je združil v kratko geslo: Nikomur nič žalega, sebi pa tudi ne.

Dva fanta sta mu kmalu po vojni umrla za grižo, tretjega in dekletce je šolal in leta so tekla, ko da bi jih podil z bičem. Komaj se je utegnil nekajkrat ozreti, sta se mu otroka pomožila in že so ga upokojili, nakar ga je zadel najhujši udarec: pljučnica mu je vzela ženo. Pa se je še časoma tudi temu privadil in gledal na življenje mirno in trezno — takšno je pač in drugačno ne more biti. Prej ali slej te doleti, kar doleti vsakogar na svetu. In že ga vidimo, malce sključnega, a še zmeraj krepkega in čokatega, kako prihaja iz hiše in enakomerno in trdno odhaja po ulici, zavije za ovinkom v mlekarno in malo dlje v trafiko in trgovino, kako vodi včasih vnuka v Mestni log krmit škorce in obćudovat spreminjanje narave.

Razen otrok in ptičev ga ni mogla prav razvneti nobena druga stvar več. Sicer pa je še zmeraj sleherno jutro prebral svoj dnevnik, jezil se je nad liberalnimi neslanostmi in nad klerikalno hinavščino, veselil pa se vsakega dogodka, ki je bil narodu in slovanstvu v čast in slavo. Za kratek čas in

za vnuke je zbiral znamke in se veselil polnih serij, ob večerih pa včasih posedel v gostilni pri svojih dveh deci, opazoval stare in nove goste ali pa kvartače, čeprav sam ni kvartal.

Tako je živel zadnja leta pred vojno mirno in spokojno, v dobrem razmerju s sosedi in sploh s človeško družbo, zaupajoč v njen napredek, posebej še v veliko prihodnost slovanstva. In tako bi živel še desetletje ali celi dve in se mirno poslovil od sveta, kot se poslavljajo skromni meščani, ko bi...

Tu pa se pričinja naša povest.

2.

Fran Ivanuša je oddajal drugo sobo v podnajem. Že nekaj let je stanoval pri njem Štefan Trpin, ki je prav to leto postal advokatski koncipient. S starim sta se sčasoma spoprijateljila, čeprav so se zdeli Ivanuši Trpinovi nazori preveč skrajni, Trpinu pa Ivanuševi dokaj zastareli. Oba sta si razlagala to razliko z leti in sta se sicer prav dobro ujemale, lahko bi celo rekli, dopolnjevala.

Odkar so Italijani in Nemci razkosali deželo in so prvi zasedli Ljubljano, se je njuno prijateljstvo utrdilo. Postajalo je bolj in bolj zaupno, čim tesneje so stiskali zavojevalci obroč okoli mesta in čim pompoznejše so korakali z godbo na čelu po mestu. Ob vseh izhodih iz mesta so sezidali utrjene stolpiče, opasali mesto z bunkerji, postavili straže in strojnice, neko megleno jutro pa potegnili od stolpa do stolpa, od bunkerja do bunkerja bodočo žico in razglasili, da po sončnem zahodu ne sme nihče več na cesto.

Ivanuša in Trpin sta živila sama v stanovanju, a kadar je prišla na obisk še Trpinova dekle, študentka slavistike, ter jima skuhala kavo, so se čutili kot družina. Skupaj so preživljali strah in upanje, vsem je enako raslo sovraštvo do tuje soldateske; s ceste so slišali odmevajoče korake obhodnih straž in drdranje vojaških vozil, kdaj pa kdaj so zaslišali od mestne meje pokanje pušk in rafale iz strojnice ter kovani maščevalne načrte. Zatorej ni čudno, da so se začeli shajati pri Ivanuši aktivisti osvobodilnega gibanja. Posamič so prihajali in posamič odhajali, se izgubljali po ulicah in četrtih, prinašali in odnašali zavitke z literaturo, zdravili, orožjem. Ivanuša se je delal, ko da se za to ne meni, ko da nič ne vidi in ne sliši, a ne da bi ga prosil, je bil najzvestejši varuh.

Posebno sta se navezala drug na drugega Ivanuša in Trpin drugo vojno zimo, ko sta večer za večerom posedala skupaj v kuhinji, edinem zakurjenem prostoru v stanovanju. Pogovarjala sta se o Stalingradu in drugi fronti, ki se ni in ni hotela odpreti, pa o svetli bodočnosti njunega naroda in sveta, ki se bo začela po zmagi; vmes je stari pregledoval in izpolnjeval zbirko znamk in vlekel grčavo pipo, Štefan pa nemirno vlekel slabe cigarete, da sta se komaj videla skozi dim.

Neki tak večer pa je zaupal Štefan staremu, da se je vrnil v njihove vrste tuj agent, ovaduh, ki bo prizadel gibanju

strašno škodo, če se ga pravi čas ne odkrižajo. Ivanuša se je začudil in zgrozil, kako le more pripadnik tlačnega naroda zabresti tako daleč. Pozabil je na znamke in kava, ki jo je bil pristavil malo prej, je prekipela.

»Premišljali smo in premišljali,« je nadaljeval Štefan. »Ta namreč ni navaden ovaduh. K nam je pripeljal skupino ljudi, ki niti ne vedo, da so njegovo orodje, marveč mislijo, da imajo pravo zvezo. Zdaj z njimi manevrira in prodira v naše organizacije in kanale. Pozna pa tudi ljudi in metode sovražnikove špijonaže in sploh veliko ve. Zato ga moramo izpovedati, nakar pa seveda ne sme več živ na cesti.«

Bilo je prvič, da je pripovedoval Trpin staremu tako zaupljive podrobnosti, in Ivanuša je vedel, da se take reči ne pripovedujejo brez potrebe. Pritegnili ga bodo v neko delo, mu zaupali neko skrivnost. Brez pomisleka je bil pripravljen pomagati.

»V tem je težava,« je povzel Štefan po kratkem premisleku. »Čez blok, na osvobojeno ga ne moremo spraviti, na cesti ga pa tudi ne moremo izprašati. Pa smo sklenili, da vas povprašamo, ko bi lahko pri vas opravili to stvar, v moji sobi. Ko bo opravljeno, se bomo prebili čez blok. Tudi vi greste lahko z nami.«

Stari je presunjen obsedel nasproti Trpinu. Doslej je še vse odobral, tudi pobiranje izdajalcev, vendar je bilo to vselej le bolj načelno vprašanje, daleč od njega. Zdaj pa je stopilo tik predenj, v vsej svoji resničnosti.

Visoki, sloki Trpin se je zagledal v nizkega, čokatega gospodarja in uganil njegove občutke. Siroki, zdravi starčev obraz z malce višnjevim, krompirjastim nosom, nagubanim čelom in gladko plešo je olesnel kot velika drevesna goba. Zasmilil se mu je stari in se mu hkrati zazdel smešen v tem precepu.

»Če že mora biti, pa naj bo,« je slednjič znil Ivanuša. »Zaupal sem vam doslej, zaupam vam vnaprej... Nedolžnega človeka menda ne boste...« Stavka ni dokončala. Vprašujoče se je ozrl v Trpina. Kar je povedal, je bil njegov edini pogoj. Trpin mu je odgovoril, da ima organizacija trdne dokaze, ki jih je prinesel njen človek naravnost s policije.

Zmenila sta se, da bo pripeljal Štefan drugo dopoldne ovaduha v hišo. Do večera bodo opravili z njim. Le glede odhoda čez blok, v gozd, je stari omahoval in preložil odločitev na naslednji dan.

3

Ko je šel drugo dopoldne okoli devete Ivanuša odpirat, je vstopil Štefan z majhnim, suhljatim in bledim fantom kakih dvajsetih let. Novi prišlec se je nemirno, nezaupljivo ozrl po starcu in predsobi.

Starega je mikalo, da bi si ga поблиže ogledal, toda Štefan ga je brez odlašanja odpeljal v svojo sobo, kot je bila že navada ob sestankih.

Četrte ure za njima je spet pozvonilo in stari je odprl visokemu, koščnemu fantu,

(Nadaljevanje na 12. strani)

ki se je moral šele pred kratkim tako potegniti. Stari je presodil njegov še deški, a drzni obraz z velikim, močnim nosom in krepkimi čelnimi in čeljustnimi kostmi, med katerimi so se izgubljale majhne, rjave oči, in se začudil; tako mlad je še, skoraj otrok... Zalotil se je, da je v tej misli več sočutja in žalosti kot občudovanja. To ga je vznemirilo in stalo ga je nekaj napora, da si je razložil in svoje ravnanje opravičil z vojno in zasedbo, z okoliščinami, ki jih je vsilil deželi okupator.

Poslej ni smel spustiti v stanovanje nikogar več, pa naj se zgodi karkoli.

Slonel je za zavešenim oknom in oprezal na cesto, kar je bila ob sestankih njegova naloga. Nič posebnega se ni dogajalo na cesti, ljudje so hiteli po opravkih, vmes so postopali tudi vojaki. Kadar je zaslišal s stopnic korake, se je v copatah, neslišno približal vratom in s stegnjenim vratom pogledoval skozi kukalo na hodnik, če se ne suče kje kak sumljivec.

Ni se menil za to, kaj se dogaja v Štefanovi sobi. Navzel se je navad, ki jih imajo ilegalci; Ne méni se za stvari, ki ti niso nič mar! Čim manj veš, tem manj lahko poveš, tem bolje zate in za stvar! Tokrat pa ga je zares imelo, da bi kaj zvedel. Kar se je dogajalo v Štefanovi sobi, se je tikalo neposredno tudi njega. Ali gre vse po sreči, ali oni priznava? Kako sta ga pritesnila, da je začel govoriti? Verjel je v moralno moč osvobodilnega gibanja, v njegovo premoč nad vsakršnim ugovorom ali drugim nazorom in tako si je tudi razlagal takle obračun. Predložila sta mu dokaz in oni je moral popustiti.

V predsobo je zaslišal kdaj pa kdaj nerazložno govorjenje, nič glasnejše kakor ob drugih sestankih, tako da ni mogel sklepati, kako daleč je stvar. Vse dolgo dopoldne se ni zgodilo nič posebnega, le enkrat je zaslišal v predsobo nekaj glasnejših besed in razložil Štefanov ukazujoči, trdi glas, kakršnega dotlej še ni poznal. Potem spet dolgo ni bilo slišati ničesar.

Za kosilo si je skuhal pest makaronov, vsaj s temi Italijani niso stiskali, si jih varčno zabelil z margarino in posili pojedel, potem pa spet stopical sem in tja ter oprezoval. Loteval se ga je nemir, posebno še, ker ni mogel po običajnih opravkih, ne na vsakodneven obhod po mestu ne na nakup ali k hčerki na obisk. Še znak se ni mogel lotiti...

Sredi popoldneva je zagledal onkraj ceste hčerko, ki je vodila za roko štiriletnega vnuka. Previdno sta prečkala cesto, namenjena k dedku na obisk, ker ni bilo njega k njim.

Kako rad bi jima odprl, se poigral s fantom, mu povedal kaj o ptičih ali znakah, se pomenil s hčerko o vsakdanjih stvareh, o zdravju in kaj se dobi na karte.

Pa ju je smel gledati le skozi kukalo, kako sta pristopicala na vrh stopnic. Potem se je umaknil od vrat, ker se je bal, da bi ga lahko zaslutila za vrati. Stopil je v kuhinjo k oknu in hudo mu je bilo, kakor že dolgo ne. Hčerka je najbrž menila, da oče ne sliši, in je pozvonila močneje. Prisluškoval je - nekaj časa sta še stala pred vrati, nakar je slišal, kako sta se oddaljila in odšla po stopnicah. Čez nekaj minut ju je spet videl, kako sta odhajala po cesti proti domu...

Stari se je že zbal, da se bo stvar zavlekla v noč in da se morda sploh ne bo dobro končala. Tedaj je prišel v kuhinjo Štefan. Stroge, toge poteze na utrujenem obrazu, kakršnih stari ni bil vajen, so se razpotegnile v zvijačen, zadovoljen smehljaj. Zlil je vase kozarec vode in s svojimi dolgimi kraki nekajkrat premeril kuhinjo.

»Dobre gre,« je spregovoril. »Sprva je šlo malo težko, zdaj pa gre kot namazano. Piše. Sicer še laže in se izvija, pa mu nič ne pomaga. Hudič, kakšne zveze je imel. Še čez mejo na Štajersko... Zdaj bi bilo seveda najbolje da bi mi vsi nevidno izginili,« se je pošalil, kot je imel navado

tudi ob najresnejših dogodkih. »Ker pa to ni mogoče...« Stavka ni končal, pa se je ustavil pred Ivanušo in ga vprašal: »Jutri pojedete z nami?«

Stari je odkimal.

»Nameravate ostate?« se je začudil Štefan. »Lahko vas zapro, ubijejo.«

»Kaj boste s starim človekom? Za boj nisem več, samo v napotje bi bil.«

Štefan mu je prigovarjal, češ da bodo našli zanj varen kot in tudi kakšno delo, vendar je ostal stari zamišljen in se ni mogel vneti za odhod.

4.

Kmalu po tem, ko se je vrnil Štefan v sobo, je zaslišal Ivanušo od tam stokanje in ihtenje, ne otroško, marveč tako kakor ihtijo odrasli ljudje, presunljivo, da so spreletavali starca srhi in je komaj prenašal napetost, čeprav je trajala le nekaj minut. Potem je bilo slišati kratek čas neko premetavanje in prerivanje, nakar je vse potihnilo.

Starega je dušilo in v glavi mu je vrelo. Ničesar ni več mogel trezno presojudati, samo to je vedel, da se je dogodilo v njegovem stanovanju, v njegovem starem domu, kamor se je vselil pred desetletji in kjer je preživel z družino večidel svojega življenja, da se je zgodilo tu nekaj strašnega.

Nekaj minut je preslonel na mizi, z glavno med dlanmi, da se mu je povrnila razsodnost.

»Končano je, hvala bogu.« Skimaval je nad nedoumnostjo življenja. »Kaj ga je le zmešalo, neumneža, da se je lotil takega posla? Mogoče je bil prisiljen? Strašno, strašno. To je vojna... vojna...« V tem je našel opravičilo za svoje sodelovanje pri stvari. Ni se bal greha ali celo kazni, ničesar si ni očitil, vedel je le, da se je ta dan tudi z njim zgodilo nekaj nepreklicnega, česar ni vedel vnaprej in s čimer ni računl. Na videz je bil le ovadah tisti, s kimer so se ukvarjali, ki so ga obsodili, zdaj pa je stari začutil, da pri tem ni šlo nič manj tudi zanj, za Štefana in za vse, ki so zapleteni v to stvar. Toda ovadah je mrtev, ni ga več, oni pa so ostali. Kaj se je zgodilo tačas z njimi, kako bodo oni opravili s seboj?

Na to vprašanje stari ni vedel odgovora. Ostalo je odprto. Obšli sta ga malodušnost in plahost, pa se jima je uprl ob misli na nevarnost, ki je pretila vsem skupaj. Vprašal se je: Kaj pa bi storil ovadah z njimi? Kaj bi storila z njimi okupatorjeva policija? Kaj bi se zgodilo z njegovim narodom, ko se ne bi uprl? Kdo je prinesel v

deželo meč, kdo je začel prelivati nedolžno kri?

Odgovori so bili nedvoumni zdaj kot prvi dan. Zanj se je spremenilo le to, da je postal od načelnega pristanka in pripadništva zdaj tudi sam udeleženc, enak med enakimi. Le še malo je manjkalo in zavedal se je, da v vojni ni druge pravice kot pravica osvobodilnega boja. Ko bi se odrekli sili, bi se odrekli tudi boju in pravici.

Nobenega omahovanja več, si je rekel. In je spet nastopil službo: oprezoval je pri oknu in vratih, za nobeno ceno ne bi spustil nikogar v stanovanje, nihče ni smel niti zaslutiti, da se dogaja v njegovem stanovanju nekaj nenavadnega.

Vtem sta prišla Štefan in fant iz sobe. Stari je vprašujoče preletel enega pa drugega, kakor da bi mu morala njuna obraza razodeti kaj nenavadnega. Pa sta bila prav taka kakor dopoldne, ko sta bila prišla, le utrujena sta se zdela. Koščeni fant se je celo zasmeljal in se pridušil, kako da je žejen, in stari mu je ponudil kozarec vode. Izpraznil ga je, nakar je kar na hitro odšel. Štefan pa se je zadržal v kuhinji in staremu se je zadel naveličan in slabe volje.

»Z nami pojedite,« se je spet začel prigovarjati staremu, medtem ko si je pod pipo umival roke. Stari se je zagledal vanje. Štefan je razumel. »Nisem si mislil, da je tako preprosto,« je rekel. »Česa vsega nas ne bodo še naučili...«

»Ne vem, če je res tako preprosto,« se je glasno zamislil stari. »Mogoče je bilo preprosteje opraviti z njim, ampak z nami, mi sami s seboj...«

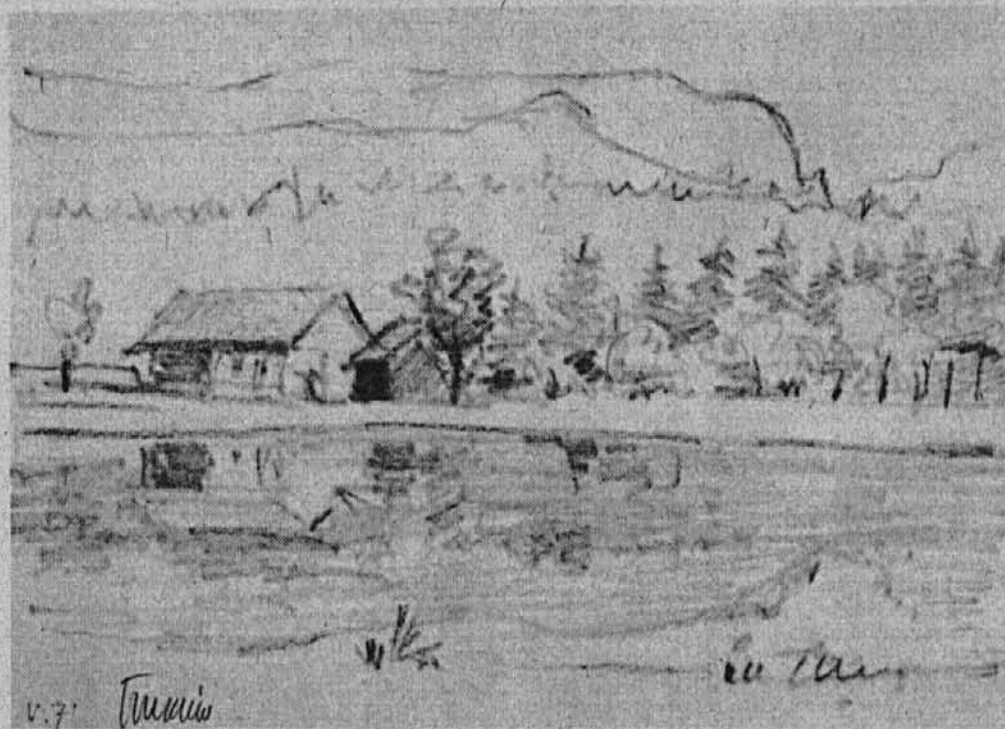
»Zdaj ni čas za tako ugibanje, to prepuštimo za pozneje... in pa literatom in filozofom... Torej pojedete z nami?«

Stari se niti zdaj ni mogel odločiti, da bi zapustil mesto. Obšla ga je čudna žalost in z njo želja, da bi ostal in umrl, kjer je pogljal korenine. Zaskrbelo pa ga je, kam s truplom.

»Pojdite pojutrišnjem na policijo. Navajeni so takih najdb,« je rekel Štefan. »Vi niste imeli nič s tem, mene pa ne bo več.«

In pri tem je ostalo. Segla sta si v roke in Štefan je odšel, da se vrne nikoli več ali vsaj ne kmalu, kvečjemu v svobodi.

Starec je ostal sam in zdaj šele se je prav zavedel, da ni še nikoli zahtevalo življenje od njega toliko zbranosti in poguma, miru in preudarnosti. Pa je bil kljub kočljivemu položaju globoko v sebi z nečim zadovoljen: nikoli si ne bi mislil, da je toliko moža, pa še v letih, ko je menil, da

Tone Tomazin: Turistični Šobec

je že vse za njim, mladost in z njo moč in pogum.

Tisto pozno popoldne, ko je stal takole majhen in čokat ob štedilniku, je premeril svoje življenje in dognal, da je dosegel šele s tem dejanjem svoj vrh. Naslednji hip pa se je že vprašal, ali ga ne čakajo še nove preskušnje, ki bodo zahtevale morda še več zbranosti in poguma. Tudi na to je bil pripravljen. Rad bi še živel, rad bi dočakal konec okupacije in vstajenje svojega naroda, rad bi spremljal otroke in vnuke še nekaj korakov skozi življenje in rad bi še gledal vzhajati sonce nad mesto. Vse to je bilo mikavno, toda veličina življenja je bila zdaj drugače – v tveganju in žrtvovanju.

Ko se je zračilo, se je šele spomnil, da mora pogledati tistemu, kar se je bilo zgodilo pri njem, z njegovim sodelovanjem, iz oči v oči.

Odšlapal je do Stefanove sobe, odprl vrata, se pretipal v mraku do okna, zaprl polknice, se spet pritipal k vratom in prižgal luč. Na postelji je zagledal vznak ležati fanta, ki se je bil zjutraj tako nezaupljivo zazrl v starca. Pristopil je k postelji in si ogledoval fantovo glavo, obrnjeno k steni. Nikjer kapljice krvi, le modra lisa na vratu. Mrtev se mu je zdel še mlajši in še bolj nebogljjen. V obraz je bil še bolj bel, odprte oči so slepo buljile v steno. Stari je zmajal z glavo, odšel iz Stefanove sobe in jo zaklenil. Odšlapal je v svojo sobo in se utrujen, kakor da bi bil opravil najbolj težaško delo, slekel, zlezal v pižamo in legel.

Vendar mu spanec ni hotel na oči. Duh je bil ves buden, pa je želel starec privoščiti počitek vsaj telesu. Danilo se je že, ko je vendarle zadremal.

5.

Komaj se je prebudil, se je spomnil neljubega sosedu. Šel je pogledat, kakor da bi upal, da se je fant čez noč mogoče vendarle kam izgubil. Kaj še! Ležal je tam kakor včeraj, v razmetani sobi, kakor jo je bil pustil Stefan.

»Kam z njim?« je imelo starca. Zoprna mu je bila misel, da bi hodil na policijo. Ves dan je postopal po stanovanju in premišljal, kaj naj ukrene. V misel so mu prihajale zgodbe o sesekljanih truplih pa o mrličih v kovčku, a se je sam sebi zagabil, ko se je zamislil v vlogo čudaškega, skrivnostnega starca. Prijavil bo, pa naj se zgodi karkoli. Saj Stefana ne bo več, gotovo je že onkraj bloka, med svojimi. Kaj pa mu, starcu, pravzaprav morejo? Podnajemnika ni bilo dva dni na spregled, pogledal je v sobo in našel mrliča. Samo pripravljen mora biti na vprašanja, da bi ga kako ne ujeli. Premisliti mora, kaj bo odgovarjal, sledi in morebitna pričevanja se morajo ujemati s prijavo.

To ni bil več dobrodušni, zaupni dedek, ki ni mogel zaklati piščanca ali se vnuku zlagati. Nekoliko upognjen je vlekel po stanovanju za seboj svoje šlape, mežikaje pogledoval skozi okno, si kuhal makarone ter vlekel pipo. Na mrliča ni pozabil niti za trenutek. Tako mu je bil na poti, da ga je zasovražil. Zaželel je njegovo usodo vsem tujcem, ki se sprehajajo po njegovi domovini. Ni več mislil na svoje, ves se je predajal misli, da je tudi sam udeležen pri velikem obračunavanju in da je lisjak, ki mu vsi kvesturini ne bodo prišli do živega.

Naslednji dan se je proti opoldnevu skrbno oblekel, okrtal klobuk in se povsem miren in zbran napotil na kvesturo. Tako se je vživel v vlogo raztresenega, betežnega starca, da mu ni bilo prav nič težko povedati slovenskemu uradniku v prvi sobi novico o strašni najdbi. Ta pa se je komaj zmenil, kakor da se ga stvar ne tiče ali kakor da ne mara, da bi se ga tikala, in poslal ga je v prvo nadstropje k italijanskemu komisarju, plečatemu možu rožnatih, negovanih lic. Ta je zrl starcu nepremično v oči, nadrobno spraševal in narekoval karminasto našminkani tajnici, da je natipkala. (Od nje je dehtelo po vijolicah

in v kotu je visel zraven oficirske čepice in opasača krznen plašč.)

»Naj podpiše,« je rekel po kratkem premolku komisar in tajnica je položila pred Ivanušo zapisnik. Le-ta ga je počasi prebral in podpisal. Za trenutek je podvomil, da je s tem zares opravil. Kar verjeti ni mogel, da bi tako srečno minilo, in pričakoval je, da bo poklical komisar stražnika, naj ga odpelje v ječo. Pa je starcu le malomarno, komaj vidno pomignil, in tajnica je leno rekla:

»Lahko greste.«

Ivanuša se je narejeno ponižno priklonil, zamomljal nekaj v pozdrav in se spotikaje ob preprogi izmotal iz sobe.

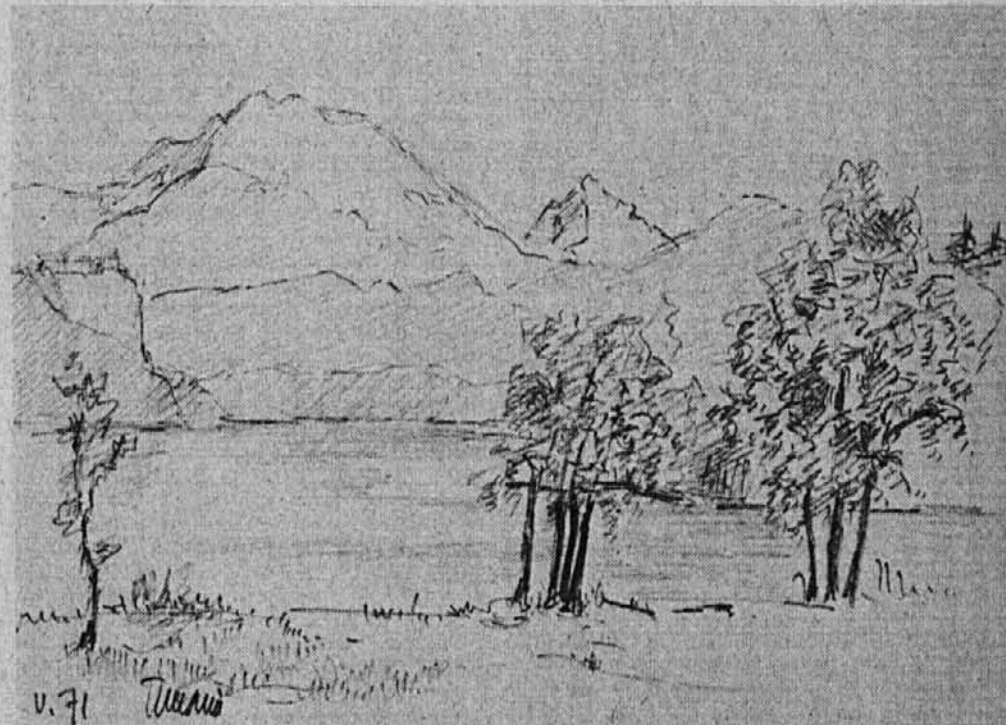
Čim bliže je bil domu, tem radostnejše mu je bilo srce. Odnesti bodo truplo in življenje bo steklo spet po stari poti. Vsaj na zunaj, kajti skrivaj, v resnici, bo zmeraj lepše, zmeraj polnejše. Dogodek je pretrgal vsakdanjo enoličnost in upokojsko odmaknjenost, njegovo življenje je postalo spet zanimivo, pomembno. Upokojenec in vdovec Fran Ivanuša ni v njem več le peto kolo.

Popoldne je prišla komisija, ki je vse natančno pregledala in popisala. Ivanuša je capljal za gospódi in godrnjal nad podnajemniki, ki niso za nič drugega na svetu, kot da jemljejo poštenim meščanom mir in dobro ime. Komisija se zanj ni dosti me-

nila. Kadar je bil vprašan, je ponižno odgovarjal in bil z vsem na uslugo. Ko so naložili truplo v črni furgon in ga odpeljali, se je starec zaklenil in se nekaj časa sprehajal po stanovanju, iz sobe v sobo, in se hahljal. Potem pa se je olajšan in dobre volje napotil na obisk k hčeri in vnuku.

Toda čez tri dni se je spomnil komisar, da bi bilo dobro starega vendarle še enkrat podrobno zaslišati. Dva karabinerja sta prišla ponj in ga odpeljala na kvesturo in potem v klet, v celico. Pa bi ga najbrž spet izpustili ali odpeljali kvečjemu v internacijo, ko bi prav tiste dni ne napadla Stefanova skupina fašistične posadke ob bloku in jo pobila. Pokrajinski šef je ukazal, da je treba za maščevanje in v svarilo ustreliti trideset talcev. In ko je komisar prebral sezname zaprtih ter pristavljaj najbolj sumljivim imenom križce, teh pa je naštel le devetindvajset, je znova začel prebirati seznam in se ustavil pri imenu Frana Ivanuše. Spomnil se je betežnega, že malo slabounnega starca in prebral podatke v rubrikah: vdovec, živi sam, upokojenec, po prvi svetovni vojni se umaknil pred Italijani iz Gorice v Jugoslavijo. Torej vendarle sumljiv. Nacionalist. Nasprotnik fašizma in velike Italije. Poleg tega se njegova življenjska doba tako že izteka. Dan prej ali pozneje, je menil komisar.

Počasi, z večjo roko je narisal k imenu, ob robu spiska, rdeč križec.

Tone Tomazin: Pod Stolom in Begunjščico

NAPAKA PRED CILJEM

To se je zgodilo prvo partizansko zimo...

Snojev Jože je bil sicer še doma, a je s partizani vzdrževal tesno zvezo in brez nje in njegove javke bi šlo težko. Že nekajkrat je komandantu spomnil, da bi šel z njim, a ta se mu je samo dobrohotno nasmehnil in mu vselej odvrnil:

»Važnejšega dela, kot tu, ne moreš opravljati. Delaš pa tako tiho, tako tajno, da te še dolgo ne bodo dobili...«

In je spet ostal — zveza med dolino in partizani.

Mrzlega jutra pa so prišli gestapovci: oče Snój in sin Jože, z nami. Aretirana sta...

Zasliševali so ju v tesnih sobicah. Oba so pretepal in videti je bilo, da so dobro poučeni. A zdržala sta, komunisti morajo zdržati! Očeta so kmalu odpeljali v Begunje, Jožeta so mučili še naprej. Oslabljeno je tako, da se je znašel v bolniški postelji...

Ko se je tistega dne spet zbudil iz omedlevice, se je črv, ki ga je grizel že nekaj dni, spet oglašil: ali bom vzdržal? Kaj če med slabostjo kaj povem, kar bi ne smel? Ne, tega mora biti konec, konec!

A kako konec? Kako?

Potipal se je, da bi prišel do pasu pri hlačah. Morda bi si z njim pomagal. Saj je vendar bolje, da se pokonča sam, kakor pa bi čakal da ga bodo ubili počasi!

Toda — ne hlač, ne pasu. Ležal je v samih spodnjih hlačah in v majici. Skopal se je pokonci, se dotipal do okna in ugotovil, da je v prvem nadstropju v mrzli sobici, zaprt in brez obleke, da se noči in da je še vedno v svojem kraju v gestapovski vili, za katero se je dvigal zasnežen breg. V hipu je premeril višino: dobrih pet metrov. Kaj bi se mučil s samomorilskimi mislimi, če pa morda lahko še uide. Preblisnila ga je upajoča misel...

S seboj ni imel kaj vzeti. Še nekaj tipajočih pogledov k vratom. Počasi je začel odpirati okno... Mrzel zrak mu je skoraj vzal sapo, ko je letel k tlom. Naglo se je pobra — a komaj se je oprl na noge, je spet klecnil na kolena: priletel je tako nerodno, da si je spahnil obe nogi. Hudiča!... Spet je poskusil — a ni šlo. Začel se je plaziti. Meglilo se mu je pred očmi, a nehal ni. Toda — kam? Domov ne sme in tudi predaleč je! Kam, le kam? In še bolj — kako? Okoli hiše je bilo vse narobe. Gotovo so odkrili njegov pobeg! Splazil se je čez cesto. V razbitih udih je začutil silovito moč: odrival se je, kot bi bil tega vajen. A bolj kot zavest, mu je dajal moč nagon po samoohranitvi. Skoraj nag tudi mraza ni čutil več. Vendar je bil zadnji čas, da počije. Zavlekel se je v cev... in čakal. To ga je tudi rešilo, kajti pogon je bil že za njim...

Skoraj bi zmrznil in le z največjo težavo se je stisnil iz tiste odrešilne cevi. Pod njim se škripalo, nad njim so migljale ostre decembrske zvezde. In spet — kam? K zarobenki Milki? Ne bo zdržal, predaleč je in prenevarno! Kam potem? K teti Ani? Bala se bo. Ali pa tudi ne? Kaj pa sestrična Nada? Da — tja mora. Daleč ni in tam bo dobil zvezo naprej. Toda te noge. A ni vedel dobro kako je z njimi: ali ga boljijo zaradi poškodbe ali jih je uničil mraz?!

Plazil se je med grmovjem, pod cesto, za hišami. Najteže se je splazil čez železniško progo. Zeblo je, bolelo, a odnehal ni...

Minila je že skoraj noč in ljudje v trgu so že začeli vstajati da bi šli na delo v tovarno.

Sestrična Nada je pravkar odprla vrata kuhinje. Kmalu bi padla čez nekoga, ki se ji je znašel pod nogami, kajti v hodniku je bila tema. Opozoril jo je pritajen ssst in njeno tiho izgovorjeno ime.

»O, Jože, kaj je s teboj?!«

»Ne sprašuj, pomagaj.«

Hitro ga je spravila v kuhinjo in šepetaje spraševala:

»Ali te je kdo videl, ko si lezel po stopnicah?«

»Žive duše ni bilo nikjer.«

Oddahnila se je, kajti v tisti dvanadstropni, stegnjeni stavbi so stanovale štiri Nemcem naklonjene družine. Zbudila se je vsa družina in sklenili so, da Jože ne more ostati tu, pri njih. Fanta bodo iskali. Oni pa so v sorodstvu, njihov sin je v partizanih, v hiši so nevarni ljudje, Jože pa potrebuje nege in zdravnika. A tega dne je moral ostati v stanovanju. K sreči je bil za hišo star kokošnjak in svinjak — in zvečer ga je Nada spravila tja. Potem je vedno imela kaj opraviti tam okoli, »iskala je kokoši«, hodila po vsako poleno drv posebej — in prinašala Jožetu zdaj hrano, zdaj kaj za obleči ali odeti.

Ugibali so in uganili, da je treba o tem obvestiti Jožetovo dekle Milko. Ona je tudi vedela, kje je zveza za majhno in skrito luknjo, kjer so se zatekali ranjeni partizani. Nada se je odpravila k Milki. A tam je zvedela, da so jo že zarana klicali na gestapo...

Milka je nestrpno čakala v pisarni gestapovske hiše v kateri so imeli zaprtega njenega Jožeta. Kaj hočejo njej? Bila je prepričana, da je njeno pričakovanje v zvezi z njim. A ni ji bilo treba dolgo čakati...

Sprejela sta jo dva žgoča gestapovska pogleda. In brez uvoda je bila vprašana:

»Vaš zaročenec je ponoči pobegnil... Kje je?«

Milka je samo debelo gledala in ni vedela, kako naj bi se obnašala. Če je res, kako mu je le uspelo? Niti sanjalo se ji ni, kje naj bi bil. Zato je prepričljivo rekla:

»Tudi sama bi rada to zvedela, če je res?«

A gestapovci so ji neradi verjeli. Zmerjali so jo in se z njo še enkrat odpeljali k njej. A Jožeta ali sledov za njim ni bilo tam. Pustili so jo doma in ji zabičali, da mora Jožeta takoj prijaviti, če bo o njem kaj zvedela. Smešno! Ona naj bi ga izdala!

Zdaj je Milka vrtala po vseh kottičkih svojih misli: kje je Jože? Kam se je zatekel? Kako je z njim? Tudi tiralica za njim je bila že izdana. V njej se je ponos prepletal z upanjem in skrbjo. Jože — pošlji mi glas, jaz bom poskrbela zate!

Na vratih je potrkalo in majhen fantič ji je pomolil listič, ki jo je vabil na čaj k Nadi, Jožetovi sestrični. In takoj je vedela: to je v zvezi z njim.

A kaj, če jo kdo zasleduje?... Vendar se je odpravila — a čisto v drugo smer, potem pa je naglo zamenjala smer. Spodaj, za stanovanjem je res opazila zeleno uniformo, ki pa je ni zaustavljala; gestapo je postavilo zasedo. Mirno je odšla mimo...

Nada ji je povedala, da je Jože na varnem in kako je z njim. Hotela ga je videti.

»Ne, k njemu pa ne moreš. Je na takem kraju,« ji je odločno povedala Nada. »Samo jaz skrbim zanj. Bodi brez skrbi. Jože je tako naročil. In naročil je tudi, da boš ti poskrbela zanj. Rekel je da veš, kam ga je treba spraviti, da bo prišel do zdravnika.«

Milka je živahno prikimala in vprašala:

»Kdaj pa bi ga odpeljali?«

»Brž ko boš dobila tam zvezo.«

In Milka je šla takoj na delo...

Po vsem trgu so že govorili, kako je Jože skočil iz gestapovske vile in da ga je zmanjkalo, kot bi se udrl v zemljo. Niti dresirani policijski psi ga niso staknili...

Zavit v odeje in za silo oblečen je ležal Jože na svinjaku. Vse bi še šlo, ko ne bi noge neprestano zatekale. Nada je sredi nevarnosti dobro skrbela zanj. Zdaj je vedel, da bo priskočila tudi njegova Milka. Ona je vedela za tisto skrito luknjo pri Boletu, pol ure od tu. Eh, da, ta skriti prostor! Štiri leta je že tako skrit, da ga tudi kraljevski detektivi niso mogli odkriti. Oni pa so tam pisali in razmnoževali letake in razglase. Jože je prinašal papir. Najprej prazen in ko je bil popisan, ga je spet odnašal na dogovorjen kraj. In tam zdaj ležita dva ranjena partizana, kamor ju hodi pregledovati zanesljiv zdravnik, za katerega se ljudem še ne sanja ne, da drži s partizani...

Gledal je skozi špranjo starih desk, skozi katero je rezal oster mraz. Ni smel zakašljati, ne kihiniti. Še dihati ni upal pošteno. Upiral je pogled — kolikor mu je dopuščala ozka reža — na stopnice, ki so vodile v hišo. In sredi popoldneva jo je opazil kako je prišla. Da, zdaj ko je prišla še njegova Milka, bo vse v redu. Za zdaj ga še ne sme videti, a ko bo pri Boletu, bo vse v redu...

Precej dolgo ni bilo Milke nazaj. Nad njim je pogosto zaropotal vlak, na drugi strani pa je bolj čutil kot videl zelene uniforme... Treba bo pohiteti...

Noge so mu tako zatekle, da jih je komaj stlačil skozi hlačnice. ki mu jih je naslednjega večera pritihotapila Nada. Tiho mu je sporočila:

»Okoli sedmih pridemo pote. S sanmi. Vse je v redu, šel boš k Boletu.«

»In Milka?«

»Ne bo prisotna. Bi bilo prenevarno...«

A zapomni si: šli se bomo sankat. Vem da te bo bolelo, a ko pretrpiš še to, boš dobro spravljen. Iščejo te na vso moč.«

Zveza z Boletom je bila v redu in tam se je dogovorila Milka. Tisti večer je bilo tam vse pripravljeno na Jožetov sprejem...

LUIS CERNUDA

Španski pesnik Luis Cernuda se je rodil leta 1904 v Sevilli. Po študiju je kot dvaintridesetletni profesor odšel v Francijo, kjer je bil leta 1928 in 1929 lektor za španski jezik in literaturo na univerzi v Toulousu, potem pa je postal docent za špansko književnost na univerzi v Madridu. Po porazu republikanske Španije je moral pobegniti pred Francovimi fašisti. Najprej se je zatekel v Paris, potem pa je predaval na univerzah v Glasgowu, Cambridgeu in Londonu. Od tam je odpotoval v ZDA in poučeval na Mount Holyake Collegeu in v Massachusettsu. V času 'lova na čarovnice' v ZDA se je izselil v Mehiko, kjer je leta 1963 umrl v Mexico Cityju.

Njegov pesniški opus je obsežen: Perfil del aire (1927), Donde habite el olvido (1935), El joven marino (1936), Invocaciones a las Gracias del Mundo (1940), Ocuos (1942), Las nubes (1943), Como quien espera el alba (1943), Poemas para un cuerpo (1957). Mimo tega je tudi prevajal in se odlikoval zlasti z odličnimi prevodi nemškega pesnika Hölderlina (1770–1843) in angleškega pesnika in dramatika Shakespeara (1564–1616).

Pesnika predstavljamo s tremi pesmimi Come leve sonido, Dejadme solo in Cementerio de la ciudad.

Jože se je na močnih saneh, ki jih je vodil neki dober fant, ki pa ga ni dobro poznal, kar dobro počutil. Ljudje, ki so se zanj zavzeli, so mu s svojo požrtvovalnostjo odvezemali polovico bolečin in skoraj vse skrbi. Celó Nemce sta srečala, a se jima ni nič zgodilo. Jožetu je potem postalo slabo... V pičle pol ure sta se ustavila pri zadnjih vratih Boletove hiše. Oslabljeni Jože je tiho ječal od bolečin, ko je njegov spremljevalec potrkal na duri, ki so se naglo odprle.

»Saj je tu pri Boletu?« je vprašal fant moža, ki se je pokazal med vratmi.

»I seveda je. Kaj pa je?« Glas je bil malce začuden.

»No, kaj je? Pripeljal sem ga, tu je.«

Brez besed sta spravila Jožeta v hišo in »sankač« je odšel, čeprav ga je gospodar zadrževal.

Bole je Jožeta razmotal. Ta je tedaj prišel malo k sebi — in srečal je čisto drug pogled, kot ga je pričakoval v odrešilni vročici. Široko je razprl oči, jih takoj naglo spet zaprl — in še enkrat prilepil začuden pogled v obraz pred njegovim. Ne, ta ni bil pravil! Da — Bole pa je bil — vendar, tako se je reklo po domače pri hiši. Oni drugi, pravi Bole pa je bil le — sosed! Kakšna zabloda! Dva soseda, dva Boleta! A eden je delal za komuniste že prej, pred vojno, ta, drugi, ki katerum se je znašel Jože pa jim je bil — tudi že pred vojno — hudo nevaren.

V trenutku sta oba ocenila, kaj se je zgodilo, kaj se godi!... Jože je hotel pokonci, a ni šlo: brez vrvi je bil pretesno privezan na ležišče...

Se to noč so ga zgrabili gestapovci...

Iz njega so napravili krvavo kepo, kajti zdaj so od njega hoteli zvedeti še več kot prvič: kako je ušel, kdo mu je pomagal, kje so javke??? A Jože ni imel kaj povedati!... in obsojen je bil na smrt ob kolu.

V zaporu sta se v isti sobi srečala z očetom. Težko je najti hujšo bolečino kot, kadar ostareli starši strežejo napol ubitemu otroku. A oče mu je stregel, kakor je pač mogel in znal. Če ni mogel drugega, mu je razbito glavo pestoval v rokah. Delil je z njim vse slabo... Naslednji dan so fanta spet odnesli k zasliševanju. Po dolgi uri so ga prinesli nazaj — razbitega, mlahavih rok in nezavestnega in — o b s o j e n e g a n a s m r t ! Očetu so po starih licih polzele tihe solze — in z nikomer več ni spregovoril. Nem pa si je kmalu obrisal oči in s sinom, ki mu je slonel na nogah, preždel in prečul vso dolgo noč poredko šepetaje:

»Fant moj, vse bo še dobro! Vse bo še dobro!«

Zjutraj, komaj je prva svetloba obliznila rešetke, so zaropotala vrata: prišli so rablji! Brez besed so zgrabili ležečega Jožeta in ga začeli vleči k izhodu. Oče je tedaj zatulil, se pognal za njimi — in se na kolenih znašel pred gestapovskim oficirjem. Dvignjenih, sklenjenih rok je prosil:

»Rotim vas, on je še mlad. Mene ubijte, mene, starega ubijte namesto njega. Tudi jaz sem Jože Snój, tudi jaz!«

Gestapovec ga je najprej začudeno pogledal, a ko je po tolmaču doumel kaj starrec hoče, ga je z zaničljivim nasmehom na predrznih ustnicah sunil po tleh, da je votlo zaropotalo — in odhitel za kratkim sprevodom.

Na zaprta vrata pa so brezplodno udarjale očetove roteče besede: ... »Mene ubijte, ne ubijajte m l a d o s t i !«

Čez nekaj minut je nedaleč stran počilo — v zaporu pa je nastala moreča tišina: vsi zaporniki so gledali v očeta kakor v sveto podobo... Toda — napaka pred ciljem je bila prevelika — in tudi kaznovani Bole ni mogel popraviti ničesar več...

LUIS CERNUDA

Pustite me samega

Kakor rahel šepet

Kakor rahel šepet

*list
ki po šipi
drsi
voda
ki liže
prod
dež
ki mlado čelo
rosi.*

Kakor urno ljubkovanje

*gola noga
na poti
na sledi
prve ljubezni
prst
mlačna rjuha
na samotnem telesu.*

Kakor s poželenjem zadet

*vitek mladenič
sramežljiv
v luči
svile lesket
solze bolj
kakor mož.*

Kakor življenje

*ki ni moje
in vendar
je moje
kakor hrepenenje
neizrekljivo
to sem jaz
in nisem jaz.
Kakor se me vse to
kar je blizu
in daleč
dotika
in me poljublja,
vzbuja začudenje
si v meni
in izven mene
moje življenje samo
in ne moje življenje
tako sta
ta list
in oni list
videz vetra
ki ju nosi.*

Ta resnica

*je pepelnate
ona druga
planetne barve
toda —
vse resnice
med zemljo
in zemljo
ne odtehtajo
resnice
ki ni od barve
pobarvanih resnic
ki ni
od tega bela
kakor
če človek
postane sneg.*

*Kar zadeva laž
zadošča*

*da rečem
»ljubim«
in že
poganja bujno
med kamni
in se razcveta
poganjajoč poljube
namesto listov
in objeme
namesto trnov.*

*Resnica
laž*

*sta kakor dvoje
rumenih ustnic
ta govori
in ona govori
toda
nikoli
ne resnica
ne neresnica
ne izdasta
svojih
vijugastih
skrivnosti.*

Resnica

*ali neresnica
so ptice
ki se selijo
kadar umro
oči.*

*Za odprtimi rešetkami
med zidovi
je zemlja*

*črna
brez dreves
brez trave
s klopni
lesenimi in nemimi
kot posedajoči starci
pod večer
tahi
brez besed*

Naokoli

*dvigajo se hiše
in hrup
predmestnih kramarij.*

Otroci

*bledolični
igrajo se na cesti
in težki vlaki
prevažajo svoj hrup
mimo grobov.*

Sem revščino

*izrinilo je velemesto
v bednostno četrt:
kot skrupcala
na fasadah sivih
visijo curje
mokre od dežja.*

*Z dvestoletnih kamnov
nad neznanimi mrličii*

*čas že zdavnaj
je izlizal črke
njihovih imen:
potomci in prijatelji
že zdavnaj
za njimi so odšli
in njihova prakri
se v krvi je pravnikov
že zdavnaj
pretopila.*

Le sonce

*v juniju morda
pritipa se še kdaj
skoz mrzli hlad
do skostenelih okončin
mlačno
da jih morda celo
mravljiniec spreleti.*

Zakaj? Čemu?

*Saj tu
ne lista
in ne ptice ni:
le kamen
in peščena prst
ta zemlja...
Je tak pekel?
Tu sama bol
in ne pozaba boli.*

*Beda le
in hrup*

*in večni hlad
brez upa up.
V spokojni mir
umrtih tu
zazibala ni smrt.
Tu vse hrumi
in življenje giba se
in ziba nad grobovi
brezčutno
kot vlačuga opravlja posel
pod negibnostjo noči.*

*Če senca pade
z oblačnega neba
in dim tovarn
se ospe na tla
kot sivi prah,
iz beznic plane
pijani krik
in vik
in vlak
ki vozi mimo*

*bije
in odmeva
kot plat zvona.
Ne, ni to
sodni dan!*

*Če morete
le spite vdano
mrtvi,
saj kumec koncev
vas pozabil
bo tudi bog.*

MED NEMCI IN MLADINO Z VSEGA SVETA

4

(DNEVNIK S POTOVANJA PO OBEH NEMČIJAH)

Berlin, nedelja, 5. avgusta 1973

Danes zaključujemo svetovni festival. Slabo naspani tečemo na vlak, da bi ujeli največ z bogatega sporeda za današnji dan. Ulice sredi Berlina so polne godb: vojaških, letalskih, mornariških, policijskih, efdejodlerskih se pa kar tare. Vse po vrsti nabijajo zdaj dostojno veličastne, zdaj kratkočasno poskočne koračnice. Lotéva se me nor občutek, da imajo vse melodije nekakšen skupni motto. Rad priznam, da jih je lepo videti in še bolj prijetno poslušati. Komaj so odbobnali beli mornarji, že so pripiskali modri letalci. Tako praznično je vse, da se začnem ogledovati: da nisem preveč zanemarjeno opravljen sredi vsega lišpa? Sonce tako pritiska, da si le ne moreš nadéti poškrbjenéne srajce pa si za nameček še zadržni vrat s samovéznicó. Navsezadnje, če pametno premislim — jaz nisem godbenik.

Ti réveži na césti se mi naravnost smilijo. Tesno zapéta uniforma, kajpada kravata in zraven inštrument! Dvaintrideset stopinj nad ničlo kaže barometer. Jebelaceta, kako le vzdržé? Ni kaj — videti jih je lepo. Zelo mnogo jih je, ki vihté svoje bobnarske paličke, drugi stiskajo zadno sápo v klarinet, v medeninasto trobénto ali v saksofon. Da sem zdaj namesto njih, bi hitro in učinkovito dezertiral.

Efdejodlerski piskači se zgrinjajo na svetovni mladinski stadion. Tam bo muzike, da se je bo vsak naslišal. Koncert ob koncu festivala. Res bi ga rad slišal. Še bolj pa bi mi bilo všeč, če bi lahko vso tisto ceremonijo videl z lastnimi očmi. Predaleč je do tja. Edina rešitev bi bila letéča preproga.

Na Alexovem trgu nastopajo Čehi, Madžari, Bolgari, Panamci in Ekvadorci. Vse poje, pleše, vriska, se krohota, se smeje. Vse zbrano staro, mlado ljudstvo poskakuje od veselja.

Pred mano na tleh sedi fant. Portretira zares čédnega némskega dekliča. Prosila ga je namreč za podpis na ruto, ki je že vsa pokracana in izpolnjena z neštetimi avtogrami. Oddolžil se ji bo s portretom. Tako lepo se mu smehlja (tisto žénsko bitje namreč), da sem mu kar nevoščljiv. Skušam dognati, kje je njegova domovina.

Na prsi si je prišil zastavico. Laos? Kambodža? Koreja? Od tam nekje mora biti. Figa pa takole revno zemljepisno znanje!

Samo deset korakov dalje, pa sem se spotaknil. Zijal sem okrog sebe in butnil ob podplate, ki so mérili v nebo. Neka zmešana mlada kreatura si je sredi vrveža na Alexu po predebatirani noči privoščila spanec. Kakšnega spola bi mogel biti spéči dvonožec, nisem utegnil uganiti. Lahko bi bila ženska, kajti ničesar ni na njem, kar bi poudarjalo moškost. Lasje so dolgi, brčiči, na prsih plóh, prsti néžni, napéte kavbojke ne izdajajo ničesar. Mladi nomad se je raztégnil po odeji na asfaltu, glavo pa je položil na razhajkano popotno torbo. Zastavica na njej zgovorno priča, da je fant pripotoval na bogvé kakšne stoparske načine iz daljne Nove Zelandije. Ko bi se ne trlo toliko ljudi vsenaokrog, bi se zdaj pač lepo pognil čezenj. Ljudje se spotikajo obenj, lovijo ravnotéžje nad njim, da bi ga kljub gnéči ne zmečkali, on — ali je

ona? pa mirno vléče svojo dréto. V rednih preslédkih se skozi nos požvižgava na ves hrup okoli sebe.

Prijatelja in žéno sem izgubil. Kar prav mi je, da je tako. Vesel sem, da sem ostal sam. Lahko jo mahnem na potep.

Počasi se klatim skozi središče vele-mésta. Z enega trga na drugega, z ene avenije na drugo. Kakorkoli že stegnem korak; povsod me obkroža mladina. Krožek tu in krožek tam. Sempatja prislunem. Pogovarjajo se réсно. Pogosto si pomagajo z rokami. Če jih še té ne morejo rešiti iz zadržé, se razléže sméh. Med némske stavke padajo angléški, bolj rédko ruski, dosti pa francoskih. Fantje in dekléta v plavih srajcah se ne morejo najésti novic iz tujine. Tu jih lahko dobé iz prve róke, kar, kot kaže, zelo cénijo. V teh dnéh ne berejo časopisov, ne gledajo televizije. Informirajo jih oséбно njihovi vrstniki z vseh kontinentov. Menjavajo féstivalske znake, zastavice, spominke, se objemajo in poljubujejo, počno vse mogoče vragolije, plešejo, ves čas pa se smeje. Kamorkoli se ozrem — sami nasmejani mladi obrazi. In njihovi pogledi so zgovornejši kot ki marsikdaj odpové. Še védno zbirajo podpise na rute, na hréb, na trébuh. Vélika gala predstava.

Premaknem se do UKV in TV stolpa. Prazne zaboje so nagrmadili na kup, od koder mladi govorniki vseh ras in barv na zibajočem se podnožju prodajajo svojo učenost. Poslušalci so razgreti. Razlagalci na kupu kišt še bolj. Védno se jih najde nékaj, ki pritrjujejo tistemu, kar se razlega, z visokega, življenjsko nevarnega piedestala, pa tudi takih se ne manjka, ki odločno nasprotujejo. Med njimi je zméraj kdo, ki ga zgrabi ihta pa se začne vzpénjati na majavi oder, kjer bo mogel sporočiti svoje misli vsemu svétu.

Vsepovsod po zabojih stojé prazne steklenice. Neki plezalec je takšno reč v divji naglici nesréčno brcnil, da je zletéla med gledalce. Mlad efdejodler jo je dobil na glavo. Kri iz rane je kar pošteno stekla, njegovi sosedje v množici pa so zagnali vik in krik. Krivec zgoraj lovi ravnotéžje in se opravičuje, da ni videl steklenice. Kot kak balétnik pripléše z visokega odra spét na trdna tla. S komolci se prerine do ponesrečenca. Sprémlja ga v ambulatni voz. Ni kriv za nesréčo, pa vendarle je kriv. Njegova noga je pognala tisto bédasto stekleno bombo z enega od majavih zabojev. Pri ambulatnem vozu térja, naj ga reševalci vzamejo s seboj. Zahtéva, naj pridejo policaji in ga zaslišijo. Indira Gandhi ga je kot delegata poslala na festival. Noče umazati njenega iména. Hoče povédati, kako je samo neumen slučaj kriv, da je prišlo do nesréče. Prijatelj hoče biti Nemcu, ki se mu je na glavi razbila steklenica.

Vsi, ki so prej žvižgali in se zgražali, ploskajo mlademu indijskemu delegatu. Okrvavljeni mladi Vzhodni Nemeč se smehlja in mu ponuja róko. Indijec plane v rešilca in efdejodlerja objame. Množica nenadoma začuti, da je prav to tisto, kar nam na svetu manjka. Bratstvo med ljudmi različnih ras in narodov. In mir. Vsa gésla festivala so se v enem samem trenutku potrdila. In podobnih potrditev je bilo v téh dnéh v Berlinu na preték.

Rusi in Madžari uganjajo svoj bazar kar v avtobusih. Skozi ókna klavnih vozil se svetljivo značke pa lutke v narodnih nošah. Bogata izbira njihovih spominkov na féstival, toda premalo okusnih, da bi si jih človek lahko zažélél. Vém pa, da me bodo značkarji doma napadli, zato poskušam priti zraven.

Pred obéma avtobusoma je tak drén, da ni mogoče priti v vrsto. Poskusim s svojimi komolci. Prepustim se toku, da bi me ponésel tja do pulta. Skozi možgane se mi počasi rahlo zablesti, da me življenje ni ničesar naučilo. Ves čas stojim na istem méstu. Suvam v lévo, v déšno, góri in navzdol. Postaja zadušljivo. Nazadnje uporabim vse svoje kalorije, kar mi jih je ostalo, da bi prišél iz gnéče.

Vse skupaj se mi zazdi malo trapasto. Tiste drobne stvarce v avtobusih niso nič pocéni. Čist tako, kakor da so Rusi in Madžari prišli sém zganjat trgovino. Vse pa kaže, da so mladi Vzhodni Nemci z markami bogato založeni. Tako so hitéli kupovati, kakor da njihovi vzhodni »bratje« svoje stvaritve prodajajo zastonj. Morem pa priséči, da so bile značke drage, da o lutkah sploh ne govorim.

Japonce, ki so na stopnišču TV stolpa izvajali svoj program, sem videl le od daleč, slišal pa dovolj dobro, da sem jo kar brž pobral. V pritličju stolpa je razstavljena makéta Vzhodnega Berlina, kakršen bo v letu 1980. Prav gotovo bo to éna izmed najbolj modérnih prestolnic na svétu. Za zdaj réš še motijo škatlaste oblike stavb, toda kot kaže makéta, bodo v prihodnjih létihi dosti več podirali kakor gradili. Hočejo novo mésto. Vélemésto, ki ga bo hodil občudovat vés svét. Načrti so torej tukaj.

Vrtljiva kupola televizijskega stolpa v Vzhodnem Berlinu. Za zastečléno vrsto v spodnjem délu krogle je restauracija. Od tod si je med počasnim kroženjem mogoče ogledati ves Berlin.

Kdo bi lahko dvomil, da bi jih Nemci ne izpolnili?

Hopla! Tole bi utegnili biti nekaj zame. Nastopajo študentje s potsdamske pedagoške akademije. Pač poklicna solidarnost. Zapolnili so stopnišče pod TV stolpom. Bog pomagaj, koliko jih je! Ti tukaj, kot vse kaže, pa res niso v taki zadrégi za pedagoški »kader«, kakor smo mi pri nas.

Stotine mladih vzhodnonemških učiteljc in učiteljev so se v čistem nemškem taktu prestopile, da so ustvarile na sredi prôstor. Po njem je, obkoljen z obeh strani s svojimi sošolkami in sošolci, prikoral dolgolasec. Priklonil se je vsem, ki smo ga bili pripravljene poslušati, živahno pomežiknil vsem tistim na obeh straneh, ki so že vedeli, kaj bo povedal, razgrnil pred seboj mogočen list, nato pa je začel:

»Poslušajte, ljudje! Po vašem pojmovanju je učiteljevo délo takšno:

Vsak dan 'odbije' štiri ure v šoli. Potem gre lepo domov in se zabava. Kramlja s svojo ženo, pripoveduje pravljice otrokom, če jih že ima, se kréga s sinom, ki je že odrasel, zmérja hčérko, ki je prezgodaj zanosila. Sploh ne vé, kako bi prekolovratil prosti čas, če bi ne bilo televizije. Ko se je najédel in naspal, strésel slabo voljo v hiši in se nakramlja, se vsede sréčni človek v fotelj in pét ur bulji v ekran. Če je tako sréčen, da ima psa, gré pod véčer z njim na sprehod.

Sploh nič ne déla. Dopoldne štiri ure učenca maltretira, se roga staršem, jim dopoveduje, kako se nič na vzgojo ne spoznajo, jim po ovinkih skuša dopovedati, da so navadni cepci, kar méri še posebej na očéte. S prísrènim veséljem jim razodéne, da so bili sami v šoli najbrž ničle, ker se tako nekako obnašajo tudi njihovi otroci. Ves prešèren odpira redovalnico, njegov prst pa po njej ves čas dokazuje:

'Poglejte, cvek! In tukaj: cvek! Biologija samo dvojka! Kako je v matematiki dobil enkrat petico, rés ne vé. Pa njegov jezik: sami kôli! Kemijo si ogledje: ena, ena ena! Svetovni atlas mu je čisto tuj: geografija komaj trojka. Kako pa bo potoval po svétu, če mu še to ni jasno, kje je Dresden? In zgodovina? Saj niti téga ne vé točno, kdaj smo v zrak spustili 'tisočlétni raj'!

Tistega mučnega déla, ki si ga učitelj v šoli natlači v aktovko, nihè ne vidi. Šestdeset zméšanih nalog mora popraviti do naslednjega dnéva. Včasih jih je več. Tudi sto dvajset. Če je priden, bo do polnoči končal. Nič kramljanja z ženo, nobenih pravljic za otroke, kam šél prepri s sinom, hčérko! In televizija? Blagor vsem, ki niso izbrali našega poklica! Lahko sprémjlajo vse oddaje, učitelj pa more tupatam samo poškiliti v ekran.

Kje pa je délo v društvih? V organizacijah? Vse to štejejo učitelju za rekreacijo. In kultura? To mora biti njegov hobby. Sploh pa je učitelj tujec v družbenem telesu:

Ne hodi na sprehode. V družbi ga ni videti. Če je prevéč neumen, da ga zanese v kak lokal, bodo vsi s prstom pokazali nanj:

»Kakšna sramota! Kdaj se boš zbudil, narod, in dognal, kakšnim tipom si zaupal svoj naraščaj?!

Ko pa napoči vsakokrat prvi dan v mesecu, takrat vsa spoštovana takomenovana družba stisne rép med noge in svojega učitelja molcé prezrè. Njega samega morda še nè, njegovo kuvérto in tisto, kar je v njej dobil za svoje nehvaléno délo. Prvega v méseцу je dobro biti v DEDEER smetar, ključavničar, diréktor, športnik ali funkcionar. Tém se njihovo počétje rés obnése. Učitelj pa na takšen dan lahko razmišlja ne le o tem, kaj bo drugi dan počél v šoli: zraven téga mu je dovoljeno reševati križanko brez podatkov, kako bo s pičlimi markami jadral skozi mesec.»

Mlademu, postavnemu, čednemu, krodrolasemu in dolgolasemu vzhodnonemškemu kolegu sem navdušeno zaploskal. Dobrega četr stolétja učiteljevanja je za mano. Ta človek mi je končno spregovoril iz srca. Nič hudega, če sem moral zaradi tega priti v Berlin. Divje so mu ploskali sošolci, publika pa je nekam spoštljivo zrla vame, ki so me dlani od neomejenega pritrjevanja vroče pékle. V zadnjih verzih mladega poeta je bilo préveč njih, da bi mu mogli pritrđiti.

»Das Einkommen eines Lehrers ist aber endlich auch nicht so schlecht!« (Učiteljeva plača pa nazadnje le ni tako slaba.)

Peté so se mi kar same zavrtéle naokrog. Z maščobnim trebušnežem, ki so mu ušle te beséde, sva si nenadoma stala iz oči v oči.

»Sind Sie ein Lehrer?« (Ste morda vi učitelj?)

»Naaa, Mensch! Bin ja doch nicht verrueckt!« (Ne, človek! Saj vendar nisem zméšan!)

»Ich bin ein Lehrer.« (Jaz sem učitelj.)

Trébuš se je zmigal, naramnice so se napéle, iz oči pa me je zadél ocenjujoč pogléd. Možakar bi se rad izmazal iz gnoja, kamor je zabrédel.

»Po vaši čisti nemščini smém sklépati, da ste tujec. Od kod?«

»Iz Jugoslavije.«

»Hja, se sliši, da vam gre tam dobro. Brez dvoma tudi učitelji bajno zaslužite, če ste lahko prišli vi sem, v Berlin.«

Zanimalo je, kaj je sogovornik po poklicu. Nekaj je mrmral, da nisem mogel dobro razuméti. Vprašanje sem ponovil, iz odgovora pa le težko razbral, da gré za nekakšno sekretarstvo v Kajvemkje in Kajvemkaj.

»Mora biti vaše délo že napórno, kaj?«

»Na ja, man kommt schon durch.« (Se shaja.)

»Und Ihr Verdienst – etwa wie ein Lehrer?« (In vaš zaslužek – približno kot učitelj?)

»Aber mein lieber Herr, das ist ja kein Beruf, wo man verdienen kann!« (Gospod moj dragi, to vendar ni poklic, ki bi v njem lahko kdo kaj zaslužil!)

Bahata vzhodnonemška tólšča se je obrnla. Pokazala mi je zavídljivo zadnjo plat in se odmajála. Kónec pogovora.

Da, da moj dragi mladi fant, ki si bral te vézje! Vse kaže, da je svét povsod enak. Če je letélo tóle na tvojo DEDEER, nikar ne misli, da je pri nas kaj drugače.

Ampak če bi pri nas, fant moj, povédal tole, potém ne vé, če bi te glédali prijazno. Vsi tisti namreč, ki jim je šola vsak dan na jeziku. Kako neznansko važna je in koliko nam mora dáti. Vsa komunikacijska sredstva, kot se temu zdaj po naše reče, so vsak dan polna šole. Kdor ima v naši družbi kaj beséde, govori o šóli. Zakaj bi ne? Splošna, vse ljudi zadevajoča, vsakdanja téma. O šóli je vendar mogoče govoriti še in še! Kaj, ljudstvo moje, pričakujemo od njé? Narod si mora biti o tém na jasnem! Dopovedujmo mu torej dan za dnévom, kakšna je šola, kakšna mora biti šola, kakšna bi naj bila šola, kakšna bo šola, ko bo vse tako, kakor mora biti. Naša šola je končno že od začétka dobra. Hudič je samo v tém, da svet ne néha napredovati. Če nam je to jasno v glávah, nam ostanejo le še réforme.

In naše šólstvo reformírati je postránska stvar! Z vrha oznaníš reformo pa mirna Bosna! S tém si naprédku stopil že na rép. Kdorkoli si, hitiš v koraku s časom. Zahtévaš FRELIMO pri urah déémvé (družbeno moralna vzgoja), pri slovenščini podtakneš Toporišiča in réčeš: bodi dober z njim in úči, kakor on uči, čeprav ne tí ne otróci nímate nobenega učbenika!

Doživél sem že štiri slabo pripravljene šólske réforme. Nékdo jih stúhta, potém pa jih požéne skozi stroj. Zémljivo je obrnil, ko je spravil skup učni načrt. Ti, réva šólskaštrska, pa se brihtaj, kako boš z njim

Stara Rdéča mestna hiša z veleblagovnicami v ozadju.

opravil. Učbenik po načrtu? Čemu lè? Saj je tu učitelj!

»Sam išči! Sam vrtaj!«

(Franc Saleški Finžgar, Pod svobodnim soncem. Citat.)

Vzgojiti moramo mladino, ki bo gradila samoupravni socializem. Mlade ljudi, ki bodo nabiti z znanjem.

Le kdo jim ga bo dal? Kdo pa se še odloča pri nas za učiteljski poklic? Odličnjaki? Samo taki bi sméli svoja spoznanja posrédovati mlajšim. Odličnjaki so ponavádi pámetne glávè. Hitro odkrijejo, kje se jim kaže dobra eksistenca. V učiteljskem poklicu pač nikdar.

V rédu. Priznam, da sem pač mahnjen, ker sem si izbral učiteljski poklic. Marsikatéra »tovarišica« se bo ob tej trditvi zdrznila. Pa je le rés:

Moraš biti málo usékan, da si kos vsem pritiskom. Pa da si za majhen denar pripravljén dán za dném storiti največ, kar se v razrédu z zaupanimi otroki storiti dá. Ko stópiš v razred, morata družba, ki te nagruje za tvoje delo, pa skromni dohodek, ki ti ga odmérja, odpasti. Ostane le še petintrideset učenecv in učenk. Pa ti pred njimi. In petinštirideset minut. Koristno jih je tréba zapolniti z délom.

In vendarle je nekaj, kar me ves čas grení:

Samo to lahko zamérim, da tako nizko cénijo moj intélékt. Vsako léto znova naj bi verjél obljubam, ki se še nikoli niso izpolnile. Zdaj mi jih ponujajo celo tisti, ki sem jih svoj čas učil. Ne morejo pač douméti, kako mislimo tisti, ki nas naskoči Abraham.

Pokorno sedim na sestankih. Poslušam prazne maranje. Zapravljam čas, ko bi doma odprl knjigo. Moram pač sedeti na sestankih in skupaj s kolektivom mlátiti prazno slamo. V zbornici sem si na mizo postavil prédse list z napisom: MOLK JE ZLATO! Včasih sem tako nor, da pozabim nanj. Še zmeraj mi je bilo žal, če mi žilica ni dala pa sem odprl usta. Vsemu svetu na veselje, vendar vselej sebi v škodo.

Navsezadnje pa je ta véčno néizpéta pésem zelo stara. Sola je bila, je danes in bo ostala téčen ocvirek za demagogijo. Kdor jo lahko zganja, zakaj bi si ga ne privoščil? Téga téčnega ocvirka namreč. »MOLK JE ZLATO!« velja v šóli vendar samo zame pa še za tiste morebiti, ki jih – kakor méne – naskakuje Abraham. Dovolj beséd. Ne spadam pač med tiste, ki bi si jih

(Nadaljevanje na 18. strani)

sméli na preték privoščiti. Praznih beséd z vsem rompompom zraven. Pustimo torej svoj vsakdan za sabo!

Tiščim čez Alex, da bi se prerinil do Karl-Marx-Alee. Vidim, da je portretiranje postalo moda na fétivalu. Pred stojnicami takšne vrste, kakršnih sem že navajen. Stojé druga zraven druge, pa je vendarle pred vsako dolga kača. Vztrajno se teptajo po petah, potem pa se naprej in nazaj opravičujejo v vseh jezikih, kar jih je na svétu. Med drobnimi koraki proti cilju svojega potovanja se smejejo, krohotajo, zabavajo, izkazujejo prozorne néžnosti. Blagor jim, da so v tem času mladi!

Pokósil smo. Prijatelj in njegova žena sta se vsédla na S-Zug, da bi si doma spočila nogé za večér, ki je bil pred nami.

Udaril sem jo na Friedrichshain. Ujél sem ravno še trenutek, ko se je zambijska delegacija poslavljalá od občinstva. Toliko da so Zambijci odšli, so prikorakali za njimi Mozambičani. Kakor hitro so prišli na oder, so ogréli vsé, ki smo jih glédali. Predstavili so se v vojaških uniformah gibanja FRELIMO. Začéli so svoj bojni plés. Sprva so nastopili samo moški ob spremljavi izvirnega orkestra:

Vsak plesalec je imél ob gléžnju pritrjene po tri konzervne škatle. Hitro sem odkril, da so posodice napolnili s kamenčki. Prédnje se je postavil kajvem-kakšen vojaški zapovednik s piščalko v ustih. Brizgi so nam parali uséša, fantje na odru pa so se obračali ob vsakém žvižgu kot vrtavke. Zaznal sem duh po Afriki, kjer še nikoli nisem bil. Toda skozi vés plés se je prerival partizanski boj in nezadržno korakanje v svobodno domovino.

Potém so priskakljala še dekléta. Naj bi o njih pisal? Za kaj takega so moje tipke res preskromne, kajti na odru se je razbohotilo meso. Človeško. Žensko. Črno sicer, ampak je bilo kaj poglédati. Kar nas je bilo moških med gledalci, smo noro tolkli dlan ob dlan.

In videli smo:

Kar so zaplesali, je njihov osvobodilni boj. Vse elemente téga boja so nam pokazali. Z ritmiko, z gibi, s pantomimo in svojevrstno 'muziko' so ustvarili ozračje, da smo razuméli, kako težko je biti črnc v Afriki, kako kot pravi gospodar ne moreš izpodrinuti resničnega gospodarja. Boj, ki ga bijejo, je néenak. Ves NATO, ves Zahod je proti njim. Pa vendarle ne mislijo odnéhati.

Custveno, spontano smo spremljali njihov plés. Nazadnje se je že ves amfiteater zibal v ritmu FRELIMO skupine. Sem neplésen človek, tokrat pa sem plésal hkrati z Afričani. Kakor da bi bil kdo izmed njih.

FRELIMO-zamorke so na odru kar naprej kazale svoje riti, jédre jožke, se nam režale z belimi zobmi in pomigavale z zadnjicami, da bi lahko celo normalen homoseksualec ob tém ponorél. Fantje moji, kakšno bogastvo! Zakaj nisem bil rojen v Afriki?! O tém je odločila moja mati, ki sem jo imél neznansko rad. In ona méne. Torej bi vendarle ne mogel biti črnc...

Ves amfiteater se ziblje v ritmu, ki ga narekuje FRELIMO na odru. Naše skandiranje »FRE-LI-MO, FRE-LI-MO!« je slišati menda vse tja do berlinskega zidu. Rés so nas obsédli. Glédamo jih, poslušamo njihov afriški tam-tam, plésamo po njihovem naréku.

Na sosédnjem odru mladi fantje in dekléta iz Zahodnega Berlina. V njem se je Freie deutsche Jugend iz Vzhodne Nemčije vgnezdila bolj kakor kukavica. Beatniški ansambel z onstran berlinskega zidu je iz vseh grl in kar so mu glasilke dale, prepéval protéstne pésmi. Česa vséga niso obtoževali: imperializem, ki je kriv za vojne, za révščino na svétu, za lakoto, ki jo trpé ljudje. Kriv je za to, ker svét ne pozna morale.

Res pa je, da na njih, ki so o vsem tém péli, česa podobnega ni bilo videti. Na odru so bili prav takšni, kot bi jih vzél iz skatlice. Zlikani, polišpani in obriti. Kitare, ki nanje brenkajo, so dobili najbrž za drag denar. Pojejo tako, da bi jih lahko spremljal, čeprav sem brez posluha. Kadar je pésem napérjena proti imperializmu, sem védno zraven. Posluš ob tém je stranska stvar.

Nogé so mi spóročile, da moram nékam sésti. Umaknil sem se v park in légel. Čez inčez ljudje. Mladi. Stari. Tam, kjer sem ležal jaz, jih je bilo polno. Po travi in med drevjem. Počivali so. Spali. Se ljubili. Počétnjali so sploh stvari, ki bi jih jim komajda prisódlil.

Mirno sem se zléknil v travo. Kot bi ustrétil, je bil ob méni policaj. Ustrašil sem se, kakor se ustraši normalen človek, kadar zagléda policaja blizu sebe.

Narédil sem se slépega. Ne vidim te. Ti kar stoj ob méni, dragi policaj, jaz te ne vidim! Se védno tu stojiš? Zaspal sem. Rad bi spal. Brez policijskega nadzorstva. Kot da bi ne bilo nič, potégnem ibarco iz žépa pa si jo prižgem. Madonca, kako je zadišala! Dim mora še policaja za mojim zadkom iti v nos!

Glejte, ljudje, čudež, ki sem ga doživél v Berlinu:

Policaj je pokléknil in mi sépnil na uho: »Haben Sie Feuer? (Imate ogenj)? ali Bi mi lahko prižgali?«

»Natürlich. Das kann ich schon machen.« (Seveda. Kaj podobnega lahko storim.)

»Jetzt müssten Sie einschlafen, nicht wahr?« (Zdaj bi morali zaspati, né rés?)

»Jawohl, Herr Polizei!« (Seveda, gospod policaj!)

Sevéda sem zaspal. Krepko. V nežni travi Friedrichshaina bi me nihčé ne zbudil. Na uséša so mi potihem péli Afričani, ki jih je bil med tém oder poln. Pótlej sem povprašal, kdo vse je šel med mojim spanjem dčenj: Libijci, Tanzanijci, Egipčani, Sudanci... Kako lepo je, da sem vse prespal!

Ko sem se zbudil, se je že zmračilo. Zataval sem po berlinskem mravljišču. Kar tako. Brez cilja. Moral bi obiskati muzejski otok pa do vrtljive restavracije na televizijskem stolpu bi se bilo dobro potegniti. Ali pa na Alexu še malo zijati v uro, ki kaže trenutni čas na kateremkoli kočéku našega planéta. Nobènih sanj, moj dragi! Ostani vendar tu, na trdnih tléh! Glèj, ljubček, kakšen je ta asfalt! Črn, trden. Morda je celo boljši, kakor je pri nas. Ne. Ne verja-

mem. Kar je najnajnej, je lahko samo v moji domovini.

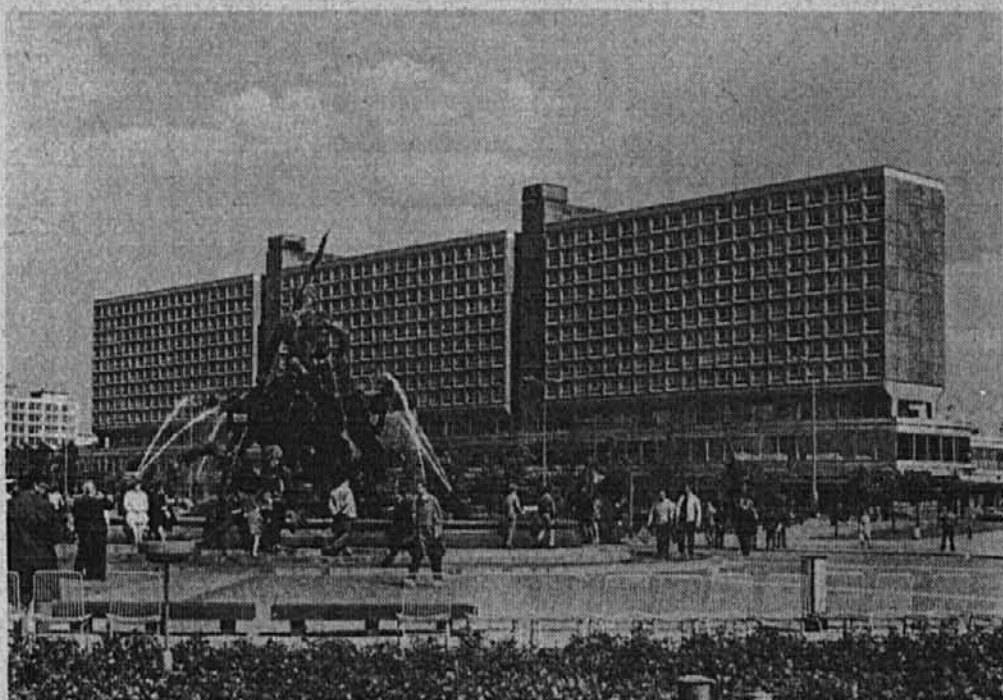
Za skok v Zahodni Berlin je premalo časa. Nazadnje pa: od tule, s stopnišča veleblagovnice na Alexu, je čudovit razgléd. Spominja me na Župančičeve verze, kjer stoji, da je »zémlja zakipéla, zahrepnéla, v nebo je hotéla, v višino pognala se kot val...«

Ti mladi norci pod mano hočejo menda v nebo. Vse skače, se vzdiguje, hoče rajtam dá nékam pod zvézde. Zémlja jim je postala menda predomača. Preveč neumni se jim zdimo vsi, ki smo starejši. Smejejo se nam. Prav telésno čutim, kako iz méne, bližnjega abrahamovca, brijejo čisto navadne norce. Njihov prešerni »Ha-ha-ha!« doni po vsém vesoljnem trgu. Nihčé mi ne bo dopovédal, da to ne gré ne moj rovaš. In na račun vséh tistih ostarélih mamic in očétov, ki z mano vréd posédajo na stopnišču sijajne berlinske veleblagovnice. Naj jih pocitra vrag! Ko sem jaz bil mlad, ni bilo nikjer na svétu fétivalov.

Vsé, kar sem dobrega poskúsil v svojih mladih léti, je bil koruzni močnik. Pa še srčén sem bil, če sem ga vsak dan dobil. Pa kozje mléko zjutraj. Za posladek. O počitnicah so mi ga mati zavréli že navsegoda. Ob pétih zjutraj. Takrat sem namreč zgrabil razmajano samokolnico, zmétal vanjo méto, smetišnico in lopato, potem pa se odpravil po vseh mojstranskih »gulcah« pométat kravje féte, konjske fige, kozje dréke in ovčje roženvence.

Kako pravi že Župančič? »Od štirih do éne so zarje ruméne...« Moje zarje so bile malo krajše kakor tiste v Kropi. Od pétih zjutraj pa doklé ni zazvonilo poldne. Koliko polnih šajtrg sem ta čas zvozil na kup! Takrat v Mojstrani skorajda ni bilo hiše, ki bi ne iméla kakega répa v hlévu. In ko se je v jutrih ta repáti svét spravil na céste, se je posral tako na debélo, da sem lahko samo še jokal. Féta zraven féte, vmés ovčje drob-tinice pa kozji fiksi, konjske fige so bile pa za naméček. Kako sem vriskal, ljubi moji!

Po opoldanskem močniku sem vzel pot pod noge pa se zaletel med jágode, med borovnice, med brúsniče. Med nabiranjem sem računal, kje bi lahko prodal, kar bom nabral. Mati so bili ta čas v tarbehu. Zvéčer sva zvrгла skup, kar nama je vrgel dan; mati svojo malico, ki je na njivi niso upali pojésti, sam pa sem spraznil kanglico, ki sem jo v kakšni frati napolnil z jagodami ali borovnicami. Včasih sem bil srčén, da sem zvečer v hotélu, pri Šmercu ali Poto-karju na Dovjem že prodal, kar sem v popoldnevu ukradel gozdu. Takrat sem na-

Neptunov studenec, ki nas je hladil v vročih berlinskih dnévih.

smejan naštel zvečer na mizo dinarje. Mama so jih védno desétkrat pobožno obrnili, prédén so jih spravili v predal.

Potém so se počitnice končale. Stari, dobri, enoroki trafikant Tolar mi je tedaj, zadnji dan mojih »počitnic«, izročil tisočaka. Za ves drék, ki sem ga skozi tri mesece spravljaj z mojstranskih »gulc«.

»Kam boš pa z gnojem? Vêlik kup se je nabral.«

»Eden je vprašal zanj. Pravi, da je med gnojem preveč pêska. Ampak – če naj bodo »gulce« čiste, kako naj bo gnoj brez pêska?«

»Ze dobro, fant. Ti ga bom jaz prodal. Za manj kot jurja ga ne bo nihêe dobil.«

Od hvaléžnosti bi ga objél, možaka. Sploh ni védel, kako rad sem ga tedaj imél. Če bi lahko videl, kako sem prinorel k mami, bi ga od veselja stisnilo pri srcu.

Zdaj grém vendar spét lahko v šólo! In mati bódo do Božíča preživéti!

Takšni so bili mladinski fêstivali v mojih mladih léti. Ti hudiči mladi pa brijejo norca iz mene! Najhuje pri vsem tém je, da jim še zamériti ne moreš. Imajo prédnost: oni so mladi, jaz pa se staram. Naj torej skačejo pod zvézde! Méne vléce le še dol...

Večer je. Berlin se pripravlja na slavnosten zaključek fêstivala. Z velikim ognjemétom. Odpravim se na pot. Ob napóvedanem času moram na dogovorjénem mestu najti prijatelja z njegovo ženo. Pot me vodi ob zidu velikanskega skladišča, v valovitih črtah preslikanega z barvami fêstivala. Na njem kar mrgoli podpisov. Če bi jih štél, bi jih bilo več kakor deset tisoč. Eden med njimi pa je mogočno uokvirjen:

»Sachsen grüssen die Minderheit!« (Sasi pozdravljajo manjšino!)

Dobra šala. Walter Ulbricht je bil Sass. Z njegovim prihodom na oblast se je vse spremenilo: vodilne pozicije so začeli prevzemati Sassi. Ljudstvo, ki ga je v Vzhodni Nemčiji približno kakor naših Črnogorcev... »Saski državni udar« kroži v Vzhodni Nemčiji kot dober vic. Prijatelj in žena sta se na vso moč krohotala, ko sta zvédela, kaj sem prebral.

Do Marx-Engels-Platza smo se prebili le tako, da smo se držali za róke. Sicér pa si je bilo tréba z levico in z vsem životom utirati pot skozi gnéce.

Zakorakal sem na čelo naše tričlanske skupine. Malo zato, ker sem pač najmlajši, še bolj pa zaradi mojega slovénskega »Oprostite, prosim!« Ker me nihêe ne razume, se vsi vljudno stisnejo in napravijo prostor za naš mimohod. Samo še desét méetrov, pa bomo na robu pločnika.

Tam je naše poti konec. Kordona »plavih srajc« bi nihêe ne prebil, magari če bi jih napadel s topom. Nocoj je plavo oblečnim/ mladim fantom in deklétom zaupala DDR skrb za mir in réd v Berlinu. Policaji – številna jim sploh ni mogoče reči – učinkujejo ob množici kakor kaplja v morje.

S prešernim veseljem stopamo drug drugemu na noge, čemur sledi obvezni »Oprostite, prosim!« In odgovor?

»I like you!«
»Aber meine Füsse, bitte!«
»Bon jour, mesdames et messieurs!«
»Marš u božju mater, boga ti jebem!«
»Daragije moji, ja se izvinjam!«
»Ahmmahmahbahmšahmvahmna-hmpihm.«

To je bilo menda arabsko.
»Oprostite, prosim, res mi je žal, ampak ne razumem!«

»Pihmnaahmkaahmžahm, ohm.«
»Jazhm nehmvém kajhm vihmv gohm-rohmvihtehm. Najhm sehmv predhm-stahmvihmh: Jahmnezhm Svohljhmšahkm.«
»Schau mal, Muhamed: noch ein Muslim ist da!«

Prijatelj zadaj je od sméha spustil zrak. Žena se je opotékla, da sva jo morala pobrati. Sam se pa sploh nisem smejal. Jezus-kristus, v Berlinu so iz mene naredili muslimana! Ko bi bil vsaj kristjan kaj prida! Se ne spláča biti ne to ne ono, pa tudi trétje komaj pride v poštev.

Takole je videti Vhodni Berlin s terase Interhotela Stadt Berlin. Spredaj s kupolo učiteljski dom. S to mogočno zgradbo so Vzhodni Nemci demonstrirali spoznanje, kako pomembno je učiteljevo delo. Kakšne trpke misli se lahko utrinjajo slovenskemu učitelju, kadar stopa v ta svéti hram...

Nikamor drugam ne vidim kakor v hrbe in lasišča ljudi pred seboj. Nenadoma začutim téžo na raménu. Na désnem. Nekakšen pokovec si me je izbral za opornik. Mulec je hotel videti, kakšen pogled nudi césta. Prijatelja spustim. Sunem z obéma rokama kvišku. Nič ne pomaga. Gnéca, hudiča majhnega, drži pokonci. Stlačeni smo kot sardine. Kitajsko-azijski obraz se mi prijazno reži s hrbita.

Vščipnil sem ga v rit. Močno, kar se je le dalo. Zarjul je, jaz pa sem svoj poskus ponovil. Vščipnil sem ga tja, kjer najbolj boli.

Nazadnje je smrkavec dognal, da je razglédna točka odpóvedala. Zdrsnil je z ramén in se izgubil med ljudmi. Vsaj »Besten Dank!« bi lahko rékel. Ali pa kak svoj »Šikomihomoho!«

Morje ljudi okrog mene nenadoma zalavoli. Vrsta krepkih nemških mladincev si utira pot skozi nas. Rinejo v lévo, v désno, a sproti postavljajo med nami živi zid. Prehod torej. Kakšne »živine« bodo prikoralake po tem prehodu?

Glej jih! Ze grédo! Fêstivalske delegacije iz vseh dežél na svétu.

Takrat se mi je utrnila zdrava misel. Prijatelju se je posréčilo, da mi je po zvézah skomandiral fêstivalsko značko. Takšno, ki so jo lahko nosili samo uradni delegati. Imél sem jo v zépu. Ko pa sem jo pripél na prsi, mi je bližnji »plavi« fant takoj pomagal priti v prehod. Moja spremeljvalca je hotel sicer na silo zadržati, pa je bilo že prepozno. Navsezadnje smo se le znašli na robu pločnika. Nobene želje, da bi šli še kam drugam.

Po césti je defilirala neskončna kolona diplomatskih avtomobilov. Vse se je gnétlo k slavnostni tribuni. Mi smo bili od nje tako daleč, kakor sem jaz od Himalaje. Vseeno pa smo bili srečni, da smo stali ob robu pločnika. Pred nami so bili namreč samo policaji. In prazna césta. Čez prazno césto pa človek vendarle lahko kaj vidi. Če drugega ne: mogočen ognjemét!

Ob desetih zvečer se je začelo. To ni bil prvi ognjemét, ki sem ga videl. Céso podobnega pa le še nisem videl. Célo uro je nebo nad Berlinom žarélo v tisočerih barvah.

»Vse kaže, da je streljanje nemški ljudski šport številka ena. Nè samo vse vojne, ki ste jih bojevali, celo nocojšnji ognjemét dokazuje, da ste pravi umétniki, kadar gré za streljanje.«

Prijatelj se je nasmejal. Z nemajhnim ponosom pa je dodal, da jim izvoz rakét za ognjeméte prinaša hud priliv v državni pro-

račun. Cél déž deviz. Vse to za pokalice, ki se na večérnem nébu razpóčijo v tisoč zvézd. Poméni torej, da uprizarjamo ognjeméte po vsem svetu. Za vsako figo in kadar se nam zljubi. Panem et circenses!

Kaj takšnega, kar je gorélo, žarélo, se bliskalo in razletavalo nad menoj po nébu, bi smél in mogel v beséde vklésati rés samo besédnik velikega formata. Moje besedišče je za kaj takega preskromno. Morda bi lahko to storil Tomaž Salamun. Napisal bi pač nékaj, kake zméšane beséde, ki bi jih nihêe ne razumél, pa bi bili prav zaradi téga vsi iz sébe. Pa bi mu širokogrudno še enkrat podelili Prešernovo nagrado. Za berlinski ognjemét, ki bi se rodil z njegovih tipk.

Slikar bi moral biti tu. Ampak rés slikar, ki bi se mu pod čopičem razlil ves spéktrum barv, kakor so se razlivala nad nami. Oslepljevale so nas, množico pa vedno znova pripravljale do vzklikov začudenja. Ni kaj: mojstri v streljanju so bili na délu! »Oh!« in »Ah!« je bilo slišati, ko so ti fantje v mavričnih fêstivalskih barvah prikovali na jasno nočno nebo rimsko desetico (X. svetovni fêstival mladine in študentov). Potem pa je spét pršél na nas zdaj sinji, motno rdéči, oranžni, ruméni, zelénkasti, purpurni, škrlatni in snežno béli déž svetlobe. Po sekundni tíšine in temé pa vse barve hkrati. Prizor, ki se ga ne da pozabiti. Kar je rés, je rés: stréljati Nemci záres znajo.

Drugi dan sem prebral, da se je zaključne slovénske udeležilo, ognjemét pa gledalo kar sedemsto pèdeset tisoč ljudi. Tri četrt milijona. Na fêstivalu je sodelovalo petindvajset tisoč šeststo šestinštirideset delegatov in gostov iz sto štiridesetih dežél. Zastopali so tisoč sedemsto političnih, sindikalnih, športnih in turističnih ter drugih organizacij iz svojih domovin. Iz Nemške demokratične republike je na fêstivalu sodelovalo pètsto dvajset tisoč mladincev, pionirjev in športnikov. Na tisoč pètsto dvainštiridesetih političnih, kulturnih in športnih prireditvah so nastéli véč kot pet milijonov obiskovalcev, o čémer je poročalo tisoč petsto šestinpetdeset akreditiranih novinarjev iz devetinosemdesetih dežél.

Potsdam, ponedeljek, 6. avgusta 1973

Kdor Potsdama ni videl, mu je tudi Berlin ušel. Tako vsaj zatrjujejo Vzhodni Némcí. Ko se v ta znameniti Potsdam (Nadaljevanje na 20. strani)

vožim z vlakom, prelistavam mimogredé brošuro »Madžarska mladina« (v angleščini sevéda) pa kar naprej kažem svoje dokumente. Sprevodniki in policajke jih presnéto réšno pregledujejo. Naša proga téče namreč čisto ob méji z Zahodnim Berlinom. Speljana je po jézerih in rokavih réke Havel. Tam ni mogoče postaviti zidu. Méjo se da preplavati.

Včasih je lahko prišel človek v Potsdam samo skozi Zahodni Berlin. Na tej poti se je dalo ubežati na Zahod. In številni Vzhodni Némci so bežali. . . Na Zahod je béžal vztrajno možganski trust iz DDR. Voditelji so se odločili: zgraditi je tréba novo želéznico do Potsdama. Takšno, ki bo tékla po ozémlju DDR.

Lahko se je bilo odločiti. Ampak zgraditi progo? Skozi vsa močvirja ob bregovih réke Havel? Zato so Nemci. Narod, ki nikoli ne odnéha, če si je zastavil cilj. Progo so zgradili, mi pa se vozimo zdaj skozi vsa močvirja, rokave, pa še čez samo réko Havel.

V Potsdamu bi moral človek ostati téden dni. Toliko bi potreboval časa, da bi videl vsaj nekaj tistega, kar je ogléda vérdno. Mésto se ponaša s štirinajstimi inštituti! Z observatorijem, ki nosi imé po Einsteinu. Akademije sem v prospektu komaj preštél. Visoke šole izpodrivajo druga druga. O nemškem vojnem muzeju v tem méstu bom zapisal kaj kdaj drugič. V botaničnem vrtu lahko celo človek, ki se ne spozna na rože, prebije dan. Kogar zanima film: koliko filmskih studiov je tu! Strokovne šole so po méstu posejane kakor ajda med strniščem.

Tu, v Potsdamu, pa stoji še znameniti Cecilienhof. Grad, v katerem so podpisali ob koncu druge svetovne vojne znamenito potsdamsko pogodbo.

In končno je tu Sansoucci. Francosko imé za potsdamsko kopijo Versaillesa. Slovénsko: Brez skrbi. Prav to, kar sém nastél na koncu, bi rad videl.

Do Cecilienhova, ki ga Vzhodni Némci zdaj imenujejo »zgodovinsko prizorišče potsdamske pogodbe«, se vožnja z želéznice postaje presnéto vléce. Toda gradiš je lép. Zgradili so ga v letih 1913–1916 po načrtih dvornega arhitékta profésorja, ki se je pisal Schultze-Naumburg. Sto šestinsedemdeset prostorov šteje, stroške zanj pa so pruski junckerji plačali z osmimi milijoni nemških zlatih mark.

V téžkem času, ko so Némci med prvo svetovno vojno najbolj stradali, v jeséni léta 1917, so dvorec odprli kot rezidenco nemškega prestolonaslédnika Wilhelma von Hohenzollerna.

Po novémbrski revoluciji 1918 so stavbo poddržavili, toda že léta 1926 so jo z vsémi premičninami in nepremičninami dobili Hohenzollernci nazaj. V marcu 1945. léta je vladarska rodbina premožénje, ki ga je bilo mogoče premakniti, odpeljala v Zahodno Némčijo.

V Nemški demokratični republiki vidijo danes v Wilhelmu von Hohenzollernu posebitev tistih sil, ki so si v dveh svetovnih vojnah nabrale nepoplačljive dolgove, lastnemu in tujim ljudstvom pa prinéle trpljénje in révščino. Tudi krematorije in taborišča. Vidijo ga tako nekako kakor mi kralja Pétra.

Paviljoni v Cecilienhofu so razkošni. Obiskovalec koraka najprej mimo povéčanih fotografij Berlina, Drésdena, Moskve, Varšave in številnih drugih mést, ki se jih je ljudém med drugo svetovno vojno posréčilo uničiti. Zaporožje, Stalingrad, Vitebsk, Sevastopol. Sevéda tudi Potsdam. Koliko prizadévnega truda, da bi zbrisali človeštvo z obliča naše Zémlje. V éni sami minuti véč kot desét tisoč trupel! Med milijardami ljudmi, ki tlačimo naš planét, se kaj podobnega sploh ne pozna.

Sledi povojno revanšistično obdobje. Tiha, gluha, jasna, glasna prizadévanja za enotnost Némčije. Potem pa nastop Némške demokratične republike. Z njo, upajmo, je Némčija za dolg čas razbita na dva različna pola. Svétu je prihranjen vsaj za nekaj časa mir. In mi v Evropi lahko potihem upamo, da bomo svoje preostale pétkpe preživéli v miru.

Tu je zdaj dvorana, kjer so véliki trije podpisali znameniti sporazum. John Fitzgerald Kennedy se je téga sestanka udeležil kot časnikar. Takrat nihéde ni slutil, razen njega morda, kakšen kaos bo povzročil njegov obisk čez četrto stóletja v Zahodnem Berlinu.

Med številnimi zemljevidi, ki pojasnjujejo najrazličnejše načrte za razdelitev Némčije, se človek komaj znajde. Okrog vélike okrogle mize, kjer so mogočniki treh sil delili svet in Némčijo posebej, so še danes stóli razpostavljeni tako, kakor so takrat možjé sedéli. Srédi mize so v posebnem podstavku zataknjene zastavice: sovjétska, amériška, angleška. Če jim obrneš hrbet, se znajdeš pred določbami pogodbe.

Stavki, v katerih je povédano, kako bo tékla méja med novo nemško državo in med Poljsko, so zlasti poudarjeni. O méji na Odri in Nisi ne smé nihéde dvómiti. To je alfa in omega dogovorov. Poljska mora pač dobiti, če je izgubila. Med razlage so pozabili vtakniti Sienkiewicza. S Križarji in njegovim Volodijovskim bi bilo mogoče marsikaj pojasniti.

Z zgodovinsko natančnostjo so ohranjeni prostori, v katerih so bili nastanjeni delegati posameznih držav. V neposrednem sosédstvu konferénčne dvorane je iméla vsaka delegacija svoj prostor. Vélike, prostrane sobane, v katerih so se Johni, Williampi, Françoisi in Ivani pripravljali na svoj nastop na konferenci. Sprejéumni salon si je privoščila samo Sovjétska zvéza kot gostiteljica slavnega konca ubijalske vojne.

Tu se je torej v dnéh od 17. julija do 2. avgusta 1945. léta rodila hladna vojna. Tu so delili Némčijo kakor deli mati hlebec kruha. Lepo ga razréže in koščke razdeli otrokom.

Saj niso delili samo Némčije. Američani so prihajali na dan z načrti za donavsko

konfederacijo držav. Po njihovem mnenju bi se morali, ljubi Slovenci, spet objéti s staro, dobro, mило Avstro-Ogrsko. Rimski papež bi takšni kolobociji hitro dal svoj žégen. Madonasvét, človeku, ki to bére, začné srce hitréje biti! Kje pa so naša štiri léta boja? Goloroki smo se postavili pred tanke. Kje so bili takrat Američani?

Njihovi anglosaksonske bratje po krvi so se v sončnem, presérnem májniku tisoč devésto pétinštiridesetega ustáviли v Dútovljah. Topove svójih šermanov so pomolli našim T-34 nasproti. Samo namísljena demarkacijska črta je delila topóvske cévi obéh tánkov. Takó smo si nékaj dni zrli iz očí v očí tja góri do Kómna pa dól do Sežané.

Takrát – in dôbro je, da je také biló! – nihéde od nas ni védel, kaj plétejo diplomáti po salónih. Védeli smo samo tó, da za tístimi preklétimi šermani živí naš ródná náši, svóji zémjlji. Kaj so iméli Afričáni, Azijci oprávití na slovénski národnostni méji?

Kam vsé pripélje vójna! Kakó dáleč ségajo račúni za zeléno mizo! Mi bi bilf tedaj pripravljene vsé tiste tujeródce zmléti, ko bi nam le kdó namígnil. O njihovi téhnični premóči nihéde ni razmišljaj. V II. tankovski brigadi nas je biló dovólj, véč kot dovólj Slovéncev, ki bi svoje brate iz Bosne, Srbije in Črne gore povlékli s sabo. V boj za náš, slovénski živéj. V boj za našo zémjlo. Za sléhernó vas, ki bi lahko postala jugoslovanska, ker je slovénška. Šermani so jo s svojo némo ográdo iz jékla moléde prikljúčili Italiji. Mi pa smo potrtih glav, spoštljivo sklóñjenih topóv in razdvójenih misli odgrméli v Ziri, v Kamnik. Končna postaja: Skopje . . .

Cecilienhof danes némo, a zgovorno obtožuje. Vérdno se je zamuditi v njém. Osvežití si spomin na potéze, ki so jih brezdušni zmagovalci vlékli po šahovnici evropskega zemljevida v iménu narodov Starega kontinenta.

Razkošni cvetlični nasadi pred dvorcem vsaj malo ublažé mrzli tuš, ki je obiskovalca polil ob sprehódu skozi spomine na potsdamsko konferéncu.

Pasem očí na ljudéh, ki iz mrzlih soban prihajajo v sonéni dan. Mrki so in tihi. Pogrébci. Slovo od načrtov za razkosano Evropo jim je dalo misliti. Razkosana Evropa sama pa jih je prizadéla. Ségla jim je prav v srce. Po svoji lastni volji so bili nezaželéne priče na razpravi, na kateri so tujci delili njihovo iméjte: domovino. Némško domovino pač. Zame tujo. Zanje edino.

Zatakne se mi v grlu: Gluho strmijo v tla. Ne vidijo lépih rož. Ne vidijo sončnega dné. Slutim, kaj glédajo v duhu: razkosano domovino . . . Ne tisočlétni rajh – tisočkrat prekléti rajh! Srce jim je razpolovil, očetnjavo jim razrézal – kakšne spomine le naj bi obujali še nanj?

Prijatelj trpko vzdihne. Obrnil se je. Morda se ja zaglédal v spomine. Ali pa ga greni okus sedanjega trenutka. Ne drézam vanj. Spoštujem molk. Poséбно tedaj, kadar spregovori najlépše čustvo v človeku: domovina. Včasih tak omléden pojem, pa vendar človeku še in še in vedno znova navré solzé v očí.

Ob takšni sedmini, kakršno doživljajo Nemci v Cecilienhofu, so v ljudne beséde kvéčjemu še nespodoben običaj. Karkoli so nam prizadéli: zadnja bomba v tej zadnji morilski vojni je padla tule, v Potsdamu, na Némce. Né iz letala. S svinčnikom po papirju. Za ves njihov immer heimattreu und bis zum letzten Atem so zdaj matere na Vzhodu, sinovi na Zahodu, eden v Frankfurtu na Odri in druga v Frankfurtu na Maini. Tisti z Zahoda imajo svoj Grundstück tukajle na Vzhodu, pa ne morejo do njega. Pa ga vendar čutijo za svojo pravo domovino.

»Domovina je ena nam vsem dodeljena in eno življenje in ena smrt.«

Središče novopozidanega Vzhodnega Berlina

Naš premnik je izpovedal veliko resnico. Samo premakni se iz domovine, pa jo boš začutil! Na sléhernem koraku bo s teboj! Nikoli se ji ne umakneš! Zadržtela in zabrnéla bo v tébi, kakor da je edina na svétu, ki jo še sméš iméti rad.

Leto 1945. Čudovita junijska nedelja. Tankovski štab v Kamniku počiva. S prijateljem se javiva na raport. Rada bi šla domov. Poltretje léto sva od doma.

»Ne možel«

Pophala sva jo kar tako, na svojo roko. Tisto lépo jutro je vsakogar zvabilo vèn, v naravo. Tudi najinega komandanta. Pa sva šla: nékaj péš, malo z lojtrnikom, od Kranja s tovornjakom. Jožu je bilo lahko: na Črnivcu je izstopil. Jaz pa z Bléda péš v Podhom. Sêstrin dom je bil zaklénjen. Sosédje so me brž spoznali. Zdaj govôri: Kje je naš? In kaj je z našim? Sta bila z našim skupaj? Sam pa sem hotel videti tedaj le tri stvari: mater, Mojstrano in sestro.

Dobil sem kolo. Pa sem ga gonil čez Poljane in skozi Jesenice do vrha Trnove doline na Bélem polju.

Tedaj sem zaglédal svojo ljubljeno Dolino:

Pred menoj se je razgrinjalo cvetoče Bélo polje, za njim spodaj že zeléna, zgoraj še béla Vrtaška planina, Mežaklja na moji lévi, dolge Karavanke po céli déсни strani, zadaj pa — zadaj pa — še védno zasnežena Kukova špica, Skrnatarica, Dovški križ pa Sténar, Cmir ...

Jokal sem, dragi moji! Jokal iz polnega srca in od same sréče! Kolo je zletélo v jarek. Padel sem na tisti konček Polja, na katérem so prelili kri hruščanski talci. Grabil sem zemljo, svéto zemljo, jo poljubljaj, tlačil travo v usta, da bi zadušil jok.

Take trenutke sréče se ne da popisati. Trenutke, ko človek prav telésno začuti domovino. Tisto drago zemljo, kjer si se rodil, ki te je vzredila, ti dala prvi kruh, te napojila z mlékom. Pokazala, kako strmi v nebo. Kako je lépa, »ko vsako jutro v zarji novi naši zažaré vrhovi«.

Tu, na tém Bélem polju, sem tretjinil. Vsako smréko poznam, za vse studénce vém. Vém za vse stezé, kako je tréba krave spravljati čez césto. Vém za vsé, za vsé, sléherni grm poznam ...

»Domovinski« napad je minil. Spravil sem se pokonci in spét zajahal kolo. Svôje sem zatékel na pol poti k železniški postaji. Takrat je še vozil vlak od Jesenic do Rateč. Némcji so bili na psu. Kaj bi sami podirali, kar jim drugi pusté stati?

»Mama!« sem zaklical, odvrigel kolo in skočil svoji najdražji materi v objem. Pomislil nisem, da so me iméli že vsi za mrtvega. Sestra, mati, svak, nečak in nečakinja — komaj smo verjéli, da se spét vidimo.

To sta bila mati in moja domovína. Ko so se mi oči zjasnile, sem zaglédal Triglav. Tu sém doma! Tó je moj dóm. Tù, samo tu bi rad živél. Nikjér drugé.

Vse kaže, da sva s prijateljem preživéla vsak svojo domovino. Naménjena sva v Sanssouci. V némski Versailles. Tam bo lepôte in miru, kar si je bova zaželéla. Samo veličastna zgodovina. Mračni spomini bodo počasi izplahnéli.

Sanssouci (francosko »brez skrbi«) je za pruskega kralja Friderika II. zgradil eden največjih némskih arhitéktov 18. stolétja Georg Wenzeslaus von Knobelsdorff kot vladarjevo polétno rezidéncjo. Podóbnosti s francoskim Versaillesom so sicér oéftne, ampak razkóšje in obséznosti ne dovoljujejo primerjave. Versailles bo pač ostal Versailles, Sanssouci pa njegova Pepélka.

Kar v Versaillesu vidiš v tédnu dni, vidiš tukaj v dvéh dnévih. Tudi tu je treba hoditi ure dolgo, préden se prebiješ od énega gradu do drugega, od Oranžerije do sanssuisjevskega Trianóna.

Na kariatide se sploh kaj prida ne spoznam. Grških bogov je toliko, da bi se lahko priklonil samo še pred njihovim številom. Rimljáni so se znašli: iznášli so nova iména. Kako se boš, réva človeška, po dvéh

in véč tisočlétjih znašel med tisoči kipi? Téh na gradovih, v parkih, v palačah in ob vodnjakih kar mrgoli. Sprédaj stoji grški bog Kimunevemiména, za njim rimska boginja Vénusvinusvonos, sledi pa obvézno kak némski césar Friderik. Tu pravzaprav ni težav: če gre za némskega cesarja, lahko mirno rečete:

»Ah, Friderik!«

Številko »Friderika« mirno izpustite, ker so bili štirje.

Če bi vas ob takšni ugotovitvi poglédali postrani, zmignite z raméni:

»Tako sta si podobna. Lahko bi bil Wilhelm.«

Zadéli ste žebljico na glávico. Samo v davnih, ampak v zelo davnih časih so »vladali« v Némciji cesarji z drugačnimi iméni.

Pustimo ob strani vse grške bogove, rimske boginje in némske cesarje! Monografija Willyja Kurtha »Sanssouci« obséga nič manj kot štiristo dvainštrideset strani največjega knjižnega formata. Premislite, kakšen napor: predriblati se skozi knjigo, potem pa po njej raziskovati dvorec!

Postavljen je na griček, Arhitéktu pa je padlo v misel, da je pobočje predélal v terasaste vinske gorice. Ker je imel denarja na preték, si je lahko privoščil zasteklitev. Pod tistim stéklom je pred dvésto leti zorélo grozdje. Zdaj se bohótita plevél in tupatam bršljan.

Sipe na vinskih goricah so razbite. Plevél in bršljan silita na zrak. Cesarja jima manjka, da bi ju negoval.

Vsè skupaj pa vendar nékam veličastno vpliva na obiskovalca, ki se po nešteti stopnicah bliža dvorcu. Spodaj ga je prevzél grškoroški vodnjak, potém so ga raznéžile divje gosi, zdaj se je znašel sredi vinskih goric: kako bi ves iz sébe ne prekorakal tistih nékaj sto stopnic, da bi se naužil kariatid, ki ga že ves čas od daleč vabijo? Hokusfokus, čedne so, čeprav so mrtve in iz kamna.

Véliki monarh si je dal zgraditi rezidéncjo, v njej pa samo enajst prostorov. Nič blišča v njih. Nič izvirnih umetniških stvaritev. Na vsakem centimétru prusovska natančnost. V vsaki sobani hladno prusovstvo.

Naj gré žé za slike ali kipe — povsod same kopije velikih mojstrov. Barok in romantika, ki se ju človek brž najé. Diana na lovu, Diana ob studencu, nimfe v raju pa osladni Amor z devicami, ki si ne vé z njimi pomagati, še kakšen lév in zmaj in nékaj prestrašenih nagih žénsk, za vesél zaključek sprehoda pa razbrázdan Prometj, ki so se spravili nanj jastrebi. Kdor je prikrajšan za takšno galerijo slik, naj se nikar ne kesá.

V knjižnici bi pa obsedél za dnéve dolgo. Lépa je, dolga in bogata. Delovna soba in spalnica pruskega vladarja bi lahko služili za primér pruske askéze.

Koncértna in sprejemna dvorana sta bolj razgibani in tudi bolj bogati po oprémi. Poséбно lépe pa so intarzije v podu marmorne dvorane.

Številni umazani rokavi in kanali reke Spree delijo Berlin na otoke. Na sliki Fischeinsel. Otok ribičev. Tako se mu pač réče, čeprav si ni podoben.

Gostom so bili namenjeni trije prostori. Vladar jih je opremil bolj velikodušno kakor tiste, ki jih je naménil sébi. V prvem človek obstrmi. Sobana ga vkléne v vzhodnoazijsko umétnost. 18. stolétje ji je bilo zelo naklonjeno. V naslédnjem gastzimmer prevladujejo némski mojstri, v trétjem pa zares domiselno izdélano in oprémjeno pohištvo.

Zadnja sôba je dobila imé po Voltairu, vélikem francoskem filozofu, ki pa je znal biti presnéto spótkljiv. Skandalov in škandalóvkov je zanétil brez števila. Znal je ljubití, še bolj pa sovražiti, njegov konjček pa so bile zdrahe med vladarji. Tisto, kar je sam napisal, ni nič v priméri s tistim, kar so o njem napisali drugi. »Kako se bo izpolnila praznina, ki jo je pustil v skoraj vséh literarnih zvrstéh? Dejal bi, da je bil to največji mož, ki ga je rodila narava, in to mi bo marsikdo potrdil. Če pa bom rékel, da takega móža narava še ni rodila in da ne bo rodila takega, ki bi bil tako izréden, mi bodo ugovarjali kvečjemu njegovi sovražniki.« Tako o Voltairu Denis Diderot.

»Voltaire je zbudil duhove kot so Diderot, D'Alembert, Beaumarchais in drugi, kajti če si hotel ob njém sploh kaj pomeniti, si moral veliko pomeniti.« Tako je svojo misel narekoval življenjepiscu Eckermannu véliki Némeec Johann Wolfgang von Goethe.

»Njegov sméh ima na sébi nékaj revolucionarnega. V cerkvi in kraljevski palači se nikdar ne sméjemo. Vsaj odkrito ne. Sužnji nimajo pravice, da bi se smejali vpríčo svojih gospodarjev. Samo enaki se smejejo v družbi s sébi enakimi. Voltairov sméh je porušil véč kot Rousseaujev jok.« Zapisal ruski kritik Aleksander Herzen.

Voltaire, ki je po Diderotovih besédah »vihtél bič nad tirani, fanatiki in drugimi zločinci téga sveta, bil zvést prijatelj človeštva, dostikrat pomagal nesréčniku v sili in maščeval zatirano in preganjano nedolžnost, napadal na odru dotlej najbolj čislane predsodke, oznanjal svobódo misli in duha strpnosti.« François-Marie Arouet, kakor se je v resnici pisal, se je neznansko priljubil pruskemu prestolonaslédniku.

Dokler je bil samo človek v sénci, nékdo pač, ki bo nekoč naslédil préstol, je francoskega filozofa naravnost oboževal. Potem, ko je zavladal, ko je postal Friderik II., so se pa njeni odnosi temeljito spremenili.

V letih od 1750 do 1753, ko je Voltaire živel v Sanssouciu, je enfant terrible tedanje Evrope lahko odkril, da sta pruski mladenci, ki se je ogréval za njegove revolucionarne misli, pa pruski kralj Friderik II., s katerim mu je bilo razpravljati med njegovim bivanjem v Potsdamu, réš éna in ista oseba, vendar dva različna pola. Nekdanji razvneti mladenci, ki bi rad prekucnil svet, je kot kralj Friderik II. z vso silovitostjo zaštropotal po svojih mladéniških zablodah. Evropsko zasanjani Voltaire pa je svojim idéjam ostajal zvést. Bilo je torej nujno, da sta se razšla.

(Nadaljevanje na 22. strani)

Bližnjo Oranžerijo je dal zgraditi Friedrich Wilhelm IV. (Ob kipih némških cesarjev v Sanssouciju torej rés ni pomote: lahko je Friedrich, morda Wilhelm, največkrat pa to in drugo.) Za palačo je pripravljaj načrte še kot prestolonaslédnik. Sanjal je o nekakšni inačici Elizejskih poljan, ki naj bi vodile k njej. Ko je zavladal, je dal v létih od 1851 do 1860 zgraditi tisto, kar je mogoče danes videti:

Park, ki vodi k palači, ni Elizéjskim poljanam prav nič podoben. Pred palačo samo pa kipi drug drugega kar izpodrivajo. Najprej sevéda mogočni Friedrich Wilhelm IV. Potém pa so tu upodobljeni vrtnarstvo, stavbeništvo, industrija, znanost, kiparstvo in slikarstvo. Nato se zvrsté mesece po vrsti. Od januarja do decembra. Kljub njihovi velikosti je lahko prepoznati, kaj vsaktéri od njih prinaša bornemu človéku. Svoje darove ponujajo v rokah, jih držijo na raménih, na glavah, si jih ovijajo okrog telésa, jih zgirnjajo na kupu ob podnožjih ali pa jih lové v zraku. Zarés domišelna predstava létnega krogotoka.

Zdaj smó v palači. Znotraj Oranžerije. Dvé stvari si je tréba ogledati: Raffaellova galerijo ter slonokoščéni carski apartman s prostori, ki ga obdajajo.

Pruskemu samodržcu se je zdélo vrédno, da je za obisk ruskega carskega para preurédil skoraj polovico komaj sezidane palače. Samo za to, da sta dva tirana preživéla v téh prostorih nekaj dni...

Posébnost v Oranžeriji pa je Raffaellova galerija. Enainpédset kopij umetnin vélikega slikarja je tu razstavljenih. Nekatére med njimi izhajajo iz njegové šole. Samo kopije so, toda dobre. Če bi hotel videti originale, bi moral biti najmanj dinarski multimilijonar. Raztreseni so po muzejih od Moskve do New Yorka.

Ne vé m natančno, kaj vse je počél Friedrich Wilhelm IV. za svojega življénja. Raffaellovo galerijo v Oranžeriji pa mu je tréba štéti v dobro. Na énem samem méstu je zbral vsé, kar je ustvaril véliki slikar.

S katalogom v róki sem se prebijal od éne umetnine k drugi. Na prijatelja sem pozabil. Nekaj časa me je sprémiljal, potem pa se je očitvidno nažrl raffaellovstva ter začél cincati k izhodu.

»Dobro!« sem sklénil. Tu nisem zadnjič. Videl sem že na desetine galerij, tale pa je nekaj posébnega. Sém se bom še vrnil.

Sovjetski topničarji in angleški letalci so v zadnjih dnévih vojne Potsdam zmaličili v ruševine. Sanssouciju so pa prizanašli po načrtu:

V Sanssouciju vojaških objektov ni bilo.

Jasno Poljano pri Tuli je zadéla taka sréča:

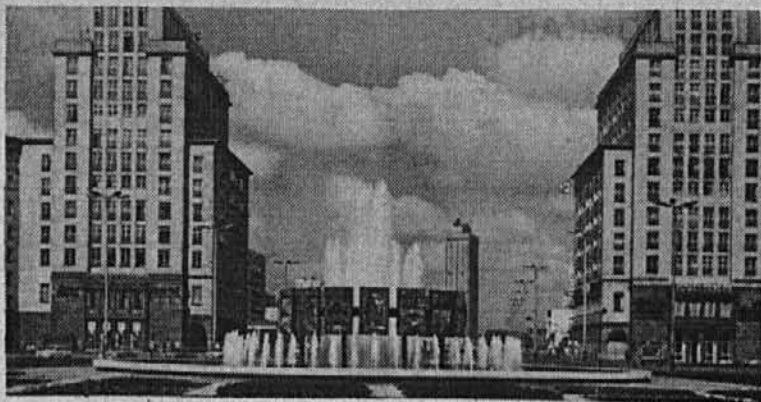
Frontni črti sta se sréčali prav na poséstvu vélikega misleca, pisatelja Vojne in miru, Vstajénja, Léva Nikolajeviča Tolstoja. Če bi vsa vojna mašinerija obeh strani zletéla vkup, potém bi bilo z muzejem na Jasni Poljani konec. Rusi ga niso hotéli žrtvovati, vendar jim drugega ni preostalo.

Jasno Poljano so rešili Nemci. Bolj natančno: rešil jo je Némec, povélnjik frontnega odséka. Star pruski junker, ki je večér za večérom prebiral odlomke iz Vojne in miru. Poslal je parlamentarca k Rusom s predlogom, naj se obé strani umakneta z Jasne Poljane. Sevéda so Rusi prédlog z navdušenjem sprejéli, obe strani pa sta se dogovora so pičice držali. Jasna Poljana je ostala céla, čeprav je povsod okrog njé divjala mrzla vojna.

Tako mi je pripovedoval ruski major, ki mi je v svinjsko ledéno januarju tisoč devésto petinštiridesetega razkazoval Jasno Poljano. Vém, ali je resnica ali ni. Zapisal sem samo tisto, kar sem slišal.

Vrnimo se v Oranžerijo! Še védno strmim v Rafaellove Madonne. Madonna z otrokom in svetniki, Madonna Conestabile della Staffa, Trije apostoli na Marijinem grobu, Marijin pokop, Madonna del

Strausbergerjev trg v Vzhodnem Berlinu. Številni in domiselno zgrajeni vodometi so posebna strast Vzhodnih Nemcev po velikih mestih. Še dobro, da imamo mi vsaj Robbov vodnjak v Ljubljani!

Granduca, Madonna iz hiše Tempa, Madonna iz hiše Colona, Madonna iz Loretta, iz hiše Alba - madona, koliko je téh Madonn! Še nekaj téh Madonn, pa bi postal skorajda pobožen.

Ne zaradi madon. Zaradi umétnosti, ki jo uživam, ki se ob njéj sprehajam, po kateri se mi pasejo oči. Friedrich Wilhelm IV. je v mojih očéh pridobil na ugledu. Ne délam si utvar, kako je prišel do denarja za to razkošje. Magari na krvav način je iztisnil zadnji pfennig od svojih podložnikov, ki bi Oranžerije še v sanjah ne mogli obiskati. A umétnost bi brez njihovih dajatev prišla na psa.

Mecéni? Zapisali so se v zgodovino s tém, da so plesali po hrbitih svojih sužnjev in tlačancov, délavcev v tovarnah in kmečkih hlapcev na poséstvih. Ampak izžétega bogastva niso vrgli v zrak. Zapustili so nam tisto, čemur danes pravimo zgodovina.

Se je naš Ziga Zois obnašal kaj drugače? Zapréti je dal vsakogar, ki mu ni plačal zadnjega krajcarja dolga, da je lahko potém s cekini podpiral Vodnika, Kopitarja, Linharta in Kersnika - vse, ki so mogli kaj storiti za slovensko znanost in umétnost, da je nakupil in zbral slovénsko protestantiko, da je njegova mineraloška zbirka narasla v éden zamétek muzejá. Kamorkoli se danes kdo premakne po ljubljanskih knjižnicah in muzejih, skoraj povsod se bo sréčal z Zigom Zoisom. S tistim možem, ki mu je Bratko Kréft v Kranjskih komedijantih dal govoriti:

»Desilih nimam od življénja za sèbe nič véč posebniga perčakovati, vejm de bom glih iz té sréče, skuži kateró se je moja véra v krajnšino za véčno poterdila, še veliko moči jemal za délo inu slavo našelube krajnske očine dežéle! Bog déj, da bi mi vikši vola namenila, še dolgu zanjo živéti. Kader sem s svojimi krajnskimi perjatli skupaj stopil, je zmiram nekaj ratalu. Kaj in kolku je ratalu, bodo zanamci povédali. Gospod Japel, Linhart, Makovic, inu vsi prelubi Krajnci! Mogoči ne bom mogel véč dolgu na téh betéžnih nogah ne stat, ne hodit, mogoči me bosta Matiček inu Micka vže kmali morala iz eniga cimra u tiga drugiga za roko perpelavati, vunder, dokler bo moj duh bister inu dokler bo bilu moje krajnsku srcé, kateriga sém po materi érbal, toku dolgu bom z vami inu z vsemi Krajnci, kateri z délam svojo dužélo gori povzdigniti očejo! Zakéj lih necoj je skuži vesélje, katero ste vi, moji predragi komedijanti, z vašo jegro Lublancem perpravili, eno velku spoznanje v méne peršlu: de se splača za krajnšino živéti, délati inu tudi terpéti!«

Danes naj bi bila mecén družba. Žal pa je družba skupek posameznikov, ki jim je kdo nevrédnih véasih vséč pa ga potisnejo na oder, kdo drug pa obleži v predalih uredniških miz. Šelé prihodnost bo obračunala s sedanostjo. Koliko je zdaj živih ustvarjalcev, ki jim bo njihova prava céna priznana šelé po smrti. Vseéno je, kateri: njihovi, njihovih nasprotnikov ali zagovornikov.

Na poti skozi sanssusijski park pogrésam kažipote. Kar napréj me pota vodijo na križišča, kjer pa ne vé m, kam bi se obrnil. Prijatelj nemočno zmiguje z raméni, krili z rokami, obrača glavo sém in tja, stopica

naokrog, nazadnje pa prizna, da vé toliko kot jaz, kam naj zastaviva korak. Namésto h kitajski čajni hišici sva pricapljala k rimskemu kopališču. Potém sva zatavala naprej. Znašla sva se pred Neptunovo jamo in ugotovila, da sploh ne véva véč, kam naj jo ubéruva, da bi doséгла najin cilj.

Nenadoma stojiva pred vélikim vodnjakom. Marmorne skupine predstavljajo Zrak, Ogenj, Zémlje in Vodo. Vdihujem zrak in pijem vodo, ogenj mi je prišel prav za cigaréto, z zémlje pa nisem védel kaj počéti. Povédano po pravici: bila mi je odvéc, ker sem se je že nahodil. Pa vendarle: tu je prijatelj lé dognal, kod vodi pot k Novi palači (Das Neue Palais).

To je bilo hoje, prédén sva jo doséгла! Znamenitosti ob césti sva puščala ob strani. Vsaka zase je vrédna, da bi postal ob njéj. Takšnega hobbyja si dandanašnji človék, ki ga noro hitri čas potiska iz dnéva v dan, ne more privosčéti. V énem samem dnévu moraš obzijati vsé, kar so prédniki ustvarili v desetlétjih, stolétjih, tisočlétjih. Samo béžni vtisi. Resnično kratkih trenutkov navdušenja bi ne prestél. Cutim, kako mi kipi hvaléžnost do vséh, ki so ustvarjali té umetnine. Kljub béžnim užitkom mi bogaté to ubogo življénje.

Po dolgih kilométrih prehojenega makadama se je razgrnila pred nama Das Neue Palais, Nova palača, zgrajéna pred véč kot dvesto léti. Dohod k mogočnici ni prav nič domiselno urején. Okrasna drévésca v lesénih čebričkih. Kakor bi glédal pruske soldate v položaju »Stillgestanden!«. Okoli in okoli njih pések, za njimi polpuščava. In velikanska palača, ki v vsem preséga Sanssouci. Strého so natlačili s kipi, statuami, grbi. Francoski general grof Cuibért je léta 1773 menda ironično vzkliknil:

»Saj jih je dosti véč kot péšcev na cestah!«

Kupola deli fasado na dva déla. Šimétrična sta. Ampak še kipi na kupoli sespodrivajo. Po Novi palači jih je razpostavljenih kar pésto. Kamor se obrneš, zadénuje v kip. Lépe kópije antičnih stvaritev. Prevéc, da bi jih lahko od éne do druge občudoval.

Druga svetovna vojna Novi palači ter bližnjemu Communsu ni prizanašla. Ruševin je še zdaj na preték, kipi pa so črni. Kakor da so izšli iz dima, ki ga spuščajo jeseniški dimniki v zrak. Tu je tréskalo in grmélo, o cémer priča zapuščénost okrog monumentalnih zgradb. Vse je tako, kakor da so bombe padale še véčeraj.

Gorjé človéku, ki bi se v Novi palači rad »odteščal!« Če hoče to storiti, mora poiskati »prostor, kamor so celo cesarji hodili péš«. Scat me je tiščalo, da se povédati ne da. Kje, za hudiča, bi mogel biti v tej neznanski palači tisti cesarskokraljéviski skrét? Ne moreš človék preprosto na ulico ali v tisto polpuščavo pa odpréti durce, ko pa je okrog tebe na tisoče ljudi.

Stiska postaja védno hujša. Grabim v žép in zadržujem silo. Kam so vendar kralji in cesarji postavili svoj vécé? Zdajle! Puščica kaže: WC. Predirjati sem moral skoraj kilométer, prédén sem lahko spraznil svoj mehur.

ASFALTNJA PRERIJA

Recimo, da je ponedeljek. (Lahko bi bil tudi torek ali četrtek, vsekakor pa delavnik.) Ura je nekaj minut čez dve, deset, petnajst, nekaj takega. To je čas prometnih konic, brezkončnih kolon pred semaforji in železniškimi rampami, čas, ko vozila mestnega prometa goltajo na tone človeškega mesa in sprevodniki na vsaki postaji vpivjejo Pomikajte se po sredini prosim in stisnite se malo vkup tam zadaj. Iz tovarna na robu mesta gomazijo trume šihtarjev, ki se vračajo z dopoldanske izmene. Oster in suh novembrski veter opleta okrog oglov, zato hodijo sključeno, z rokami v žepih in z daleč na oči potisnjenimi klobuki. Pod pazduho stiskajo Sportske novosti, ki so jih kupili v trafiki čez cesto, in zamaščene aktovke z ostanki malice in praznimi pivskimi steklenicami. Toliko različnih obrazov, a na vseh eno samo hotenje: čimprej nekam na toplo, proč s tega vražjega vetra; — domov k ženskam in časopisom, še prej pa v najbližji bife na šilce konjaka.

Na glavnem kolodvoru smo. Iz lokalnega avtobusa številka sedemnajst izskoči postaven dvaindvajsetletni mladenič v izpranem blue-jeans kompletu in z malomarno zavezano svileni ruto okoli vratu. (Jo je sunil mami iz omare? Mu jo je podarilo dekle? Jo je kupil pri stari ciganki na tržnici? — O tem lahko samo ugibamo.) Nehote zadržimo korak in se ozremo za njim. Kratki svetli lasje, zagorel obraz s širokimi ličnicami, brada, ki je že lep čas ni postrgala britev, usta, ki dajejo vtis, da se bo iz njih zdaj zdaj utrgala ploha žaljiv in psokv. No, tudi njegovega zobovja vam noben dentist ne bi dajal za zgled. (Očitno fant ne posveča dovolj časa gledanju televizijskih reklam, ker bi drugače vedel, da je edini recept za zdrave in bele zobe Blendax zobna pasta z dodatkom fluora.)

Ta živa navzočnost mladeniča pred nami na ulici nam prikljuje pred oči neko staro, že zbledelo podobo z dna našega spomina. Obe sliki se zlijeta v eno, kot dve kaplji dežja na okenski šipi. Seveda, tega tipa od nekdol poznamo. Kaj ni to tisti samotni jezdec iz starega vesterna, ki smo ga gledali v naši mladosti? Ko ga takole opazujemo, kako si zatika palce za široki usnjeni pas, ki se blešči od zakovic, kako — zanalasč! — neokretno meče svoje ukrivljene noge po pločniku pred nami, prezirljivo izpod čela motreč dogajanje okoli sebe, se nam zdi, da je še včeraj krotil mustange po prašnih ameriških prerijah in da v njegovih priprtih sivomodrih očeh še zdaj odseba neprijazno zimsko nebo nad gorami Wyominga in Colorada. — Sicer pa si ne upamo trditi, da bi bil ta fant, ki prav ta hip tako brezbrizno prečka ulico pred nami (pri rdeči luči, kajpak!), zares lahko pravi, pristni kavboj. Saj le-teh niti na samem Divjem zapadu ne najdemo več, kaj šele v tem zakotnem srednjeevropskem industrijskem mestecu, kjer bi vse krave in konje skupaj lahko zaprli v malo večji svinjak. No, če to prvo možnost izključimo, kam pa bi ga potem lahko vtaknili? Morda je ključavničar v bližnji strojni tovarni? Sezonski gradbeni delavec? Kurir pri zavarovalnici? Kvartopirec? Fičfirič? — Ne vemo.

Medtem ko umaknemo pogled in kretno po svoji poti naprej (saj vendar ne gre, da bi zijali v človeka kot tele v nova vrata — konec koncev pa niti nismo pretirano radovedni, samo za hip smo se ustavili, zdaj se morda že na drugem koncu ulice obračamo za kakšno privlačno žensko), se fant, zdaj že izven dosega naših oči, izgubi v vrveči reki ljudi in vozil na glavni cesti. Pri Šiptarju na vogalu si kupi kos jabolčnega bureka, na drugem vogalu pa še vrečko ocvrtega krompirčka z majonozo. Oboje zmeče vasekar spotoma na ulici.

Očitno zanj ne velja pravilo, da je čas denar; hodi počasi, z lenobnimi podrsavajočimi koraki, z istim površnim zanimanjem motri plakate na panojih, konfekcijo v izložbah, kinematografske sporede in obraze mimoidočih. Vsaj za pol glave je višji od večine drugih ljudi na ulici, zato se nam ni treba bati, da ga bo množica pomendrala ali odplavila tja, kamor si sam ne bi želel.

Na nekem križišču se glavna cesta razcepi v tri ožje ulice. Kam vodita prva dva odcepa, nas tukaj ne zanima; — tretji odcep pa zavija k starim gosposkim vilam v bližini mestnega parka. Zasebno življenje teh vil je od javnega življenja ulice ločeno z visokimi mrežastimi, zidanimi, ponekod tudi lesenimi ograjami. Na vhodnih vratih so pritrjeni poštni nabiralniki in tablice z napisi Pozor, hud pes. Psi so na verigah in obhajajo vsakega mimoidočega. Sicer pa mimoidočih ni veliko. Veter vrtniči listje po praznih pločnikih in med ogoletimi drevesi se čivkajoč spreletavajo vrabci.

Že od daleč zbudi našo pozornost osamljena svetla pega na temnilu ulice pred nami. Ko pridemo bliže, vidimo, da imamo pred seboj goloba. Okoli vratu mu žari mavričast obroč, po prsih in trebuhu je bel kot sneg, peruti pa ima nežno rjave, z rožnatim nadihom. Pisane barve njegovega perja se ostro ločijo od izprane sivine prepelega lesenega plotu, na katerem čepi in od zamazanih pročelij hiš tam zadaj. Golob je pohabljen. Eno perut ima zlomljeno. Visi mu navzdol kot uvel, mrtev list z jesenskega drevesa. Ga je zbil avtomobil? Ga je ranil tekmeč v boju za samico? So ga otroci zadeli s kamnom? — Ne vemo, ni nas bilo zraven.

Fant privihra izza vogala in se z dolgimi koraki napoti po ulici navzdol. Kaj počne v tem koncu mesta? Mogoče tod stanuje. Pod nazivom stanovanje si predstavljamo podnajemniško luknjo s plesnivimi zidovi in razmajano posteljo, stranišče na štrbunk, obiski prepovedani, elektrika in voda se zaračunata posebej. (Upajmo, da premore vsaj to in da mu ni treba nočiti po drvarnicah in čakalnicah.) — Oči se mu živo bleščijo in obraz mu je ves obsijan od neke nam nevidne svetlobe. Morda mu je ta veter, ki se mu s tako besno ihto zaganja v prsi, zbudil spomin na kakšen vetrovni jesenski dan pred mnogimi leti, morda mu je prinesel vonj po nečem znanem, domačem — tako kot se je zgodilo junaku Proustovega Iskanja izgubljenega časa, ko mu je žlička slučajno zaužitega čaja z magdalenico odprla pot do dotlej pozabljenega otroštva v rojstnem Combrayu.

Ko zagleda goloba, upočasni hojo in se mu previdno približa na nekaj korakov. Golob, ki je prej ves čas obračal glavo na levo in desno, kakor da pazljivo sledi prometu na cesti, je zdaj kar nekako otrpnil in se s svojimi rdeče obrobjenimi očesci nepremično zazrl v fanta. Ta se mu nasmehne — tako kot se nasmehne majhnemu otroku, prijaznemu kužku, ali ženski, ki se ji hočemo prikupiti. Golob naščeperi perje, umakne pogled in se spet posveti dogajanju na ulici. Fant, ki očitno še kar naprej vztraja v nameri, da si bo pridobil golobovo naklonjenost, stegne roko, da bi ga pobožal. Golob za hip obrne glavico, njegov hladni vprašujoči pogled se na pol poti sreča s fantovo roko, potem pa skoči na naslednji steber. Čeprav je razdalja majhna, komaj dva, tri metre, ga le s težavo doseže, nerodno frfotač z eno samo perutjo. Tam potegne zdravo perut k telesu in občepe v isti negibni drži kot prej.

Na pločniku pred ograjo obstane neko izmed mimoidočih, moški srednjih let v usnjenem šoferskem suknjiču in z zimsko kučmo na glavi. Izmenično pogleduje zdaj fanta, zdaj goloba in si menca od vetra premrle roke.

— Je vaš? — reče moški, ko začuti na sebi nezaupljiv fantov pogled.

— Ne, — stisne fant skozi zobe.

— Perut ima zlomljeno, — pripomni moški.

— Vidim, — reče fant.

— Veste, zdaj se pariyo, — reče moški pomenljivo in se s prežečim korakom približa betonskemu steburu, na katerem ždi golob. — Z roko ga bom, glejte! —

Moškemu se v pričakovanju skorajšnje, ga plena debela in slinasta spodnja ustnica ohlapno povesi na gladko obrto brado. Po kačje se stegneta dve črni orokavičeni roki in zgrabita ptiča. Golob prhne in skuša osvoboditi peruti (zelo šibko in neodločno, kot da že vnaprej ve, da je ta boj prezupen zanj), potem pa ves drgetajoč obmiruje v zahrbtni pasti moževih rok.

— Ste videli, a? — reče važno moški.

— Z golobi je treba znati — tako kot z ženskami. Najprej tako: — — — (kretnja z roko, ki pomeni božanje), — potem pa tako: — — — (kretnja, ki ponazarja stiskanje, davljenje). Obe kretnji spremlja zgovorna mimika obraza.

Kaj boste z njim? — vpraša fant z zdrgnjenim glasom.

Moškemu se ne zdi vredno odgovoriti na vprašanje. Molče vtakne roko, v kateri drži ujetega ptiča pod suknjič in odide čez cesto. Ko pride na drugo stran, se za hip ozre nazaj proti fantu, potem pa hitro umakne pogled in pospeši korak. Potuhnjeno krivi hrbet in previdno prestavlja noge po pločniku.

Nenadoma steče fant za njim in ga od zadaj zgrabi za ramo.

Kje ga imaš? Spusti ga!

Moški se presenečeno obrne, hoče se osvoboditi fantovega prijema, toda ta je močnejši in mu zvije roko na hrbet. Golob s topim tleskom pade na tla. Negibno obleži na hrbtu, z vznak nagnjeno glavo in razprostrti peruti. Njegova spodnja stran je vsa bela, podoben je kepi snega, ki se je kdove od kod zakotalila na ulico.

Fant skrči pest in udari moškega v obraz. Ta zakolne in se opoteče po cestišču. Po bradi mu spolzi kri iz preklane ustnice. Fant plane na cesto, da bi udaril še enkrat, tedaj pa priropota izza ovinka velik tovornjak prikoličar z oznako TIR (ni nam jasno, kako je zašel v to zakotno ulico) in z nestrpnim hupanjem prežene pretepača in njegovo žrtev nazaj na pločnik. Na cestišču ostane samo še zadavljeni golob. Ko čez to belo pernatno kepo sredi ceste zapelje težko kolo tovornjaka, se kepa razpoči, iz njene notranjosti brizgneta kri in drobovje in se razljuje po asfaltu. Zadnja kolesa delo sprednjega še dokončajo. Ko tovornjak odpelje, ostane na asfaltu velika rdeča lisa v krvavo kašo zmletega golobljega mesa in drobovja, po kateri je raztreseno okrvavljeno perje. Za tovornjakom peljejo čez goloba še druga vozila; rdeča lisa na asfaltu se širi in na črna gumijasta kolesa se lepi belo in rjavo golobje perje.

Veliki beli oblaki-ladje plujejo po nebu nad mestom in čeprav ura v zvoniku stolpnice ni več deset čez dve, ampak deset do treh, je še zmeraj ponedeljak in veter še zmeraj piha kot obseden. Ko se čez čas vračamo po ulici nazaj (mi: to smo mi vsi, prebivalci tega mesta, ki hodimo tod mimo), najdemo na prizorišču golobove smrti samo še svetlolasega mladeniča v blue-jeans kompletu. Presenetili smo ga v ravno najbolj neprimernem trenutku, ko se z vsem telesom nagiba čez bližnji plot in bruha v travo na oni strani. Vse, kar je pojedel za kosilo, se mu zdaj povrača skozi usta nazaj ven, od koder je prišlo. Ha! Ko se ta strašni borilec z vetrom, nočni jezdec po sanjskih prerijah, ta kavboj z žledcem-nežnopolte mestnate gospodične, ki ne prenese pogleda na kri in na crknjene živali, slednjič izprazni, je podoben mačjemu ščenetu, ki so ga poredni otroci polili z vodo. Z umazanim robcem si briše usta, neogljeno pogleduje okoli sebe, v obraz je bel kot zid, lasje se mu lepijo na mokro čelo. Ko se prestopi in začne hoditi, imamo občutek, da gledamo cunjjo, ki jo veter vali po pločniku. Bodimo obzirni in ne gledajmo ga več!

PRAH POD SONCEM

Vse drugo je bilo med nama že prej povedano.

Se spominjaš — vprašal si me, kaj mislim o modernem romanu. No, ne mislim ti zdaj tega razlagati. Včeraj sva bila »skupaj«. Pa sva bila res kdaj skupaj? Vseeno — zdaj vem, da samo zbiraš številke za svoj seznam, še to pravzaprav ne ljubim, čeprav sem do včeraj mislila, da se mi bo zmešalo zaradi tebe. Človek ljubi pač iz sebe, ne pa naučeno. No, priznam ti pa, da si me naučil uživati v postelji. Odkril si mi žensko telo. Smešno, vidiš pa je res. Sicer pa ti morda ugaja prav to — ker se pri izkušenih ženskah ne čutiš gospodarja. Imaš morda manjvrednostni kompleks? Vraga, skoraj bi verjela, da ga imaš res. Kdo bi si mislil! Povedala ti bom zgodbo o Joju. Ti si namreč kriv, da sem jo napisala. Saj je vseeno, kaj si misliš o njej, vedel pa boš le, kaj jaz čutim, in me potem morda ne boš iskal. Zgodba ima naslov »Prah pod soncem«. No poslušaj:

— Jo mi je pripovedoval o poskusih z Yi king magičnimi paličicami, — je govoril Flamingo. — Opisal mi je paličice, kakor bi jih bil že sam videl, vendar pa dvomim. Mislim, da je o njih nekje bral. No, pa saj to sploh ni važno. Važnejše je njegovo odkritje pomena te igre. Če se ti namreč paličice odprejo v pravi kombinaciji, — je nadaljeval, — se ti prikažejo majhna vratca, ki vodijo v Neznano. Jaz bi temu rekel podzavest. Torej, gre za uspeh poskus s temi paličicami, ko so se po pravilni kombinaciji in enourni koncentraciji vratca odprla in dekle, ki je naredila preizkus, je v temi zlezla v kot sobe in renčala kot razjarjena zver. Ko so jo kasneje spet spravili k »sebi«, je povedala, da je stopila v čudno znan neznan gozd itd... — to je po

moje dokaz, — je razlagal Jo, — da je človek v podzavesti že vedno zver.

Jo je živel v slamnati kolibi, narejeni v rogovihi starega hrasta. Videval sem njegovega sina, ki je odraščal gol med ridami cvetočega krompirja, pa njegovo ženo, ki je v senci hrasta dojila dojenčka, pa Joja, ko se je vračal z dela na polju, se sklanjal nad svojo ženo in poljubljal po mleku dišeče prsi doječe žene, videl sem ju, ko sta se ljubila ob potoku in se je deček neprizadeto igral nekaj metrov stran v travi. Jo me je učil, naj se ne sramujem svojega telesa, naj postanem svoboden del zemlje. Verjel sem mu. Veroval sem vanj, kot bi mi razlagal sveto pismo. Potem je nekega dne odšel. Postal je slaven s filmom, ki ga je s skritimi kamerami posnel v svoji Svobodni naselbini. Šel sem ga obiskat, da bi mu vrgel v obraz, da je svinjski prevarant, navaden pozer in lažnivec — tudi jaz sem se samo učil —, mi je rekel, še predenj sem sploh lahko zljil nanj ves svoj zolč, — vrnitve nazaj ni. Človek ne more pozabiti tistega, kar se je naučil. Ko bi ostal tam, bi bilo vse skupaj brez pomena, šel bi se igre. — Vedel sem, da se gre tudi sedaj igre, kakor ves čas. Nič nisem rekel, kar šel sem.

Zato, vidiš, je Flamingo nekaj, kar mi ti ne moreš biti. Ker mi je dal Joja. Vse, kar mu je Jo pomenil, velikega pridigarja, učitelja in misleca in grdega prevaranta. Lepo laž in grdo spoznanje, da ni nič stalno, da je vse laž, da je vse privid. Zato, vidiš, sem ti povedala zgodbo o Joju. Ne išči me, ker se bojim — da še vedno se bojim tvoje telesne navzočnosti. To bo minilo, vem, tisti užitek mi da lahko kdorkoli, Flaminga mi pa ti ne moreš dati. Ker bi ob tebi ljubezen samo imenovala, živeti pa je ne bi znala. Glej, jaz pa verjamem v svojega Flaminga in nekega dne, kdo ve, morda kmalu, se bova srečala. Ampak to prav gotovo ne boš ti.

Bilka trave sem

ki so me posadili
ob cesti,
da bi krasila asfalt,
da bi ljudje vedeli,
da je prišla pomlad.

Tam, čez cesto je
čisto majhna greda,
kjer je sedaj toliko rož,
ko se je odtajal sneg.
Ljudje ne vedo, da so tam,
le jaz vem:
ko veter prečka cesto
začutim njihov vonj,
ki ga prinese s seboj.

Zal mi je,
da se asfalt ne stali na pomlad —
koliko rož bi zacvetelo okoli mene,
tako pa sama vsako jutro,
ponosno dvignem
svoje trudno telo
in se prepustim sapi vetra
in strahu,
da me povozi pločevina.

Čujte, ljudje!

Pomlad plove v našo deželo
in v pesti nosi ljubezen!
Dajte, zaplavajte ji naproti
in se stepite za košček ljubezni,
ki vam morda pripada!

Pojdite, ljudje
pomladi naproti!
In vzemite vsak košček
te čudovite ljubezni
iz njene pesti!
In potem si jo zabetonirajte v srce,
da bo vedno ostala v njem!

KRANJSKA GORA IN ZIMSKO-TURISTIČNA SREDIŠČA NA GORENJSKEM

SMUČIŠČE ŠPANOV VRH 985 m – 1365 m

Planina pod Golico ne slovi samo zaradi narcisnih polj in vsakoletne predpustne prireditve »svinjske glave«, temveč tudi po privlačnih gozdnatih in travnatih pobočjih. Semkaj že od nekaj hodijo jeseniški železarji na izlete in rekreacijo. Do danes so si predvsem Jeseničani zgradili 51 počitniških domov, 24 pa jih je tik pred dograditvijo. Ob sobotah in nedeljah tako prevladujejo nad domačini, ki jih je še 322 (po podatkih Sob Jesenice). Kar 11% je kmečkega prebivalstva. Ravno zaradi tega in odličnih naravnih pogojev se predvideva v družbenem planu razvoja občine Jesenice tudi širjenje kmečkega turizma. Ko bomo predstavili Stari vrh nad Skofjo Loko, bomo videli, kako je tamkajšnja kmetijska zadruga predvidela razvoj kmečkega turizma na svojem področju. Imajo namreč posebnega strokovnjaka, ki se ukvarja le s tem problemom. Nemara bi tamkajšnje izkušnje koristile tudi kmetom pod Golico?

Španov vrh je danes za dobrega »dilarca« pravi eldorado v smučarskih doživljajih. Iz sončnih pobočij se v daljavi vrste obrisi Triglava in njegovih mogočnih sedov. Žal 2,3 km dolga smučarska proga ni zemeljska izdelana, prav gotovo bi privabila del tistih, ki danes zaradi gneče v Kranjski gori in drugod odhajajo na tuje. Zemeljska dela bi bila cenejša kot na apnenčastih tleh, ker so kamnine mehkejšje (paleozoik). Urediti bi bilo treba predvsem odtočne jarke in teren ustrezno zatraviti. V tujini gradnjam smučarskih prog namenjajo posebno pozornost (Schiechtel: »Die Begrünung von Schiabfahrten«, Schul- und Sportstättenbau, Wien 1971).

Podjetje Viator se sicer trudi, vendar stoji pred podobnim problemom kakor večina žičniških podjetij v Sloveniji. Samo leta 1974 je znašala izguba slovenskih žičnic 17 milijonov din, ali kar 76% realizacije v letu 1973 (Gospodarska zbornica SRS, analiza in problematika slovenskih žičnic, avgust 1976). Zaradi lažjega razumevanja naj bralca seznanim z razlogi, ki so do tega privedli naše žičničarje: Sezonski način obratovanja ustvarja sorazmerno nizek dohodek na vložena sredstva, visoka udeležba delovne sile, visoki fiksni stroški in počasno obračanje kapitala. Ne nazadnje so žičnice obremenjene tudi do 50% z infrastrukturo od celotne ustvarjene realizacije. V tujini si omenjene stroške porazdelijo drugače in sodelujejo vsi porabniki turistične potrošnje. Tako, na primer, v znanem švicarskem letovišču St. Moritz deluje posebna služba 70 teptalnih strojev. Na drugi strani pa imajo žičničarji v Kranjski gori že več mesecev naročen in plačan teptalni stroj, ki ga pa zaradi za-

motane uvozne procedure še do danes niso dobili (Černe – 13. II. 1977 na valu »202«).

Sedežnica na Španov vrh potegne v eni uri do 400 smučarjev, optimalno gledano je zmogljiva za 100 do 150 smučarjev (brez čakanja). Vseh prog je za 12 ha. Višinska razlika je podobna kranjskogorskim smučiščem. Smučarska proga sodi med srednje težke in prav škoda je, da ni urejenega smučišča tudi za začetnike, katere prav zaradi tega Španov vrh ne mika preveč. Ko bi bila vsa ležišča z vikendi zasedena (okoli 600) s srednje dobrimi smučarji, bi bile vrste čakajočih podobne onim v Kranjski gori ali na drugih smučiščih. Smučarska sezona traja od konca novembra do srede marca ali pa še dlje. Malo znani pa so turni smuki na bližnje vrhove in pobočja Karavank. Ciril Praček, eden naših najboljših poznavalcev turnih smukov, mi je v kratkem pogovoru nakazal nekaj najbolj zanimivih: Pusti rovt-Križovec v več smereh, dalje proti Stolu, Črni vrh-Medji dol, Planina-Rožca-Dovje itd. In od nikoder ni lepšega pogleda na Julijce! Čopov Joža si je zaželel imeti tu svoj poslednji mir in planinci so mu to željo izpolnili.

Španov vrh ima torej vse možnosti za razvoj zanimivega smučarskega centra, posebej še, ker je odmaknjen od hrupa in navala ob koncu tedna – potrebno je urediti le smučarske proge. Finec Palmeo je lepo dejal: »Skandinavske države niso

dolgo oklevale v tem ali predhodno zavestno zgraditi številna zimska rekreacijska središča ali kasneje številne bolnice in nositi negativne posledice.« Tudi Francozi so bili podobnih misli! Sloviti centri, kot na primer: Les Trois Vallées, Les Arcs, Val d'Isère, Lac Tignes in drugi so nastali iz podobnih razlogov.

Naši žičničarji so lepo definirali pojem žičnice, ko jo primerjajo z veliko telovadnico v naravi, v gorskem svetu. Le-ta zadovoljuje potrebe po masovni rekreaciji, zlasti v zimskem času. V tem se torej zrcali družbena rentabilnost in pomembnost teh naprav. In ne nazadnje ima svoj pomen tudi pri krepitvi SLO. Posebej naj na tem mestu omenim »Ratrac« (teptalni stroj), ki bo ravno v zimskih razmerah v gorski pokrajini nenadomestljiv. V sosednji Avstriji zgrade letno 8 do 10 objektov. Pri tem dobe izdatno pomoč ERP (European Recovery Program – evropski obnoveni program). Taklo so po drugi svetovni vojni zrasi danes svetovno znani centri: St. Anton (Arberg, znana smučarska šola), Montafon, Seefeld, Lech, Ötztal, Zell am See s Kaprunom in drugi. V Italiji je poseben center, ki se ukvarja z rekreacijo prebivalstva: Assessorato al Turismo, Sport e Tempo Libero (Milano). Za žičnice obstoje regionalni načrti in prioritete v naložbah.

BOHINJSKA SMUČIŠČA

Bohinj je lepa gorska pokrajina, eden najizrazitejših slovenskih alpskih predelov (Melik, Slov. alpski svet). Dolga stoletja je bil znan zaradi rudarstva, kasneje z izkoriščanjem gozdov in živinoreje. Danes je tu industrija prežibka in razvoj turizma je začel zopet dvigati pomen edinstvene pokrajine. Nekoč je prevladovala le poletna rekreacija, predvsem okoli Bohinjskega jezera. Tu se je začel klasični pristop na Triglav, katerega 200-letnico bomo kmalu praznovali. Smučarska sezona se prične v pravem smislu šele po prvi svetovni vojni in na sloviti skakalnici je bil tedaj postavljen prvi jugoslovanski skakalni rekord: Pogačar je skočil do tedaj najdlje – 9 metrov. Kmalu so slovenski skalaši odkrili Vogel, zgradili tam svoj dom in zarezali številne turne smučine od Črne prsti do Triglavske skupine. Tu so še danes najiminitnejši turni smuki v Slovenskih Alpah. Danes sta za množično rekreacijo v Bohinju znana dva smučarska centra:

(Nadaljevanje na 26. strani)

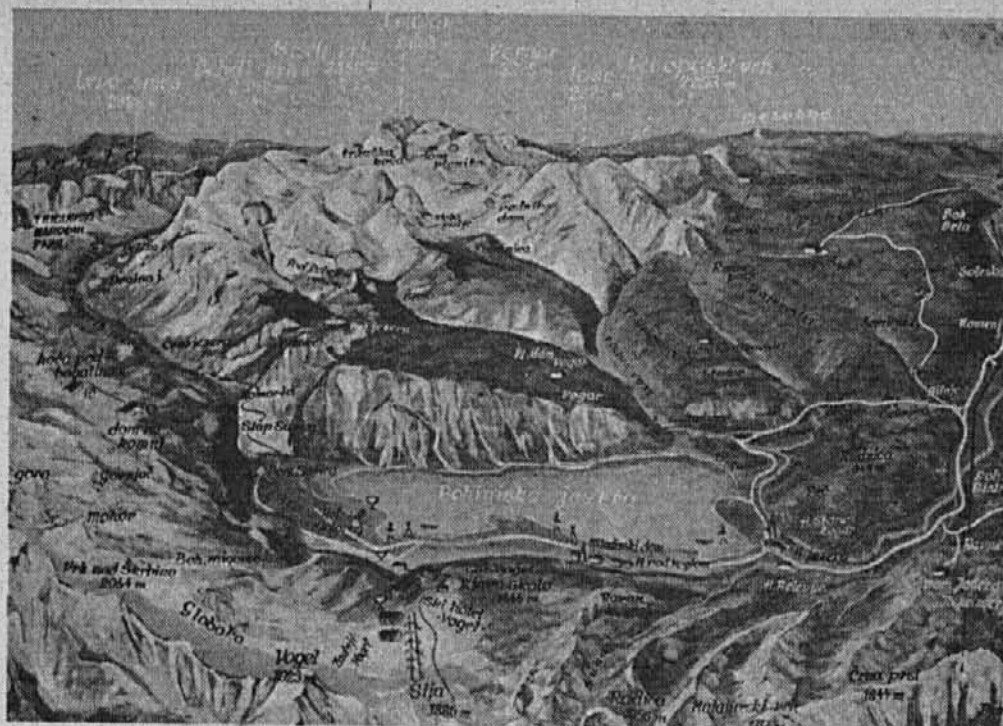
V prejšnji številki (LISTI 30/VII) smo predstavili eno najlepših »družinskih« smučišč na Gorenjskem – smučarski center Zatrnik. Na gornji skici so označene žičnice in smučarske proge v skupni dolžini 13,8 km. Od tu pa so možni turni smuki po Pokljuki v spomladanskih mesecih pa tudi na bližnje vrhove – Viševnik, Veliki Draški vrh, Debela peč, Lipanca in Uskovnica, v skupni dolžini nad 32 km (Glej C. Praček: Turni smuk – Julijske Alpe).

Vogel in Kobla, medtem pa je Komna s Planino na kraju ostala kot izhodišče turnih smukov.

VOGEL 569 m (1.532 m) 1800 m

Poleg Kranjske gore in Krvavca so vogelska smučišča med najbolj obiskanimi na Gorenjskem. Smučarska sezona je tu najdaljša in marsikdo ob prvomajskih praznikih ravno tu zaključi zimsko sezono. Kadar so razmere ugodne, običajno v marcu, je tu na voljo iz Sije (1800 m) ena najdaljših smučarskih prog (9 km) pri nas — do Ukanca (569 m). Žal proga ni najbolj urejena, v zgornjem delu pa jo dalj časa ogrožajo plazovi. Vseh prog na Voglu je 16 km ali 50 ha. Sedem vlečnic in sedežnic potegne v eni uri 3.860 smučarjev, dostavna gondolska pa še dodatnih 350. Gondolska žičnica je ob koncu tedna ozko grlo. Tako je glede dostopa do smučišč Kranjska gora brez konkurence. Sodoben Ski-hotel, brunarici in že številni vikendi lahko prenočijo nad 400 smučarjev. Dva smučarska učitelja sta stalno na voljo gostom, kakor tudi izposojevalnica opreme. Prevladujejo lahke in srednje težke proge, le en kilometer je težjih.

Tudi na Voglu se večkrat zastavlja vprašanje — kako podaljšati smučarsko sezono? V novembru večkrat zapade do pol metra snega (lanj za 29. nov. ga je bilo 45 cm), toda smučarske proge niso bile odprte! Vzrok za to je v površinskih oblikah visokogorskega krasa, ki ni pokrit z dovolj debelo snežno odejo (okoli 75 cm). Problem je rešljiv tako, da se smučarska proga primerno izravna in zatravi. Tako bi zadoščevalo že 15 cm snega za odlično smuko. Primeri iz severno apneniških Alp v ZRN in Avstriji to lepo potrjujejo. V Avstriji so celo izračunali stroške za graditev proge v apneniških tleh (leta 1971 so znašali

Zimsko turistično središče BOHINJ s Koblo in Voglom sodi med največje na Slovenskem. Enajst žičnic prepelje v eni uri 7.360 smučarjev, ki imajo na voljo 80 ha urejenih smučišč z 20 km urejenih prog. V centru je na voljo 3.526 ležišč in pod žičnicami parkirni prostor za 800 vozil. Sedem smučarskih učiteljev poučuje goste tehniko smučanja. V višini nad 1.500 metrov, pa so najlepši in najdaljši turni smuki pri nas.

10 Asch za kvadr. meter). Ko bi tako opremili progo s Križa, bi bila že v začetku novembra ali vsaj v sredini tega meseca) imenitna smuka, kar bi nedvomno povečalo dostikrat vprašljivo rentabilnost obratovanja žičniških naprav. To, kar je za Kranjsko goro umetni sneg in s tem po-

daljšanje sezone (o katerem bomo govorili drugič), je za Vogel dokončna ureditev prog. S tem bomo seveda pomagali odpraviti razkorak med zimsko turistično ponudbo in povpraševanjem, ki se iz leta v leto veča in ima za naš zimski turizem vrsto negativnih posledic (repi od žičnicah, odhajanje v tujino in negodovanje stacionarnih, predvsem tujih gostov). Zanimivo je, da že na sedanjo sezono prevladujejo zimski meseci, na katere odpade 41 % vseh žičniških prevozov. Poleti se pelje le 36 % gostov, ostalo so izvensezonski meseci.

Kakor smo že omenili, je Vogel izhodišče najdaljšega in najlepšega turnega smuka pri nas: Komna—Triglavsko jezero—Kredarica—Kрма. Na voljo pa je še pet »krajših« smukov z bližnjih vrhov v dolino v skupni dolžini nad 34 km.

Vogelska smučišča še niso dokončno urejena, previdene so nove naprave. Predvsem pa si Vogel mnogo obeta, ko bo realiziran projekt: »Ribčev laz—Stara Fužina«, ki predvideva izgradnjo 4.000 ležišč in ostalih objektov za sprejem 3000—4000 nadaljnjih izletnikov. Takrat bodo vogelska smučišča povezana z novimi programi do doline. Verjetno pa bo takrat že obstajala povezava z danes nastajajočo Koblo in tako bomo dobili slovenski »Les Trois Vallées« — posebej še z možnostjo povezave s Soriško planino.

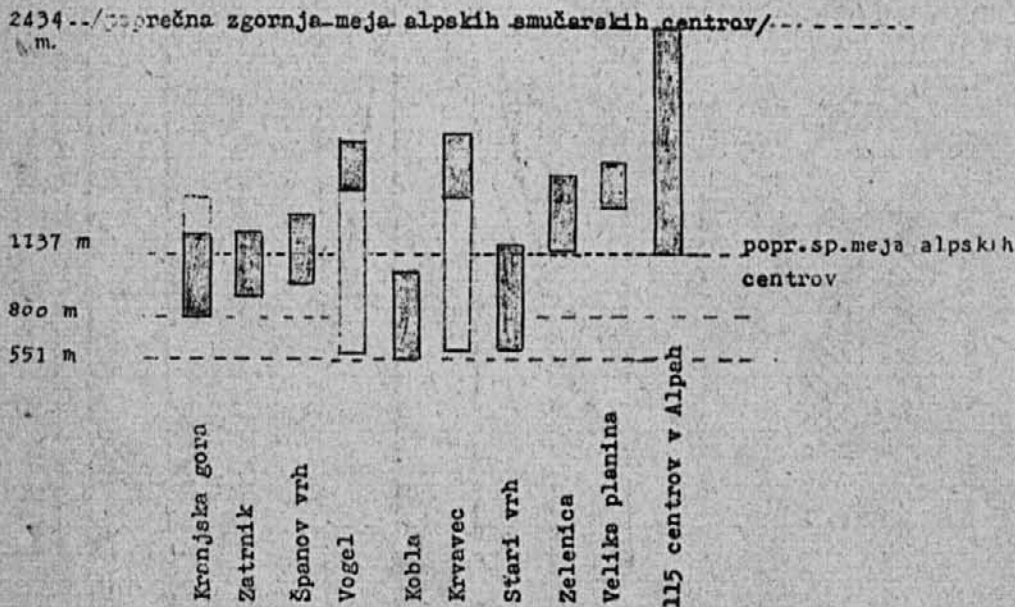
KOBLA 551 m—1039 m

Je trenutno najmlajše urejeno gorenjsko smučišče. Ima pa prednost pred ostalimi, da je edino dostopno naravnost z železniške postaje. Beli vlak vozi redno smučarje iz Ljubljane. Ne dosti manj pa se jih pripelje tudi iz goriške regije. Lepo urejena smučišča v skupni površini 30 ha ali 3,8 km prog so privlačna tudi zaradi ugodnejše cene. Poleg cenejšega prevoza po železnici stane dnevna karta le 77 % toliko kot v Kranjski gori, poldnevna pa 66 %. Za šolarje je še poseben popust in za celodnevno karto plačajo samo 35 din (50 % manj kot v drugih podobnih centrih). Šolarjem osnovne šole Tone Čufar z Jesenic bo prav zaradi tega in lepe smuke dolgo ostal decembrski športni dan v lepem spominu. Urna kapaciteta naprav je trenutno 3.500 oseb (skoraj polovica kranjskogorskih zmogljivosti). Večina prog je srednje težav-

OBMOČJE DENIVELACIJE NI ZANESLJIVO
DEJANSKA DENIVELACIJA

1 mm : 30 m.

Vir: "SKI ATLAS ALPEN", Mairs Geographischer Verlag Stuttgart 1976.

Grafikon o denivelaciji nam pokaže zgornjo in spodnjo nadmorsko višino smučarskega centra. V primerjavi s 115 centri v Alpah, leže naši na Gorenjskem prenizko. Smučarska sezona je krajša in začetek zimske sezone nezanesljiv. Sorazmerno nizka nadmorska lega vpliva tudi na slabšo strukturo snega (južen ali preveč leden). Razmere se bodo izboljšale, ko bomo odprli smučišča na Vrščicu, Triglavskem pogorju in drugod (Vrtaška planina). Zgornji del smučišč v Kranjski gori ni uporaben za množično smučanje zaradi izredne strmine. Spust z Vogla in Krvavca pa je tudi precej kratkotrajen in močno odvisen od snežnih razmer.

Žičnica Španov vrh – srednja postaja – 1.100 m

nih, kar ustreza kategoriji smučarjev z. ustreznim tehničnim znanjem.

Seveda pa pestijo na novo nastajajoči center druge težave. Bohinjska Bistrica je skoraj brez infrastrukturnih objektov in s Kranjsko goro v tem sploh ni primerljiva. Tudi poklicna struktura prebivalstva kaže visok delež primarnih dejavnosti (kmetijstvo).

Primerjava strukture zaposlenosti (1966 v %):

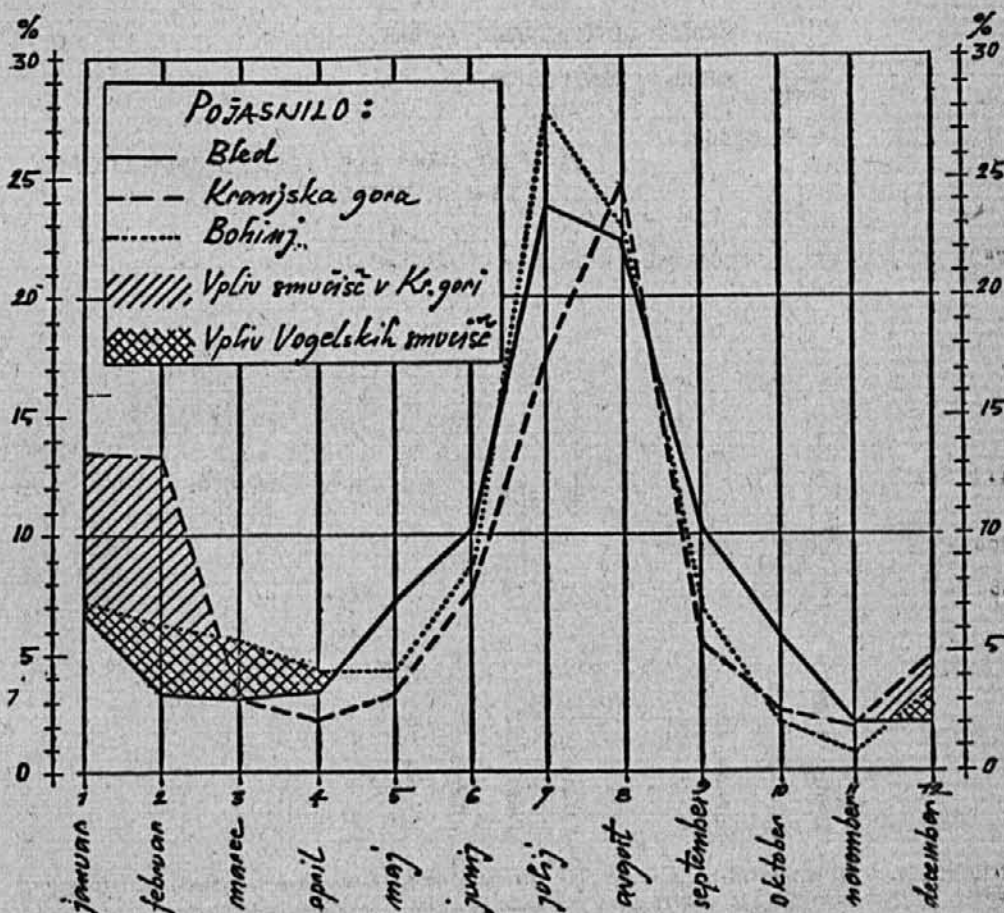
	industrija	kmet. gozd.	gost. turizem
Bohinj	20,7	48,2	9,6
Občina			
Radovljica	42,9	21,1	7,2

Bohinj ima velike perspektive v turistični dejavnosti, posebej še ob dnevni migraciji delovne sile, ki znaša kar 400 oseb, to je petina prebivalstva Bohinjske Bistrice! Neugoden gospodarski trend povečuje tudi to, da bohinjske trgovine absorbirajo le

65 % vsega denarja prebivalstva (vir: načrt Bohinj-Ribčev laz).

Med vsemi gorenjskimi smučišči ima Bohinj največje nadaljnje možnosti razvoja. Predvsem ga odlikujejo: visoke denivelacije prog in dolžina le-teh. Odlične so tudi snežne razmere. Večina smučišč v zgornjem delu sodi v prvi ali drugi kakovostni razred (100 do 220 dni

(Nadaljevanje na 28. strani)

Iz grafikona je razvidno, da ima najmočnejšo zimsko sezono Kranjska gora (dostop, urejena infrastruktura in urejena smučišča). Bled ima sicer urejeno infrastrukturo, toda smučišča so predaletč (glejte skico Zatrnika). Na Zatrniku prevladujejo smučarji-izletniki. Opazen je tudi vpliv smučišč na Voglu. (Vir: M. Masterl: Ali dovolj skladno razvijamo naše recepcijske turistične zmogljivosti za dvosezonsko obratovanje in ekonomiko turizma – TV 1974/5 Ljubljana.)

zanesljive snežne odeje — (glej Jeršič-Debelak: Regionalni prostorski plan za območje SRS. Zasnova uporabe prostora. Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana 1976).

Program izgradnje žičnic na Koblji je v prvi fazi že delno realiziran. V kratkem pričakujemo dvig na višino 1500 m. Za naprej pa so potrebne nadaljnje raziskave in je za sedaj težko predvideti definitivno celoto. Zanimivo pa je, da izgradnja urejenih in opremljenih smučišč močno zaostaja za rastjo drugih gostinsko turističnih zmogljivosti. Posebno se to občuti ob koncu tedna, ko je treba dolgo čakati v vrsti pred žičnicami. To pa seveda

odbija stacionarne goste, domači pa odhajajo na tuje, čeprav smo v zadnjih štirih letih povečali število žičnic za 42 % (Masterl: Žičnice in smučišča v stiski, TV 1976/1).

Leta 1974 smo imeli po podatkih smučarske zveze Slovenije okoli 150.000 smučarjev, statistični podatki FIS pa navajajo za Jugoslavijo letni porast smučarjev med 5–9 %. Tov. Masterl pri tem navaja: »Tako naj bi, ob upoštevanju minimalnega 5 % porasta smučarjev, Slovenija letno pridobila 7.500 novih smučarjev, katerim bi praviloma morali pravočasno odpirati nova smučišča. To v programskem jeziku pomeni okoli 150 ha novih smučišč ali 7.500 višinskih metrov novih prog ali letno na novo postaviti 18 do 20 žičnic.«

Število smučarjev po podatkih FIS, ki združuje 45 nacionalnih organizacij:

dežela	št. smučarjev	letni prirast	proizvodnja smuči
Avstrija	1.500.000 (1969)	20 %	300.000
ZRN	7 milij. (1968)	11 %	500.000
Francija	2 milij. (1968)	4 %	250.000
Italija	2 milij. (1967)	4 %	170.000 (prodaja)
Vel. Brit.	300.000 (1968)	2 %	
ZDA	6 milij. (1968)	3 %	1 milij. (prodaja)
SRS	150.000 (1970)	9 %	52.500 (1976)
Hrvatska	75.000 (1970)	2 %	

Po istih virih se ceni, da v alpski svet gravitira nad 15 milij. smučarjev (brez Severne in Vzhodne Evrope). Za SZ isti vir navaja osem milij. smučarjev. Zanimivo je tudi to, da od 450.000 prebivalcev Osla, glavnega mesta Norveške, smuča kar 272.000 prebivalcev, starih nad 14 let, ali 60,4 %.

Tako so smučišča na Koblji delno razbremenila naval smučarjev, problema pa niso rešila. Resnica je, da naša smučišča

optimalno, to se pravi — brez čakanja, sprejmejo naenkrat le dobro četrtino vseh slovenskih smučarjev. Kolikor se ta številka poveča, se to takoj pokaže v dolgih vrstah čakajočih. Izhoda sta dva: čimprej zgraditi nove objekte in začasen odhod v tujino, ki pa bo avtomatično odpadel z novimi možnostmi pri nas.

(V naslednji številki bomo predstavili smučišča na Zelenici, Krvavcu, Veliki planini in Starem vrhu).

DAMJAN JENSTRLE

Pesmi

...
podala sta si roki
ker se dolgo nista videla
in si najprej zaželela
da se spet dolgo ne bi
...

ni čudežev ...
.. V času škornjev
in kлокotanja voda
nemirni tokovi
dvignejo umazanijo z dna
.. V času plapolanja ognjev
in kuhanja žganja
se v stremena gora ujame sonce
.. v času sprenevedanja ozimnic
in plojenja iz navade
iste vrste ptic letajo skupaj
.. v času umiranja starcev
zaradi gnilega vzhodnika,
v vlažnosti neprehodnih host
živijo ljudje
ki se edini vidijo v prihodnosti tam
kjer bi se radi videli. ...

usi ne moremo imeti spomenikov
in mnogi ne bomo imeli niti križa ...

nebo nad nami
pa bo bolj modro
in sonce bolj toplo
in šum korakov
nas ne bo dosegel

usi ne moremo imeti spomenikov
in redki smo spoznali vrednost molka ...

pritisnil sem vroče čelo
na steklo
in dih ga je
orosil

napisal sem tvoje ime
in ga spet takoj
ljubosumno
zbrisal

zakaj ti ne rečem
da te imam rad
preprosto zato
ket te nimam
in to vprašanje
je nekoč bilo odgovor

čemu se ne bi srečala
brez laži
ki bi lahko bile očitki
in brez očitkov
ki bi lahko bile laži

Smučarski teren nad vrhom Šnanovega vrha — 1.365 m

Kot grške falange

*Kot grške falange
od postaje
po cesti navzgor
na delo gredo,
kot da jim fanfare igrajo v pohod,
s prsmi kot bron,
prožnih korakov,
puščice so jim oči,
dekleta iz Goriške,
Hrvatice iz Buj,
domačinke iz Istre,
kot da bog Triglav
jih v zbor je pozval,
v falange jih zbral.*

*In tako sleherno jutro
po cesti navzgor
in sleherno poldne
po cesti navzdol
gredo,
da se jutri vrnejo spet,
kot da vsak dan,
vsako uro
znova zavzemajo mesto
ob morju
zase,
za svoje otroke,
in gneto
to staro
rimsko,
beneško,
tlačansko
gnezdo
galjotov,
ječarjev
v vsakdanji naš kruh.*

Koper, 1960

V desetem nadstropju

*Nekdaj je igrala
v daljni dolini
v naročju gozdov
na odru vaške Svobode
Hijacinto
in sanjala,
da bo nekoč še velika igralka,
zato si je v Trstu kupila
majhen, ljubek magnetofon,
pa se v svojo garsonjero
v desetem nadstropju
zapre
in poslušala svoj glas
in se kara
in se popravlja
in se dobrika
in si ploska
in se smehlja
in se klanja,
dokler trak ne poteče,
ne zahrešči
in ji slane solže
kot težak dež
ne zalijejo oči,
pudra in šminke
in ji v grlu glas
kot pest obtiči.*

»POJDIMO SE GLEDALIŠČE«

RECENZIJA

Pred seboj imam osem knjižic dramskih besedil in en pomožni priročnik iz programa Pojdimo se gledališče, ki jih že nekaj let izdaja Oddelek za gledališko vzgojo in ritmiko pri Pionirskem domu v Ljubljani. Ocenim naj jih za Zavod za šolstvo SRS: koliko ustrezajo v idejnem, pedagoškem in vsebinskem pogledu gledališki vzgoji po naših šolah. (Improviziramo sceno. Tri šaloigrice. Revolucija v kraljestvu bonbonov. Sen kresne noči. Kraljevi smetanovi kolački. Začarana Ančka. Tri priložnostne igrice. Velikaška norost. Sneguljčica.) Večina zelo izčrpnih, strokovno poglobljenih, pedagoško zavzetih, intelektualno širokih in razumljivih navodil in predgovorov k posameznim dramskim tekstom je izpod peresa Drage Ahačičeve, od avtorjev te zamisli in kot se zdi, duše tega programa.

Moram reči, da sem nekoliko v zadregi, čudni občutki vzradočenosti in žalosti se me polasčajo v enaki meri — ob tem verjetno zaenkrat enkratnem poizkusu: z vso resnostjo zaorati nove brazde in posejati najmočnejša semena v dokaj zapuščenca polja naše amaterske kulture, umetniške vzgoje in »kolektivne umetnosti«, kot jo v najširšem pomenu pojmuje Erich Fromm v svoji knjigi Zdrava družba. Četudi naj bi bilo moje recenzijsko poročilo kratko, se mi zdi, da ne morem in ne smem mimo širših problemov, ki so se jih brez dvoma zavedali tudi ustvarjalci zamisli Pojdimo se gledališče.

Številni današnji napredni misleci so mnenja, da je naša industrijska civilizacija zatajila prav pri človeku; v njegovem najelementarnejšem bistvu, ki mu omogoča spoznavanje sveta: pri njegovih čutilih — čustvenem svetu. Le prek njih pa se izraža dožemanje sveta in ustvarja taka umetnost, ki omogoča človeku, da se poistoveti z drugimi. Zato je, kot pravi Fromm, transformacija atomistične družbe v komunitarno odvisna od tega, ali bomo spet ustvarili pogoje, da bodo ljudje skupaj plesali, peli, se sprehajali, skupaj občudovali... Po njegovem mnenju se kolektivna umetnost začne z otroškimi igrami v otroških vrtcih, se nadaljuje v šoli in v kasnejšem življenju: s skupnimi plesi, glasbo, igrami, zbori...

Da bi človek presegel svoje atomizirano, odtujeno bivanje, ki je brez pravega smisla za skupnost, pa mora poleg filozofskega ali znanstvenega postaviti tudi umetniški odnos do sveta. Tudi naše samoupravljanje je poizkus preprečevanja drsenja v Brave new World, toda ključna točka uspeha ali poraza te civilizacije je in bo, vse do razrešitve, v kulturi subjekta in družbe, v njunem medsebojnem odnosu; v dejstvu, koliko bo sleherni družba sposobna odpirati vrata k humanosti, k novi človeški darežljivosti, ki jo bodo izžarevali resnično svobodni, čimbolj vsestransko razviti, globoko etični ljudje.

Če ob teh resnicah analiziramo (zelo na kratko) stanje v kulturi in umetnosti pri nas, zlahka opazimo tri najbolj vidne tipe umetnosti, ki so bolj ali manj odtujeni človeku; bodisi, da ga vodijo v lažni, namišljeni, potrošniško sanjski svet, da mu s svojo obrtniškostjo, ki največkrat ne presega kiča, kvarijo okus za lepoto, ali pa z etiketo avangardnosti, hočejo biti izven ideoloških in zgodovinskih dimenzij (zavo-

ljo grenkih izkušenj politične prakse preteklosti?) Razumljivo, da od vsega tega lahko ostane le nekaj umetniških del posameznikov, kot celote pa potrošniška, amaterska ali naivna, kakorkoli ji že rečemo, pa tudi avangardna umetnost (če jih skupno sploh lahko označujemo umetnost) ne predstavljajo skoraj ničesar.

Kaj nam ob taki situaciji preostane? Nevarnost, da se amaterska umetnost, ki sloni več ali manj na tradicionalnih ljudskih vrednotah preteklosti, do kraja »pokiči«, je pred nami, saj potrošniški svet s svojimi nadomestki sproti paralizira poizkuse te vrste ljudske dejavnosti. Vztrajati na bivanjski točki odtujenosti, ki nam daje občutek, kot da živimo notranje razklenjeni v brezčasnosti, ne more dolgo trajati, še zlasti ne brez posledic. Izhod iz takega stanja vidim le v tem, da amaterska umetnost najde stik z resničnim življenjem in današnjim svetom. Za to pa se bo morala oborožiti z znanjem. Med amaterske zanesenjake, kolikor jih je še, bodo morali stopiti profesionalci: ljudje s talenti, velikim znanjem, odprtostjo in posluhom za življenje. Edino tako bo s trdim delom, vztrajnostjo in požrtvovalnostjo, v sorazmerno dolgotrajnem procesu, nastajala tista kolektivna umetnost, o kateri smo že govorili. Vendar samo pod pogojem, da bo celotna družba osredotočena k temu problemu in bo prek vseh svojih institucij, zlasti še vzgojnoizobraževalnih, moralno in materialno podpirala in vztrajno ter dosledno pospeševala razvoj vseh oblik takih prizadevanj, ki vodijo k temu skupnemu cilju.

Zato je zamisel o zbirki Pojdimo se gledališče dosti pomembnejša in dalekosežnejša, kot se morda na prvi pogled zdi, saj gre za celosten pristop k gledališki vzgoji, ki izpričuje in dokazuje, do kakšne mere so profesionalni umetniki sposobni nuditi pomoč krožkom po šolah, amaterskim skupinam in drugim.

Publikacije iz programa so opremljene s tako izčrpnimi režijskimi navodili, scenografskimi in kostumografskimi osnutki (skicami) in resnično problemsko zastavljenimi predgovori, (ki obravnavajo gledališko vzgojo kot neprekinjeno, večletno, načrtno delo, ki služi svojemu pedagoškemu namenu), da so lahko v veliko pomoč še tako gledališko laičnim učiteljem, vzgojiteljem, vodjem dramskih skupin..., katerim gledališka vzgoja ni poklic, se pa ukvarjajo z njo iz ljubezni ali pod silo razmer. Že v priročniku Improviziramo sceno nam avtor Tone Rački čudovito preprosto in zgoščeno prikaže in razloži osnovno problematiko v zvezi s scenografijo: od osnovnih pojmov do snovanj posameznih scen.

S prav tako resnostjo in strokovno utemeljenostjo nas tudi drugi avtorji uvajajo v svet gledališča in pri tem svarijo pred starim amaterskim gledališkim diletantizmom: z gledovanjem po poklicnem gledališču, pred posnemanjem le-tega, kar hromi spontanost, pristnost in predvsem ustvarjalnost izvajalcev. V sodobni gledališki vzgoji se po njihovem mnenju poistita gledališki in pedagoški interes, saj gre za kompleksno gledališko in kulturno vzgojo, ki ni namenjena le izbranim talentom, temveč vsem, ki se želijo z njo ukvarjati. Zato tudi

(Nadaljevanje na 30. strani)

ni bistvo gledališkovzgojnega dela v sami predstavi, njeni uspešnosti, temveč v samem delu in celovitem vplivu na mlade ljudi. Kreativno dramsko igro, s tako imenovano sproščevalno metodo, ki je danes v rabi že po vsem svetu, saj spodbuja k osebnosti, izvorni ustvarjalnosti, bi morale že poznati (enkrat za vselej!) vse šole.

Nimam namena, da bi tu razpredal, kolikšna obogatitev je lahko za celotni učnovzgojni proces, saj je ena od poti, ki vodi k tistem gigantiskemu, a zaenkrat še hudo oddaljenemu cilju: vsestransko razviti osebnosti. Šole so žal bolj ali manj tovrstno dejavnost zreducirale na jubileje, spominske svečanosti in druge praznične dni, za kar lahko prav s pridom uporabljajo tudi nekatere igrice iz tega programa. (Tri priložnostne igrice: Darilo za mamo, Mamin praznik, Sanje novoletne noči, Revolucija v kraljestvu bonobonov). Vendar praksa kaže, da se še to delo velikokrat okuži s splošno boleznijo našega časa: živim zato, ker živim, delam zato, da nekaj delam... so proslavé zaradi proslav, jubileji zavoljo jubilejev...

Drži, da je program zbirke hotel zapolniti najprej vrzel na tem področju, in to namerno s takim izborom dramskih tekstov, ki bi morali navdušiti in razširiti pedagoško delo na tem področju, vendar je njegov glavni pomen v celotnem konceptu, ki je v idejnem, pedagoškem in vsebinskem pogledu več kot samo ustrezen za gledališko vzgojo po naših šolah. Izbor dramskih tekstov iz domače in tuje literature je premišljen, psihološko ustrezen, pester, aktualen in jezikovno kvaliteten. Načrtno začepja z igricama za najmlajše (v njih sta osnovna elementa humor in pravljicičnost): Začarana Ančka, Sneguljčica, Tri šaloigrice, nato postopno nadaljuje do vse zahtevnejših besedil, v katerih se že zrcalijo slabe in dobre, značajske in neznačajske poteze človeka (razvajanost, častihlepnost, ošabnost, lahkovernost, poštenost, iskrenost, snedenost... z elementoma pristne komike in duhovite satire): od dobre farse Veli-

kaška — do odlično prirejene Shakespeareove komedije Sen kresne noči, ki ob uprizoritvi zahteva oblikovanje kár treh svetov: ljubezenskega, bajeslovnega in rokodelskega

Po mnenju drugih ocenjevalcev je gledališko zelo zanimiva in vznemirljiva tudi odrska priredba pisem talcev. Škoda, da je med pisci dramskih tekstov samo nekaj domačih, vendar je znano, da je otroške in mladinske dramske literature pri nas bore malo. Morda bi se dalo kaj kvalitetnega prevesti iz tovrstne literature drugih jugoslovanskih narodov. Tudi oprema knjižic ni najbolj posrečena, preveč monotona. Te pripombe pa so bolj obrobne pomena, o katerih so avtorji tako vsestransko zastavljene programa verjetno že razmišljali.

Na kraju vsega povedanega tankočutno prislusnimo naslovu zbirka — POJDIMO SE GLEDALIŠČE... Da, pojdimo se: z vso naivnostjo, prisrčnostjo, zavzetostjo in iskrenostjo otrok, pa ne samo gledališče, pojdimo se tudi petje, slikarstvo, kiparstvo, balet, glasbo, arhitekturo... Pojdimo se: še in še, da se bodo spletle tanke, nevidne niti človečnosti, brez katerih je življenje samotno in prazno! Pojdimo se čimprej — takoj in za vedno! Drugače se bomo šli... vojno, zakaj življenje združuje ljudi po zakonih duha ali smrti, ljubezni ali sovražstva. Kakorkoli že, združuje nas in nas bo, pa četudi... in prav zato, ker:

*Ljudje ta čas smo in te čudne čase
zariti kakor polži slednji zase
globoko s sabo v svoj samotni kot...
(Lojze Krakar)*

Prav v tej otroško naivni veri v človeka, v moč njegovega duha, (navkljub razčlovečenosti), ki jo izražajo v svoji zamisli in delu ustvarjalci tega programa, je neprecenljivo bogastvo, ki nas navdaja z optimizmom — pa tudi neizprosno zavezuje...

LITERATURA:

E. Fromm: Zdrava družba
L. Krakar: Cvet pelina
Iz predgovorov k dramskim tekstom

CVETKO ZAGORSKI

POTOVANJE V MIŽALE

KAKO SO SE MIŽALCEM ČRKE UPRLE

Daleč, daleč in globoko nekje leži dežela, ki se ji pravi Mižale. Tam so živeli nekoč sami učeni ljudje. Vsak je znal brati in tudi pisati in vsako stanovanje je imelo posebno sobo samo za knjige.

Kako pa je zdaj v tisti deželi? Oh, nikar ne sprašujte! Žalostno, da se bogu smili!

Ampak če že tako silite, vam povem: zdaj v Mižalah nihče več brati ne zna. Knjig imajo še zmeraj na kupe, pa ne vedo, kaj bi z njimi. V tistih posebnih sobah trohniijo in brez haska razpadajo v prah.

Kako se je to moglo zgoditi, sprašujete.

Ja, to je pa čudna, nenavadna zgodba!

Lepega dne — pravzaprav ni bil dan, marveč noč, zakaj le ponoči se dogajajo tako čudne reči — neke lepe noči torej so se črke naveličale stati zmeraj v istih vrstah, zbrale so se na mizi sredi sobe in kričale:

»Dosti nam je suženjstva! Svobodne hočemo biti!«

Da bi jih videli, kako so mahale z rokami in cepetale z nogami!

Ko so se naveličale domonstrirati, kakor pravimo takemu delu, so se razbežale spet po knjigah, kamor se je kateri zdelo.

Lahko si mislite, kako so naslednjega dne pogledali Mižalci, ko so prišli v tiste svoje posebne sobe za knjige in hoteli tam brati ali pa so odnesti kako lepo knjigo s seboj na sprehod ali zvečer za v posteljo.

PIUKAŠ MIKU PUMPUPP AČ
Tako je pisalo v knjigi, ki jo je vzel v roke mižalski mizar Štefan Burja. Gledal je, buljil, odmaknil knjigo malo delj od sebe, zamižal za pol minute, spet knjigo pimaknil k očem, ampak zmeraj je pisalo isto:

PIUKAŠ MIKU PUMPUPP AČ in tako naprej.

Ni vedel, kaj naj to pomeni, ali se mu meša ali mu oči tako pešajo. Stekel je k sosedu, državnemu uradniku Alojziju Piškurju.

»Tovariš Piškur, pogledajte no... tako čudno se mi vidi...«

Ni hotel povedati naravnost, preveč ga je bilo sram. Mogoče se mu res meša in potem bi državni uradnik Alojzij Piškur povedal ženi, njegova žena sosedu in tako naprej, saj veste.

Alozij Piškur si je nataknil očala in važno pogledal. Misli si je, da je v knjigi kaj protidržavnega ali pohujšljivega, kar bi bilo treba prepovedati, ali kaka postava, ki je mizar ne razume, ali kaka latinska beseda.

In je bral:
PIUKAŠ in tako naprej.

Potisnil je očala na konec nosu in se strogo zagledal v Burjo.

Burji so se kolence potresla, pa je na srečo imel pumparice, tako da tega Piškur ni opazil.

Piškur pa nič. Ne bev ne mev. Spet si je očala potisnil na oči in se spet zagledal v knjigo. Potem si je potisnil očala spet na konec nosu. To je ponovil nekajkrat, potem pa brez besede odšel v svojo posebno sobo s knjigami. S police je vzel prav tako vezano knjigo, kakršna je bila tista, ki mu jo je bil prinesel mizar. V njej bi morale biti iste nove... tot v mizarjevi knjigi.

Tone Tomazin: Spomin iz Slovenskih goric II

Piškur knjigo odpre, pogleda vanjo . . . gleda, bulji, odmakne knjigo daleč od sebe, jo spet primakne, zamiži za celo minuto, spet pogleda. Naj je karkoli počel, bral z leve ali desne, navzdol ali navzgor, sedé, čepé ali leže — v knjigi je pisalo:

PICMUSMUH KUP CUP in tako naprej, same take norčije in neslanosti.

Štefan Burja je čakal v kuhinji in čakal — Piškurja od nikoder. Tačas je Piškur namreč jemal s polic knjigo za knjigo — vse je poznal, vse že prebral, kaj bi moralo pisati v njih — ampak v nobeni ni bilo ne ene pamente besede, marveč sami PICMISMUHI in PIUKAŠI in druge take oslarije.

Nazadnje se je zgrabil za glavo, si začel puliti tiste redke lase, ki jih je še imel, in iz oči so se mu ulile debele, kot morje slane solze. Zaihtel je, jokal tako žalostno, kakor lahko joka samo odrasel mož, pa še državni uradnik povrh.

Ko je prišla žena pogledat, kaj počne tako dolgo v tisti posebni sobi za knjige, ga je našla v tako žalostnem položaju, da je še ona zajokala. Čepel je v kotu sobe, se majal naprej in nazaj, se zmedeno smehljaj in mrmral predse: Pičmišmuh piukaš kup cup . . .

Tako je bilo to. In od tistega dne ni noben Mižalec več prebral nobene knjige.

Dolgo je že od takrat, ko so se bile Mižalcem črke uprle, in ker nihče v mižalski državi nič več ne piše, se tudi ne ve, koliko rodov in koliko stoletij je že minilo. Iz roda v rod gre samo ustno izročilo. Zapisal sem si ga, ko sem šel skozi Mižale — bilo je lansko leto, neko nedeljo na pustni torek.

MIŽALSKA ŠOLA

Odkar so se Mižalcem črke zmešale, se v šoli ne učijo več ne branja ne pisanja ne računanja. To svoje novo šolanje imenujejo »moderna šola«. To je tudi edina šola v Mižalah, druge nimajo. Zato je ta šola osnovna in obenem tudi srednja in višja in najvišja. Traja poljubno število let, vanjo lahko hodiš eno leto, dve ali deset let ali vse do konca življenja. Lahko te nesejo tja že kot dojenčka ali pa jo začneš obiskovati šele, ko ti brada osivi. Lahko en dan prideš, potem pa te pol leta ali sploh nikoli več ni . . .

Učni načrt je v vseh razredih isti, šolanje pa poteka takole:

V prvem polletju se učenci odvajajo počitnic in se navajajo na šolo. Lovijo se, kričijo po mili volji in se gredo ravbarje in žandarje. Saj bi bilo zares surovo, ko bi zahtevali od njih, da se kar čez noč navadijo mirnega sedenja in poslušanja. Komaj pa se šole navadijo, je polletje mimo in že se je treba odvajati šole in se navajati na počitnice. Torej lahko spet počnejo, kar se jim ljubi: skačejo, se lovijo in se gredo ravbarje in žandarje.

Spričeval ne poznajo, saj ne znajo pisati. In razrednic tudi ni, da bi učitelji vpisovali vanje zamude, cveke in ukore. Kajpak tudi podpisov ne poznajo.

Kaj pa sploh počno učitelji v tej moderni mižalski šoli, boste vprašali. Kaj bi počeli drugega, kot da učence spodbujajo.

V prvem polletju jih svare:

»Nikarte se prenašlo navaditi na šolo, lahko bi vam škodilo!«

V drugem polletju pa jih prigovarjajo:

»Zdaj pa se le spet privadite na počitnice, ljubi otroci!«

KAJ-SEM ŠE VIDEL V MIŽALAH

In ko sem tako hodil tisti pustni torek, ko je bila ravno nedelja, po glavni mižalski cesti, pravijo ji Avenija, sem si polnil beležnico s samimi zanimivimi opažanji in skicami. Tudi Avenijo sem si narisal: široka je, da ji ne vidiš konca, ob deževnem vremenu prašna do kolen, ob sončnem pa blatna do gležnjev. Na njej vlada popolna

svoboda: hodiš lahko po levi ali desni, po sredi ali po kraju, gor ali dol, pa tudi povprek. Lahko se plaziš po trebuhu ali se prestopaš s hoduljami, skačeš po eni nogi ali ležeš ritensko. Lahko vlečeš ročni voziček ali gare, lahko pa vprežeš tudi psa, mačko ali kozo. Drugih živali v Mižalah ne poznajo, če izvzamemo ščurke in bolhe. Edino, kar na mižalski cesti ne moreš, je to, da bi hodil z eno nogo po cestišču, z drugo pa po pločniku, ker pač pločnikov nimajo.

Hiše ne stojte v vrstah, ker bi bilo to preveč enolično in prisiljeno. Križem kražem, ene z licem tja, druge sèm, stojte ob cesti in tudi po sredi ceste, kakor se kateri zdi. Tako je njihova Avenija polna hiš, palač in blokov, ki niso nič drugega kot malo večje lope, staje, kotci, kurniki in pesjaki. Zato pa jih lahko tudi Mižalci predstavljajo, kadar in kakor se kateremu zahoče.

SAMO V SLAŠČIČARNO NE!

Pred eno izmed staj sem zagledal gručo odraslih, ki so si na vso moč prizadevali, da bi izvlekli otroke noter. Otroci so kričali in se trgali odraslim iz rok, ti pa so jih lovili in vlekli v stajo. Nekaj otrok so že zvekli noter in od tam se je slišalo tako vekanje in stokanje, da je človeku ušesa in srce paralo.

Otroci so se mi zasmilili in približal sem se, da bi posredoval.

»Kaj pa imate?« sem vprašal.

»Nočeno v slaščičarno! Nočemo!« so vpili otroci.

»Saj vam ni treba!« sem se zjezil. »Kdo vas pa sili?«

»Starši nas silijo! Nočemo v slaščičarno!«

A tako, sem si rekel in se sam vase smehljaj. V Mižalah pa res ne veš, kaj vse te čaka.

Bolj previden sem bil, ko sem zagledal pred neko lopo spet gručo otrok. Silili so noter, odrasli pa so stali pred lopo in se držali za roke, da so kot veriga branili otrokom vstop. Nekaj otrok pa je hušknilo v lopo in od tam je bilo slišati brnenje — zzzzzzz — zraven pa tako zadovoljno hahljanje, da je človeku od veselja srce v hlačah poskakovalo. In čim močnejše je bilo tisto brnenje — zzzzzzz —, tem prešernejše so se otroci smejali in vrskali.

Ko sem nekaj časa tako stal in poslušal to veselje, sem le vprašal nekega starega Mižalca in zvedel, za kaj gre: otroci so po vsej sili hoteli k zobozdravniku!

Ne vem, kako se je izteklo to prerivanje, preveč se mi je mudilo naprej, da bi videl še več mižalskih znamenitosti.

Vse to pa sem vam popisal, dragi moji, v svarilo, ker vam dobro hočem: če vas kdaj pot zanese v Mižale, pazite! Lahko se vam zgodi, da boste ob slaščice, namesto njih pa vam mižalski zobodér navrta vse še zdrave zobe!

ČRTOMIR ŠINKOVEC

PESMI

Maja

*Komaj pet pomladi,
komaj tri pedi —
to je naša Maja,
deklica za tri.*

*Rada gre na polje.
— Kdo potuje z njo? —
Veter, dobre volje.
— In še kdo, še kdo? —*

*Sonček, ki potihno
z žarki je zvonil,
mačicam na vrbru
glavice odkril.*

*— Kdo še hodi z Majo
v to zeleno dalj? —
Regrat ji letala
v spremstvo je poslal.*

*A zakaj potuje
Maja na poljé?
Kdor pa to vprašuje,
ta prav nič ne vé.*

*To ve samo Maja,
čemu njena pot:
zvončkov bo nabrala
mamici za god.*

Ded

*Osem križev nosi ded,
križe robate in grčave,
križe nosi te žuljave
dobrih oči in toplih besed.*

*Mlad se zaljubil je kot drevo,
z žulji med brazde sebe sejal:
osem križev je podoral
z zrnjem v to skopo zemljo.*

*Zdaj je kot zemlja in kot drevo,
grča in žulj, star in siv:
ko pogovarja se sredi njiv
sam z zapuščeno zemljo . . .*

Jesenske slike s Toškega čela

*Cvetje je zatrla slana,
bledo sonce bdi v daljini;
kakor v jezera gladini
koplje se v megli Ljubljana.*

*Čmrly umira na kompavi,
vrabci plašijo se v žlebu:
jumbo-jet grmi po nebu;
dim iz hiš diši po kavi.*

*Rdeči jantarja obeski —
jagode žare češminja,
upanje v polmad se utrinja
med pohlevnimi podleski.*

Kraljičkov ples

*Priredil je ples kraljiček
in na dračje tja v gozdček
pernata prihaja srenja:
že na dračju tam se drenja
jata kljunov — požeruhov,
vkljudno jim gostitelj streže,
obloženih kup je kruhov,
da se lakota poleže.*

*Ko kraljič postreže s črvi,
je za ples poprosil prvi,
toda kljuni — požeruhi,
siti zdaj, so vsi lenuhi.
Prepelice, tudi žolne
so dejale, da so bolne,
kos ne more, bos je ptiček.
Vrana krakne: »Sem zaspana.«
Vravec čivkne: »Nisem hlapec,
da bi me vrtel kraljiček,«
pa škrtat kot čez dva praga
vnema v ples svoj žigažaga
in zapleše sam kraljiček,
droben ta in dober ptiček.*

*Vračala tedaj se z lova
uharica, stara sova,
v perje strah pognala ptičkom,
zaplesala le s kraljičkom . . .*

*Ptičkov je še danes sram,
da kraljič je plesal sam . . .*

MOČ PRIJATELJSTVA

Ziveli so nekoč trije prijatelji: jelen, želva in ptič. Neke noči se je jelen z enim od svojih dveh rogov ujel v mrežo. Najprej se je poskušal rešiti sam, toda ni mu uspelo napraviti luknje v mreži ne s parklji in ne z edinim prostim rogom. Zato pokliče na pomoč svojo prijateljico želvo.

Želva nemudoma priteče na pomoč. Da bi preglodala mrežo, je pregrizla žico za žico. Bila je še vsa zagnana v svoje delo, ko se je začelo svitati.

Lovec, ki je nastavil mrežo, se prebudi in vstane, vzame lok in puščice ter se odpravi proti gozdu. Že je zavil v senco dreves, ko vzleti ptič, jelenov drugi prijatelj. Ptič kroži nad lovčovo glavo in se dela kot da je ranjen. Lovec ga je začel slediti in s tem je izgubil mnogo časa, medtem pa je želvi uspelo osvoboditi jelena.

Ko lovec naposled le pride k mreži, z jezo ugotovi, da je raztrgana in prazna. Zelen

od jeze napne svoj lok, pripravi puščico in jo nameri v ptiča. Toda želva, videč lovčovo namero, ugrizne lovca v prst na nogi. Silno se prestraši in krikne, cilj je zgrešil, ptič pa veselo odleti pod nebo.

Tedaj je lovec zgrabil želvo, jo stlačil v krušnjak ter se napotil proti domu.

Hodi po poti in polagoma začuti lakoto. Usede se v senco pod drevo in začne jesti riževo pogačo. Ko pa je sedal in jedel, se mu za hrbtom približa jelen, tiho, prav tiho nasadi na rog krušnjak in zbeži v gozd, kjer je za trenutek postal, da bi pričakal ptiča. In ko prifrli, se vrže na krušnjak, ga s kljunom raztrga in napravi luknjo, da pride ven želva.

Tako so trije prijatelji rešili drug drugega.

Po kamboški pravljici
priredil Črt Sinkovec

VRANE, SRAKA IN LISICE

Vrana si je spletla gnezdo v vejah starega drevesa, vanj je znesla tri jajčka in o svojem času se iz njih zvalijo tri gole vrane. Lisica, ki je živela v tem gozdu, jih opazi, se približa drevesu in reče:

»Gospa vrana, prišla sem kot drvar. Šah me je osebno poslal semkaj in mi ukazal, naj posekam to drevo.«

Vrana se je tē novice prestrašila, začela je lisico prepričevati:

»Prosim te, gospod drvar, počakaj s poseko, daj mi še malo časa, da moji mladiči dorastejo in bomo odleteli drugam. Tedaj pa boš posekala drevo.«

»Tudi če bi uslišala tvojo prošnjo, šah tega ne bi dovolil,« zvitorepi lisica. »Morda bi uslišal, če mu poneseš enega izmed tvojih mladičev.«

In tako je vrana s težkim srcem izročila lisici enega izmed svojih mladičev, le-ta pa se naglo odpravi na pot. Naslednje jutro pa se lisica znova oglasi pod drevesom in pravi:

»Gospa vrana, zgodilo se je, kar se je zgodilo, danes pa moram zares posekati drevo.«

Vrana se še bolj prestraši, še bolj milo prepričuje lisico:

»Prosim te, gospod drvar, daj mi še malo časa. Če hočeš, dam ti še drugega od svojih mladičev.«

Lisica zvitorepi, dela se kot da ji je nerodno, naposled le vzame tudi drugega mladiča in se odpravi na pot.

Čez nekaj dni se nad drevesom z vrannim gnezdom, spreletava sraka. Ko ugleda vrano, ki je žalostno čepela v gnezdu z enim samim mladičem, jo vpraša:

»Gospa vrana, kaj se je vendar zgodilo, da imaš enega samega mladiča?«

In vrana pripoveduje zgodbo o drvarju-lisici.

»To ni bil noben pravi drvar, ampak samo zvita lisica,« je rekla sraka. »Dobro me poslušajte, gospa vrana, kaj vam bom povedala. Če se ta drvar znova povrne, mu brez strahu odgovorite:

»Zgini mi proč! Ne bom ti dala več nobenega od svojih mladičev, sicer pa mi je ostal en samcat, edini.«

Naslednjega dne lisica zopet pride kot ponavadi. Trenutek zvitorepi, nato pa reče:

»Hočeš nočeš, nič več odlašanja. Drevo moram danes posekati!«

Zdajci je vrana zbrala ves svoj pogum in odgovorila lisici tako, kot ji je svetovala sraka.

Lisica se zaman zaletava v drevo, zaman otepava s svojim košatim repom. Naposled odneha, a še ko odhaja, jezno vpije:

»Vrana, to gotovo ni tvoje maslo. Prav gotovo te je nahujškala sraka. Za to maslo

se ji bom kruto maščevala, zapomnili me bodo njeni mladiči!«

Lisica gre dalje po gozdu. Nedaleč od tam se stegne v travo, odpre usta in se dela kakor da je mrtva. Na nesrečo pa prav tjakaj prileti sraka, poskakuje okoli lisice in ko ugotovi, da se ne zgane, reče sama sebi:

»Danes si bom pripravila dobro kosilo. Toda, bodi previdna. Ne bom začela pri glavi, ker me utegne zgrabiti, temveč pri repu.«

In tako sraka kljuje lisico po repu. Ko pa lisica ni niti mignila, gré sraka h glavi, na kar je lisica čakala. Hop! — lisica zapre usta in sraka se je znašla v past. Prestrašila se je, ni pa obupala. Zgovorna kot sraka je, je rekla:

»Lisica, čemu me stiskaš v čeljustih, saj ti nisem nič hudega storila.«

»Hm, nič hudega storila! Nahujškala si vrano,« je lisica srdito zavpila, toda srd je slejkoprej hudoben svetovalec — lisica je v trenutku pozabila, da ima njen plen peruti. Ko je odprla čeljusti, da bi zavpila, je sraka zletela na najbližje drevo.

Lisica je pihala od jeze, zagnala se je in skušala splezati na drevo, toda z drevesa pade na tla in se ubije.

Drevo je bilo rabelj lisici-drvarju.

Po perzijski pravljici
priredil Črt Sinkovec

ALDER

IN NJEGOV

ČUDEŽNI PLAŠČ

Aldar je bil bistroumen deček. Ni bil bogat, pa tudi ničesar mu nikoli ni manjkalo in nikoli ni bil v hudi stiski. V Kazahstanu so ga imeli vsi radi.

Toda nekega zimskega dne je bil Aldar hudo žalosten. Pihal je oster, leden veter in on je sam samcat odjezdil v stepto. Vse naokrog ni bilo žive duše. Njegovo kljuse je šepalo in njegov plašč je imel sedemdeset lukenj in devetdeset zaplat.

Aldar jezdi, pa nenadoma ugleda jezdeca, ki mu prihaja naproti. Ta je imel zelo lepega konja in plašč iz lisičjega krzna. Vse je kazalo, da je bogat trgovec. Aldar se udobno namesti v sedlu, zapne si plašč in začne prepevati.

»Ali te ne zebe,« ga vpraša zvedavi trgovec. »Tvoj plašč je poln lukenj, kako moreš potem še prepevati?«

»Pojem,« pravi Aldar, »ker je moj plašč poln lukenj. Veter piha skozi eno luknjo noter, skozi drugo ven, jaz pa ostanem na toplem. Čudno pa se mi zdi, da vas pošteno zebe v vašem lisičjem krznu.«

»Da, zares me zebe,« pravi trgovec. »Morda pa bi mi ti prodal tvoj topli plašč?«

»Kako ga naj prodam, saj bi zmrznil brez plašča.«

»Pa zamenjaj za moj plašč,« pravi trgovec. »Za nameček pa ti dam še nekaj denarja.«

Aldar se je navidez obotavljal, nato pa reče: »Velja! Zamenjavaj si plašča in tudi konja. Denar si pa kar obdržite!«

Tako je trgovec zamenjal svoj plašč iz lisičjega krzna za plašč s sedemdesetimi luknjami in devetdesetimi krpami, svojega čilega konja pa za šepavo kljuse. Nato sta se Aldar in trgovec zadovoljna razšla, saj sta bila napravila dobro kupčijo. Seveda si je Aldar oblekel krznast plašč, skočil na konja in kar se da naglo odjezdil.

Zvečer je v domači vasi pripovedoval zgodbo o čudežnem plašču, ki je imel sedemdeset lukenj in devetdeset zaplat. Vsi so se smejali Aldarjevi potegavščini, da so se jim tresli trebuhu, saj je bil pretental bogatega trgovca.

Po kazahstanski pravljici
priredil Črt Sinkovec

Tone Tomazin: Iz Dolenjskih Toplic